XIII

LJUDSTVO JE IMENOVALO URHOVSKE DOMOBRANCE — ČRNOROKCE

Prve tri mesece leta 1944 skoraj ni minila noč, da se domobranci s Sv. Urha ne bi prikazali v kateri izmed vasi poljske in dobrunjske občine. Ljudje, ki so imeli svojce v partizanih, so s strahom legali počivat. Marsikdo je spal v skritem bunkerju ali je odhajal čez noč k manj kompromitiranim znancem. Nekateri so se preselili v Ljubljano, kjer so živeli v ilegali, več partizanskih družin je odšlo na osvobojeno ozemlje.

Domobranci so vztrajno iskali ljudi, ki so jim namenili smrt in jih imeli vpisane v posebnih seznamih. Zidove njihovih domov so zaznamovali z odtisi črne roke in nadlegovali sosede, naj povedo, kje so in kdaj se vrnejo. Kogar so dobili doma, je bil izgubljen.

Prestrašeni ljudje so začeli nazivati morilce črnorokce. Ta naziv je šel od ust do ust in zamenjal ime domobranec. Kamor koli so ponoči vdrli domobranci, so ljudje govorili, da so prišli črnorokci, in kogar so pobili, so ljudje ugotavljali, da so ga umorili črnorokci.

Edvard Kardelj je februarja 1944 napisal v Črnomlju članek z naslovom: Njihovi poslednji koraki. V njem je poudaril: »Rupnikova belo-plava garda je dosegla svojo poslednjo stopnjo: postala je kriminalna tolpa profesionalnih najemniških morilcev najnižje vrste v provokatorski službi krvave hitlerjevske gestapo.«

Iz ohranjenega plačilnega seznama 13. domobranske čete, ki so jo sestavljale posadke na Sv. Urhu, v Bizoviku in v Polju, je razvidno, da je februarja 1944 štela 168 domobrancev. Njihova imena so ista kot v pregledu častnikov, podčastnikov, kaplarjev

in domobrancev 13. čete I. bojne skupine za januar 1944.[1] Le sedem imen je novih. Ta so: podnarednik Matevž Ressman, narednik Franc Gregorič, višji narednik Rudolf Zagorc, podoficirja Anton Tomazin in Marjan Bedenčič in domobranca brez čina Lojze Ostronič in Zvonimir Bračko.

Do konca maja 1944, ko je morala 13. domobranska četa v »udarni« bataljon »W« na Rakek, ki mu je poveljeval prezidentov sin Vuk Rupnik, se njeno številčno stanje ni dosti spremenilo.

V ohranjenem izplačilnem seznamu 13. domobranske čete za april 1944 je vpisanih 185 imen. Od teh je 38 novih, dvajset imen iz prejšnjih seznamov pa manjka. Med manjkajočimi imeni domobrancev je tudi ime Staneta Kukovice, ki je z najbolj krvoločnimi pajdaši sestavil poseben morilski vod črnorokcev. Ta vod je moral prejemati plačo na kakšnem posebnem seznamu, ki ga v domobranskem arhivu ni bilo mogoče izslediti.

Imen domobrancev, ki so izpuščeni v izplačilnem seznamu za april 1944, ne navajam, ker ne morem za vsakega izmed njih trditi, da je bil v morilskem vodu Staneta Kukovice. Iz pripovedovanja svojcev pomorjenih žrtev sem spoznala, da pri aretacijah ni bilo vselej enako število domobrancev. Nekateri so vdrli v stanovanje — največkrat so bili to domobranci iz dolenjskih krajev, kar so svojci aretiranega ugotovili po njihovem narečju — domobranci iz krajev poljske in dobrunjske občine pa so ostajali zunaj in počakali, da so prignali žrtev iz hiše.

V izplačilnih seznamih so domobranci potrjevali prejem plače s svojeročnim podpisom. Skupni znesek je podpisal Oberleutnant — nadporočnik Franc Pavlič. Preračunal ga je še nemški oficir in dodal svoj podpis. Za februar 1944 je 13. domobranska četa prejela 65.250 lir, za april 1944 71.550 lir.[2]

Po kapitulaciji Italije se je vrnil iz internacije tudi 32-letni mehanik Mirko Rome iz Dobrunj št. 85. V taborišče je moral 6. oktobra 1942, ko so fašisti v sodelovanju z belogardisti pobili med prvimi žrtvami na Sv. Urhu tudi njegovega očeta Franca Rometa. Po vrnitvi iz Italije je ostal Mirko Rome pri ženinih sorodnikih v Ljubljani. Že leta 1941, ko je bil zaradi svojega dela zaprt tri mesece, je zbolel, taborišče pa mu je do kraja uničilo

---

[1] Glej fotografijo v prejšnjem poglavju!

[2] Glej fotografijo Auszahlungsliste für Monat Februar 1944 — izplačilni seznam za mesec februar 1944! Iz domobranskega arhiva.

zdravje. Ker je bil skoro brez zob, se je vozil v Moste k dentistu Franku. Okoli 20. februarja 1944 so ga domobranski policisti spehali iz tramvaja in ga odpeljali na aerodrom v bližini Polja.

Komandant domobranske čete na aerodromu je bil tedaj dr. Branko Jan. Že leta 1941 je delal kot okrajni vodja Slovenske legije v Ljubljani-center, poleti 1943 je poveljeval četi v četniškem odredu na Orljem nad Bizovikom. V četi na aerodromu je imel najhujše črnorokce iz Polja, ki so po njegovi izjavi pred okrožnim sodiščem v Ljubljani decembra 1945 pobijali ljudi brez vsakega zaslišanja. V njegovo četo je prišel tudi višji narednik Grčar, znan množični ubijalec. Na vsakem pohodu je Janova četa pobijala ljudi, ki so mirno opravljali svoje delo na polju. Pri srečanjih z njimi so jih črnorokci spraševali, če so kaj videli partizane. Po odgovoru, ki je bil največkrat negativen, so jih z Janovo privolitvijo pobili.

Ob neki taki priložnosti, ko so spet pobili več ljudi, se je Jan zamislil in zgrozil nad svojim početjem. Poklical je k sebi Grčarja in ga vprašal, če ga kdaj peče vest, ko pobija ljudi, ki so prav gotovo nedolžni. Grčar mu je z nasmehom odvrnil, da se mu še takrat ni oglasila vest, ko je na Sv. Urhu v eni sami noči pobil 69 ljudi.[1]

Med žrtvami, ki so jih pobili Jan in njegovi pajdaši, je bil tudi Mirko Rome iz Dobrunj. Po umoru se je oglasil pri njegovi ženi domobranec in ji dejal, da je mož zaprt na aerodromu. V njegovem imenu jo je prosil za denar, živež in cigarete.

Rometova je imela po moževem prihodu iz internacije stalno zvezo z njim. Tudi za njegovo aretacijo je takoj zvedela. Domobrancu je dala nekaj živeža in cigaret, denarja mu pa ni mogla dati, ker ga ni imela.

Po osvoboditvi je Jan pri zaslišanju pred člani okrožnega sodišča izjavil, da je pripravljen pokazati grob Mirka Rometa. V spremstvu preiskovalnega sodnika, dveh miličnikov, Mirkovega brata Cirila Rometa, njegove žene in ženinega brata Andreja Paternostra so ga pripeljali na letališče. Tu se je začel Jan ozirati na vse strani in iskati prostor, ki ga je imel pred očmi od dneva Rometovega umora. Ker pa je bilo umorov zelo veliko in se je prostor na letališču zaradi izsekavanja drevja spremenil, nikakor ni mogel odkriti pravega mesta. Kopali so na več krajih, a že po nekaj zamahih s krampi in z lopatami je zločinec dejal: »Ne, tukaj že ne bo!«

---

[1] Janova izjava pred okrožnim sodiščem v Ljubljani dne 20. decembra 1945.

Ko so kopali spet drugje, se je oglasil: »Tudi tukaj ne bo. Tam, kjer smo ga zakopali, se je videlo Dolčičevo okno v Zadobrovi.« Na novem odkopu je bilo v zemlji precej kamenja. Jan je dejal: »Tam, kjer smo mi kopali, ni bilo kamenja.«

Tedaj je bilo preiskovalnemu sodniku dovolj izgovorov in izmikanja. Bivšemu komandantu morilske čete je zaklical: »Tedaj si bil ti sam zraven!« »Bo nekaj takega,« je priznal zločinec. Po tej izjavi so sorodniki umorjenega Mirka Rometa prenehali z odkopavanjem in se razočarani odpravili z letališča.

Na razpravi pred okrožnim sodiščem je Jan skesano priznal svoje zločine. Naštel je imena najhujših klavcev v poljski postojanki, ki so prihajali tudi k njemu v četo na aerodrom in se udeleževali »pohodov« po okoliških krajih. Izjavil je, da bi poljski in urhovski domobranci pobili na Sv. Urhu še dosti več ljudi, kot so jih, ko bi njihova obveščevalna služba obsegala poleg Most, Štepanje vasi in Rudnika še druge dele Ljubljane. K tej izjavi je še dodal, da je okupator kolikor toliko »bremzal« morije in način pobijanja. Ko pa je zaradi bližajočega se konca vojne začel izgubljati moč, so poprijeli domobranci sami.

»Tedaj je postalo pošastno!« je dejal zločinec in priznal, da je tudi sam pripadal morilski »črni roki«. O tej organizaciji je podal nadvse zanimivo izjavo:

»Vsak domobranski oficir je bil prepričan, da črna roka ni bila tako zgrajena organizacija, da bi delovala mimo domobranstva. Vsakdo je smatral, da se pobijanja vrše pod firmo črne roke, ne da bi pri tem pomislil, da gre tu za kako prav specialno organizacijo. Tako sem mislil o tej stvari tudi jaz in sem bil član črne roke kot ostali oficirji slovenskega domobranstva in kar je bil tudi Peter Križaj.«[1]

---

[1] Obtoženi dr. Branko Jan je v izjavi, da so bili vsi domobranski oficirji člani črne roke, pretiraval. Črne roke ne moremo šteti kot nekakšno posebno organizacijo četniških in domobranskih vojaških enot. Značilnost črne roke pa je bila predvsem v taktiki in metodi njenih pripadnikov, pa naj so bili v civilu ali v kakršni koli uniformi — tudi v duhovniški — kako je treba odstranjevati svoje nasprotnike. Črnorokci so bili najogabnejši klavci, ki so zastraševali prebivalstvo, naklonjeno osvobodilnemu gibanju. Kdor koli je v njem sodeloval, je lahko pričakoval, da ga bodo črnorokci brez vsakega zakonitega postopka iznenada umorili na njegovem domu ali neznano kam odpeljali in zverinsko pobili. Proti koncu vojne so okupator in njegovi pomagači stopnjevali umore in namenoma ustvarjali videz nekakšne tajinstvene organizacije črne roke. Črnorokci so vdirali v domove svojih nasprotnikov navadno ponoči. Bili so maskirani ali s sajami namazani. Po zidovih hiš, v katere so vdirali, so puščali odtis človeške roke. Zločinec si je s sajami ali s črno barvo namazal roko in pritisnil njen odtis na zid, da so ljudje vedeli, v čigavem imenu je bil aktivist OF umorjen. Tudi v primerih, ko žrtve niso dobili doma, so pustili na steni znak črne roke kot znamenje, da je osumljeni določen za usmrtitev. Nekaterim so pošiljali pisma in opozorila z znakom črne roke (op. p.).

V svoj zagovor je Jan navajal vlogo duhovščine s škofom Rožmanom na čelu, ki je ob sleherni priložnosti poudarjala, da je boj proti partizanom sveta stvar. Govoril je o blagoslovljenih rožnih vencih, ki jih je škof Rožman prinesel iz Rima za najbolj vnete protikomunistične borce. Izjavil je, da se črnorokcem pri spovedi ni bilo treba kesati umorov ali jih sploh naštevati. Najožji škofovi sodelavci, kot so bili duhovnik dr. Ignac Lenček, šef vojnih kuratov, dr. Albin Šmajd, dr. Remec in drugi, so jim zatrjevali, da so umori črne roke »pravične sodbe«.

Janova izjava, da je okupator »bremzal« morije, se lahko nanaša le na posameznega pripadnika nemške vojske, ki je za visoko nagrado kdaj pa kdaj posredoval za koga izmed priporniko v, ki so padli v roke njihovim pomagačem. Nikakor pa to ne velja za gestapo, ki je poznala delo domobranske policije, ji dajala navodila in jo vzdrževala.

Pripadniki nemške tajne policije — gestapo — so vedeli za zločinsko početje svojih pomagačev — slovenskih domobrancev in še posebej za morilce na Sv. Urhu. O tem priča tudi izjava Danice Grgič iz Ljubljane, Dravska ulica št. 16.

»Ko so me 28. februarja 1944 aretirali gestapovci, so me najprej odpeljali v banko Slavijo, kjer so mi za začetek primazali nekaj klofut. Padle so tako nenadno in krepko, da si nisem mogla misliti, da jih deli človeška roka.

Ko so me naslednje tri dni zasliševali v samotni celici, so poleg rjovenja in kričanja padale tudi klofute in besede, nedostojne vsakega človeka. Ponižano kot še nikoli pa sem se čutila, ko mi je gestapovec potegnil hlače s telesa in mi jih z metlo naštel. Koliko, ne vem, ker sem od razburjenja strašno vpila. Večkrat so mi poudarjali, da sem lahko srečna, da so me oni aretirali, da nisem prišla v roke slovenski policiji, ki bi me gotovo odpeljala k Sv. Urhu. Potem pa da že vem, kaj bi me čakalo. Še hujše od tepenja in groženj pa so bile grozne oči teh gestapovcev, ki so človeka kar žrle.

V zaporu so mi ves čas otekale noge, čemur se je pridružilo še krvavenje. Res je, da so me bolno aretirali, toda moje bolezensko stanje se je še poslabšalo in se od takrat ne morem več pozdraviti.

Po desetih mesecih so me izpustili domov, nato se je začel nov križev pot, ko sem se morala enkrat na teden javljati pri

njih. Nato je prišlo osvobojenje — rešitev vseh trpečih in zatiranih.«

Med najhujšimi morijami na Sv. Urhu in v bližnji okolici — od oktobra 1943 do junija 1944 — so tudi domobranci zloglasne 13. čete, še zlasti pa njihovi voditelji vedeli, da se politični in vojaški dogodki v svetu in v domovini ne razvijajo tako, kot so jim zatrjevali njihovi vsakokratni gospodarji.

Dne 22. februarja 1944 je Winston Churchill v angleškem Spodnjem domu zelo jasno govoril o položaju v Jugoslaviji. Dejal je:

»Maršal Tito ima v tem trenutku za seboj več kot četrt milijona vojakov in velike količine orožja, ki ga je njegova vojska odvzela sovražniku. Titovi ljudje so organizirani v znatnem številu divizij in korpusov, pri čemer niso opustili lastnosti gverilcev. Vse gibanje je dobilo obliko, pri tem pa ni, kakor sem rekel, izgubilo gverilskih lastnosti, brez katerih ne bi bilo uspešno. Te sile vežejo nič manj kot štirinajst izmed dvajsetih nemških divizij, kolikor jih je na Balkanskem polotoku. Okrog teh hrabrih sil in sredi njih se je razvilo složno ljudsko gibanje. Komunisti imajo čast, da so to gibanje začeli, s tem, da je gibanje raslo in se krepilo, pa je nastopil tok preobrazbe in združevanja in nacionalna pojmovanja so zmagala. V maršalu Titu so partizani dobili izrednega vodjo, ki se je ovenčal s slavo v borbi za svobodo.«[1]

Takšne in podobne izjave vodilnih zavezniških državnikov so dosegle tudi vrste slovenskih domobrancev. Vendar zaradi njih niso opustili svoje izdajalske poti. Igrali so na tako imenovano »angleško karto« in hiteli s pobijanjem nasprotnikov, da bi jim ne bili v napotje ob angleški invaziji na Balkan in bi lahko neovirano sprejeli oblast v svoje roke.

Vodilni domobranci so razmišljali, kako bi se Angležem približali kot nasprotniki nacističnega okupatorja. Med tistimi, ki bi radi neomadeževani stopili prednje, je bil tudi Oberleutnant Janez Grum iz Polja. Ob kapitulaciji Italije se je med prvimi pridružil nemškemu okupatorju. Od septembra 1943 do marca 1944 je poveljeval 16. domobranski četi na Rudniku, pobijal pripadnike OF in ujete partizane. V začetku marca 1944 se je dogovoril s poveljstvom organizacijskega štaba slovenskega domobranstva, da bo zapustil svoje »ljudstvo« in »odšel neznano kam«. To

[1] Revija Borec za leto 1956, št. 11, str. 419: Kako je prodrla v svet resnica o novi Jugoslaviji.

Grumovo dejanje je bilo treba prikazati Nemcem kot vojaški prestopek, zato je organizacijski štab izdal za njim tiralico, ki se je glasila:

»Iz zaupne naredbe št. 9
Poveljstvo organiz. štaba S D za 9. 3. 1944

VII.

Nadporočnik Grum Janez, poveljnik 16. čete je samovoljno napustil dosedanjo službo in odšel neznano kam. Imenovani je rojen 19. 10. 1912 v D. M. v Polju, kamor je tudi pristojen, po poklicu profesor, neženjen.

Zapovedujem vsem edinicam in stražam na blokih, da imenovanega v slučaju prehoda zadrže in pod stražo pripeljejo v njegovo edinico radi nadležnega postopka.

Poveljnik — podpolkovnik Krenner«[1]

Člani organizacijskega štaba slovenskega domobranstva so izdali tiralico za Janezom Grumom le kot pesek v oči svojim nacističnim gospodarjem, o katerih so vedeli, da jih zavezniki bijejo na vseh frontah. Grumu pa niso zamerili, da je »samovoljno zapustil službo«, saj je po njihovem nalogu nekaj mesecev kasneje organiziral Gorenjski četniški odred. Z ilegalnimi imeni Gaber ali Grom ali pa pod šifro 77 je urejal vso pošto za odred in prevzemal vsa navodila.

Domobranci brez činov pa so bolj malo vedeli o špekulacijah svojih vojaških in političnih voditeljev. Poleg prepričanja, da je treba komuniste brezobzirno pobijati, sta jih podžigala k moritvam čedalje hujši pohlep po ropanju in pošastno rastoča krvoželjnost. Urhovski domobranci so postali že tako razvpiti, da jih je začela uporabljati ljubljanska politična policija. Najemala jih je za spremljevalce svojih organov, ki so imeli nalog pobiti ljudi, o katerih so prejeli ovadbe, da so »nevarni«. Urhovskim in ljubljanskim domobrancem so se večkrat pridružili še morilci iz nekaterih drugih postojank v Ljubljanski pokrajini.

Tako je pri aretaciji in umoru 42-letnega železniškega nameščenca Alberta Kobala iz Ljubljane, Koroška ulica št. 12, dne 4. marca 1944 sodeloval poleg urhovskih in ljubljanskih domobranskih morilcev znani krvoločnež Jože Rorman, ki je s sebi enakimi podivjanci pobijal v imenu črne roke po šentjernejski in novomeški okolici.

[1] Iz domobranskega arhiva.

Kobalovi sorodniki in sodelavci na terenu Bežigrad upravičeno sumijo, da ga je ovadil njegov sosed Razberger, oče enega najbolj zagrizenih in podivjanih policijskih agentov. Kot višji železniški uslužbenec in nasprotnik osvobodilnega gibanja je lahko nadzoroval Kobalovo delo v službi in na terenu.

Po osvoboditvi je okrožno sodišče v Ljubljani sodilo morilca Jožeta Rormana v istem procesu kot dr. Branka Jana in soobtožene. Kobalova hčerka Majda, poročena Pleterski, je Rormanu pokazala sliko svojega očeta. Takoj je prepoznal železniškega nameščenca, ki je stanoval v Ljubljani v Koroški ulici, le njegovega imena se ni mogel več spomniti. Povedal je, da so ga aretirali 4. marca 1944 in odgnali k Savi, kjer so ga še iste noči pobili skupaj z osmimi drugimi žrtvami. Odkrito je priznal, da je bil tudi sam med morilci.

Jože Rorman je naštel pred sodiščem vrsto grozotnih umorov žrtev, med katerimi so bili celo otroci. Natančno je opisal, kako so ropali imetje pobitih in si med seboj delili plen. V preiskovalnem zaporu in pri razpravi decembra 1945 je izpovedal, da mu je dajal navodila za pobijanje nasprotnikov šentjernejski župnik Franc Cerkovnik. Z njim se je pogosto srečaval na sestankih, ki so se jih udeleževali najbolj krvoločni domobranci, imenovani črnorokci.

Skupine žrtev, med katerimi je bil tudi Albert Kobal, niso gnali na Sv. Urha, ker jim je bila pot k Savi veliko bližja. Tiste dni so pogosto tudi na savskem bregu mučili in pobijali sodelavce osvobodilnega boja in metali njihova trupla v Savo. Ljudje v zasavskih vaseh so velikokrat slišali obupne krike žrtev, ki so klicale na pomoč. Deroča voda je nekaj trupel vrgla na breg. Prebivalci iz vasi poljske občine so jih zagrebli v skupni grob. Po osvoboditvi so postavili tem žrtvam spomenik ob savskem bregu in vklesali vanj imena tistih, ki so jih svojci prepoznali. Med njimi je tudi ime Alberta Kobala.

Dne 8. marca 1944 so ljubljanski policisti v spremstvu urhovcev prišli po 21. uri v hotel Union v Ljubljani in zahtevali od vratarja, da jim pove, v kateri sobi stanuje lesni trgovec Jakob Gostiša, doma iz Gorenjega Logatca št. 79. Vratar je moral povedati številko sobe, nato so se domobranci zapodili po stopnicah.

Štiriintridesetletni Jakob G o s t i š a, z ilegalnim imenom Lemež, je še pred kapitulacijo Italije delal kot terenec v Logatcu in okolici. Po kapitulaciji pa je postalo njegovo delo zaradi pora-

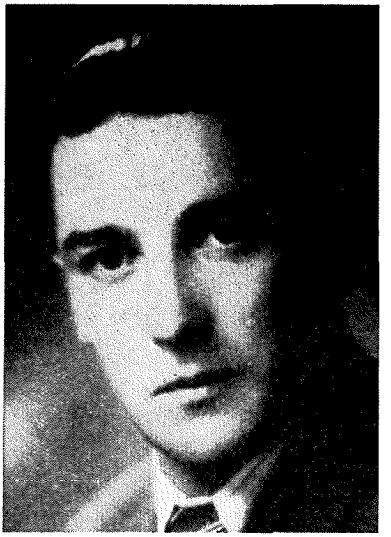

Mirko Rome, mehanik,
rojen 10. 10. 1911 — ubit 20. 2. 1944

Albert Kobal, nameščenec,
rojen 7. 7. 1901 — ubit 4. 3. 1944

Jakob Gostiša, lesni trgovec,
rojen 18. 7. 1909 — ubit 8. 3. 1944

Anton Loboda, zidar,
rojen 20. 10. 1903 — ubit 10. 3. 1944

Mirko Kosin, učitelj,
rojen 18. 10. 1884 — ubit 10. 3. 1944

Karlo Sketelj, univerzitetni tajnik,
rojen 1. 9. 1901 — ubit 11. 3. 1944

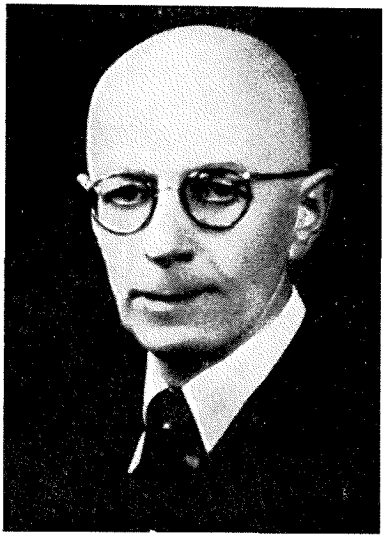

Dr. Fran Šturm, univerzitetni prof.,
rojen 29. 1. 1881 — ubit 11. 3. 1944

Franc Mahkovec, delavec,
rojen 6. 6. 1906 — ubit 12. 3. 1944

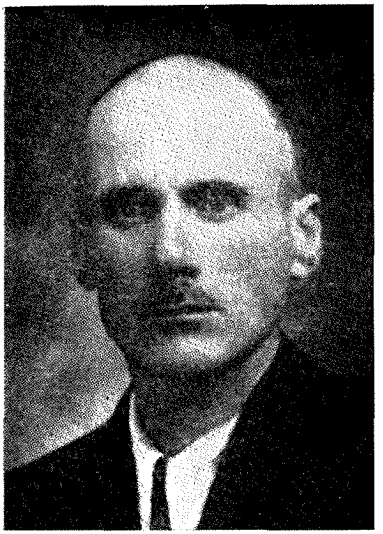

Valentin Knez, piskrovez,
rojen 8. 10. 1891 — ubit 12. 3. 1944

Jožefa Knez, gospodinja,
rojena 18. 11. 1903 — ubita 12. 3. 1944

Pepca Perme, nameščenka,
rojena 19. 2. 1921 — ubita 13. 3. 1944

Jernej Snoj, delavec,
rojen 10. 8. 1901 — ubit 20. 3. 1944

Ivan Jurca, delavec,
rojen 3. 4. 1896 — ubit 20. 3. 1944

Jožefa Jurca, gospodinja,
rojena 20. 3. 1898 — ubita 20. 3. 1944

Jožef Kocman, kovač,
rojen 21. 1. 1905 — ubit 20. 3. 1944

Pavel Omahen, delavec,
rojen 26. 3. 1901 — ubit 20. 3. 1944

Eden izmed rednih plačilnih seznamov 13. domobranske čete, katere člani so morili na Sv. Urhu in v okolici

Dienststelle:
Edinica:

13. ČETA SLOVEN. DOMOBRANSTVA

(25711)

00842

~~II 0226135~~

Auszahlungsliste – Izplačilni seznam

für Monat – za mesec Februar 1944

II 0226892

Abschnitt A Offiziere
" B Beamte
" C Unteroffiziere
" D Mannschaften
" E Zugeteilte von fremden Einheiten
" F Nachträglich ausgezahlt
" G Zusammenstellung der Geldbeträge nach den Abschlusszahlen der Abschnitte A bis F

der eigenen Einheit

Oddelek A Častniki
" B Uradniki
" C Podčastniki
" D Moštva
" E Dodeljenih od tujih edinic
" F Naknadno izplačano
" G Skupna vsota denarnih zneskov po zaključkih oddelkov A do F

lastne edinice

Tek. St. – Lauf. Nr.	Des Empfängers Prejemnikov(c) Dienst-grad Čin	Name Ime	Wehrsoldgruppe Plačilna skupina	Gezahlt wurde Wehrsold für Izplačana je bila vojna doklada za 1. Monatsdrittel des laufenden Monats tretjino tekočega meseca – 1.	2.	3.	Unterschrift Podpis
				RM Dpf. L.	RM Dpf. L.	RM Dpf. L.	
		Übertrag – Prenos		3437 50	3437 50	3437 50	
V 19.	Oberleutnant kompanije	Šubanović Stjepan		150 –	150 –	150 –	
V 20.	---	Kovač Franc		170 –	170 –	170 –	
V 21.	---	Hrovat Franc		170 –	170 –	170 –	
V 22.	---	Ravšelj Franc		170 –	170 –	170 –	
V 23.	---	Rožman Franc		170 –	170 –	170 –	
V 24.	---	Lukovšek Lovro		170 –	170 –	170 –	
V 25.	---	Lukovšek Franc		170 –	170 –	170 –	
V 26.	Vodnik-desetnik	Lovšin Franc		125 –	125 –		
V 27.	---	Pavel Gustav		125 –	125 –	125 –	
V 28.	---	Mihelčič Franc		125 –	125 –	125 –	
V 29.	---	Plemelj Franc		125 –	125 –	125 –	
V 30.	---	Oblak Franc		125 –	125 –	125 –	
V 31.	---	Oman Franc		125 –	125 –	125 –	
V 32.	---	Kralj Franc		125 –	125 –	125 –	
V 33.	---	Pleško Franc		125 –	125 –	125 –	
V 34.	---	Mlakar Franc		125 –	125 –	125 –	
V 35.	---	Mlakar Franc		125 –	125 –	125 –	
V 36.	---	Mlakar Franc		125 –	125 –	125 –	
V 37.	---	Mlakar Franc		125 –	125 –	125 –	
		Übertrag – Prenos		8425 –	8425 –	8425 –	

(25712)

II 0226894

~~00843~~

~~II 0226136~~

Tek. St. – Lauf. Nr.	Des Empfängers Prejemnikov(c) Dienst-grad Čin	Name Ime	Wehrsoldgruppe Plačilna skupina	Gezahlt wurde Wehrsold für Izplačana je bila vojna doklada za 1. Monatsdrittel des laufenden Monats tretjino tekočega meseca – 1.	2.	3.	Unterschrift Podpis
				RM Dpf. L.	RM Dpf. L.	RM Dpf. L.	
		Übertrag – Prenos		3437 50	3437 50	3437 50	
V 38.	Vodnik-desetnik	Šubanović Stjepan		150 –	150 –	150 –	
V 39.	---	Jarnič Franc		170 –	170 –	170 –	
V 40.	---	Hočevar Franc		170 –	170 –	170 –	
V 41.	---	Hočevar Franc		170 –	170 –	170 –	
V 42.	---	Hočevar Franc		170 –	170 –	170 –	
V 43.	---	Kovač Franc		170 –	170 –	170 –	
V 44.	---	Bizjan		170 –	170 –	170 –	
V 45.	---	Vidmar Franc		170 –	170 –	170 –	
V 46.	---	Vidmar Franc		170 –	170 –	170 –	
V 47.	---	Lovšin Franc		125 –	125 –	125 –	
V 48.	---	Pavel Gustav		125 –	125 –	125 –	
V 49.	---	Mihelčič Franc		125 –	125 –	125 –	
V 50.	---	Plemelj Franc		125 –	125 –	125 –	
V 51.	---	Oblak Franc		125 –	125 –	125 –	
V 52.	---	Oman Franc		125 –	125 –	125 –	
V 53.	---	Kralj Franc		125 –	125 –	125 –	
V 54.	---	Pleško Franc		125 –	125 –	125 –	
V 55.	---	Mlakar Franc		125 –	125 –	125 –	
V 56.	---	Mlakar Franc		125 –	125 –	125 –	
V 57.	---	Mlakar Franc		125 –	125 –	125 –	
V 58.	---	Mlakar Franc		125 –	125 –	125 –	
		Übertrag – Prenos		8425 –	8425 –	8425 –	

II 0226895

Tek. St. – Lauf. Nr.	Des Empfängers Prejemnikov(c) Dienst-grad Čin	Name Ime	Wehrsoldgruppe Plačilna skupina	Gezahlt wurde Wehrsold für Izplačana je bila vojna doklada za 1. Monatsdrittel des laufenden Monats tretjino tekočega meseca – 1.	2.	3.	Unterschrift Podpis
				RM Dpf. L.	RM Dpf. L.	RM Dpf. L.	
V 59.	Vodnik-desetnik	Oblak Rudolf		125 –	125 –	125 –	
V 60.	---	Jarnič Franc		125 –	125 –	125 –	
V 61.	---	Horvat Franc		125 –	125 –	125 –	
V 62.	---	Gregorič Franc		125 –			
V 63.	---	Kunc Franc		125 –	125 –	125 –	
V 64.	---	Gnamuš Franc		125 –	125 –		
V 65.	---	Gregorič Franc		125 –	125 –	125 –	
V 66.	---	Fabjan Franc		125 –	125 –		
V 67.	---	Jugovič Franc		125 –	125 –	125 –	
V 68.	---	Ogrinc Franc		125 –	125 –	125 –	
V 69.	---	Gutman Franc		125 –	125 –	125 –	
V 70.	---	Gregorič Franc		125 –	125 –	125 –	
V 71.	---	Gregorič Franc		125 –	125 –	125 –	
V 72.	---	Gregorič Franc		125 –	125 –	125 –	
V 73.	---	Gregorič Franc		125 –	125 –	125 –	
V 74.	---	Gregorič Franc		125 –	125 –	125 –	
V 75.	---	Gregorič Franc		125 –	125 –	125 –	
V 76.	---	Gregorič Franc		125 –	125 –	125 –	
V 77.	---	Gregorič Franc		125 –	125 –	125 –	
V 78.	---	Gregorič Franc		125 –	125 –	125 –	
		Übertrag – Prenos		5425 –	5375 –	5125 –	

(25713)

II 0226896

~~II 0226137~~

00844

Tek. St. – Lauf. Nr.	Des Empfängers Prejemnikov(c) Dienst-grad Čin	Name Ime	Wehrsoldgruppe Plačilna skupina	Gezahlt wurde Wehrsold für Izplačana je bila vojna doklada za 1. Monatsdrittel des laufenden Monats tretjino tekočega meseca – 1.	2.	3.	Unterschrift Podpis
				RM Dpf. L.	RM Dpf. L.	RM Dpf. L.	
		Übertrag – Prenos		5425 –	5375 –	5125 –	
V 79.	Vodnik-desetnik	Zupanič Franc		125 –	125 –	125 –	
V 80.	---	Jarnič Franc		125 –	125 –	125 –	
V 81.	---	Horvat Franc		125 –	125 –	125 –	
V 82.	---	Kolenc Jožef		125 –	125 –	125 –	
V 83.	---	Tepfenhart Franc		125 –	125 –	125 –	
V 84.	---	Kovač Franc		125 –	125 –	125 –	
V 85.	---	Hočevar Franc		125 –	125 –	125 –	
V 86.	---	Hočevar Franc		125 –	125 –	125 –	
V 87.	---	Lovšin Franc		125 –	125 –	125 –	
V 88.	---	Pavel Gustav		125 –	125 –	125 –	
V 89.	---	Mihelčič Franc		125 –	125 –	125 –	
V 90.	---	Mihelčič Franc		125 –	125 –	125 –	
V 91.	---	Mihelčič Franc		125 –	125 –	125 –	
V 92.	---	Mihelčič Franc		125 –	125 –	125 –	
V 93.	---	Mihelčič Franc		125 –	125 –	125 –	
V 94.	---	Mihelčič Franc		125 –	125 –	125 –	
V 95.	---	Mihelčič Franc		125 –	125 –	125 –	
V 96.	---	Mihelčič Franc		125 –	125 –	125 –	
V 97.	---	Mihelčič Franc		125 –	125 –	125 –	
		Übertrag – Prenos		8125 –	8125 –	8125 –	

Tek. br. – Lauf. Nr.	Des Empfängers Prejemnikov(a) Dienstgrad	Name	Wehrsoldgruppe Plačilna skupina	Gezahlt wurde Wehrsold für Izplačana je bila vojna doklada za 1. Monatsdrittel des laufenden Monats / tretjino tekočega meseca (RM dne, L., f.)	2. Monatsdrittel des laufenden Monats / tretjino tekočega meseca (RM dne, L., f.)	3. Monatsdrittel des laufenden Monats / tretjino tekočega meseca (RM dne, L., f.)	Unterschrift Podpis
		II 0226897					
1	Schütze	Skube Jože	1	1.50	1.50	1.50	Skube Jože
2	-"-	Tomec Ludvik	1	1.25	1.25	1.25	Tomec Ludvik
3	-"-	Ducmat Jože	1	1.25	1.25	1.25	Ducmat Jože
4	-"-	Stojanović Dušan	1	1.25	1.25	1.25	Stojanović Dušan
5	-"-	Erdmujdl Stefe	1	1.25	1.25	1.25	Erdmujdl Stefe
6	-"-	Skoflica Ivan	1	1.25	1.25	1.25	Skoflica Ivan
7	-"-	Lesar Ivan	1	1.25	1.25		Lesar Ivan
8	-"-	Arnuš Janez	1	1.25	1.25	1.25	Arnuš Janez
9	-"-	Skubic Milan	1	1.25	1.25		Skubic Milan
10	-"-	Vidmar Franc	1	1.25	1.25	1.25	Vidmar Franc
11	-"-	Lukan Franc	1	1.25	1.25	1.25	Lukan Franc
12	-"-	Gašperič Franc	1	1.25	1.25	1.25	Gašperič Franc
13	-"-	Gruden Franc	1	1.25	1.25	1.25	Gruden Franc
14	-"-	Dolenc Franc	1	1.25	1.25	1.25	Dolenc Franc
15	-"-	Pokerc Franc	1	1.25	1.25	1.25	Pokerc Franc
16	-"-	Gruden Jože	1	1.25	1.25	1.25	Gruden Jože
17	-"-	Brockelt Franz	1	1.25	1.25	1.25	Brockelt Franz
18	-"-	Bukovec Franc	1	1.25	1.25	1.25	Bukovec Franc
		Übertrag — Prenos	1	21.50 RM	22.00 RM	21.50 RM	

(25714)

Tek. br. – Lauf. Nr.	Des Empfängers Prejemnikov(a) Dienstgrad	Name	Wehrsoldgruppe Plačilna skupina	Gezahlt wurde Wehrsold für Izplačana je bila vojna doklada za 1. Monatsdrittel des laufenden Monats / tretjino tekočega meseca (RM dne, L., f.)	2. Monatsdrittel des laufenden Monats / tretjino tekočega meseca (RM dne, L., f.)	3. Monatsdrittel des laufenden Monats / tretjino tekočega meseca (RM dne, L., f.)	Unterschrift Podpis
		II 0226898					
19	Schütze	Jeklič Anton	1	1.25	1.25	1.25	Jeklič Anton
20	-"-	Jenčič Pavel	1	1.25	1.25	1.25	Jenčič Pavel
21	-"-	Jakše Anton	1	1.25	1.25	1.25	Jakše Anton
22	-"-	Jurgovič Franc	1	1.25	1.25	1.25	Jurgovič Franc
23	-"-	Jakopič Franc	1	1.25	1.25	1.25	Jakopič Franc
24	-"-	Jelovčan Franc	1	1.25	1.25	1.25	Jelovčan Franc
25	-"-	Jelovčan Franc	1	1.25	1.25	1.25	Jelovčan Franc
26	-"-	Jagodič Matija	1	1.25	1.25	1.25	Jagodič Matija
27	-"-	Jakič Alojz	1	1.25	1.25	1.25	Jakič Alojz
28	-"-	Jelen Pavel	1	1.25	1.25	1.25	Jelen Pavel
29	-"-	Jeriček Emil	1	1.25	1.25	1.25	Jeriček Emil
30	-"-	Jordan Matija	1	1.25	1.25	1.25	Jordan Matija
31	-"-	Jampež Ivanot	1	1.25	1.25	1.25	Jampež Ivanot
32	-"-	Jenker Ivanot	1	1.25	1.25	1.25	Jenker Ivanot
33	-"-	Janežič Štefan	1	1.25	1.25	1.25	Janežič Štefan
34	-"-	Jagodič Franc	1	1.25	1.25	1.25	Jagodič Franc
35	-"-	Jordan Alojz	1	1.25	1.25	1.25	Jordan Alojz
36	-"-	Ivanič Franc	1	1.25	1.25	1.25	Ivanič Franc
37	-"-	Jamnik Franc	1	1.25	1.25	1.25	Jamnik Franc
		Übertrag — Prenos	1	46.25 RM	47.50 RM	46.25 RM	

(25715)

Tek. br. – Lauf. Nr.	Des Empfängers Prejemnikov(a) Dienstgrad	Name	Wehrsoldgruppe Plačilna skupina	Gezahlt wurde Wehrsold für Izplačana je bila vojna doklada za 1. Monatsdrittel des laufenden Monats / tretjino tekočega meseca (RM dne, L., f.)	2. Monatsdrittel des laufenden Monats / tretjino tekočega meseca (RM dne, L., f.)	3. Monatsdrittel des laufenden Monats / tretjino tekočega meseca (RM dne, L., f.)	Unterschrift Podpis
		II 0226899					
38	Schütze	Jeklič Franc	1	1.25	1.25	1.25	Jeklič Franc
39	-"-	Jakopič Sigmund	1	1.25	1.25	1.25	Jakopič Sigmund
40	-"-	Jagodič Anton	1	1.25	1.25	1.25	Jagodič Anton
41	-"-	Jager Franc	1	1.25	1.25	1.25	Jager Franc
42	-"-	Jerič Jože	1	1.25	1.25	—	Jerič Jože
43	-"-	Jenič Jernej	1	1.25	1.25	1.25	Jenič Jernej
44	-"-	Jeranič Franc	1	1.25	1.25	1.25	Jeranič Franc
45	-"-	Javalšek Franc	1	1.25	1.25	1.25	Javalšek Franc
46	-"-	Jenčič Emil	1	1.25	1.25	1.25	Jenčič Emil
47	-"-	Jerič Jože	1	1.25	1.25	1.25	Jerič Jože
48	-"-	Jakič Franc	1	1.25	1.25	1.25	Jakič Franc
49	-"-	Kovač Franjo	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franjo
50	-"-	Zupančič Franc	1	1.25	1.25	1.25	Zupančič Franc
51	-"-	Zimnik Franc	1	1.25	1.25	1.25	Zimnik Franc
52	-"-	Kovačič Jože	1	1.25	1.25	1.25	Kovačič Jože
53	-"-	Gnezda Franc	1	1.25	1.25	1.25	Gnezda Franc
54	-"-	Kocar Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kocar Franc
55	-"-	Skubic Franc	1	1.25	1.25	1.25	Skubic Franc
56	-"-	Jakše Franc	1	1.25	1.25	1.25	Jakše Franc
57	-"-	Mejikar Franc	1	1.25	1.25	1.25	Mejikar Franc
		Übertrag — Prenos	1	46.25 RM	47.50 RM	46.25 RM	

(25716)

Tek. br. – Lauf. Nr.	Des Empfängers Prejemnikov(a) Dienstgrad	Name	Wehrsoldgruppe Plačilna skupina	Gezahlt wurde Wehrsold für Izplačana je bila vojna doklada za 1. Monatsdrittel des laufenden Monats / tretjino tekočega meseca (RM dne, L., f.)	2. Monatsdrittel des laufenden Monats / tretjino tekočega meseca (RM dne, L., f.)	3. Monatsdrittel des laufenden Monats / tretjino tekočega meseca (RM dne, L., f.)	Unterschrift Podpis
		II 0226900					
58	Schütze	Kermec Peter	1	1.25	1.25	1.25	Kermec Peter
59	-"-	Kotnik Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kotnik Franc
60	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
61	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
62	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
63	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
64	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
65	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
66	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
67	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
68	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
69	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
70	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
71	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
72	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
73	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
74	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
75	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
		Übertrag — Prenos	1	46.25 RM	47.50 RM	46.25 RM	

(25717)

Tek. br. – Lauf. Nr.	Des Empfängers Prejemnikov(a) Dienstgrad	Name	Wehrsoldgruppe Plačilna skupina	Gezahlt wurde Wehrsold für Izplačana je bila vojna doklada za 1. Monatsdrittel des laufenden Monats / tretjino tekočega meseca (RM dne, L., f.)	2. Monatsdrittel des laufenden Monats / tretjino tekočega meseca (RM dne, L., f.)	3. Monatsdrittel des laufenden Monats / tretjino tekočega meseca (RM dne, L., f.)	Unterschrift Podpis
		II 0226901					
76	Schütze	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
77	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
78	-"-	Kobe Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kobe Franc
79	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
80	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
81	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
82	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
83	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
84	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
85	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
86	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
87	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
88	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
89	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
90	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
91	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
92	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
93	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
94	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
95	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
		Übertrag — Prenos	1	46.25 RM	47.50 RM	46.25 RM	

(25718)

Tek. br. – Lauf. Nr.	Des Empfängers Prejemnikov(a) Dienstgrad	Name	Wehrsoldgruppe Plačilna skupina	Gezahlt wurde Wehrsold für Izplačana je bila vojna doklada za 1. Monatsdrittel des laufenden Monats / tretjino tekočega meseca (RM dne, L., f.)	2. Monatsdrittel des laufenden Monats / tretjino tekočega meseca (RM dne, L., f.)	3. Monatsdrittel des laufenden Monats / tretjino tekočega meseca (RM dne, L., f.)	Unterschrift Podpis
		II 0226902					
96	Schütze	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
97	-"-	Kocevar Jože	1	1.25	1.25	1.25	Kocevar Jože
98	-"-	Kobe Alojz	1	1.25	1.25	1.25	Kobe Alojz
99	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
100	-"-	Kobe Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kobe Franc
101	-"-	Kostelic Anton	1	1.25	1.25	1.25	Kostelic Anton
102	-"-	Jager Franc	1	1.25	1.25	1.25	Jager Franc
103	-"-	Potokar Karel	1	1.25	1.25	1.25	Potokar Karel
104	-"-	Kovačič Emil	1	1.25	1.25	1.25	Kovačič Emil
105	-"-	Kovačič Anton	1	1.25	1.25	1.25	Kovačič Anton
106	-"-	Jakob Franc	1	1.25	1.25	1.25	Jakob Franc
107	-"-	Oblak Franc	1	1.25	1.25	1.25	Oblak Franc
108	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
109	-"-	Stojanc Franc	1	1.25	1.25	1.25	Stojanc Franc
110	-"-	Lenko Filip	1	1.25	1.25	1.25	Lenko Filip
111	-"-	Oblak Franc	1	1.25	1.25	1.25	Oblak Franc
112	-"-	Kovačič Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovačič Franc
113	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
114	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
115	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
116	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
117	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
118	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
119	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
120	-"-	Kovač Franc	1	1.25	1.25	1.25	Kovač Franc
		Übertrag — Prenos	1	46.25 RM	47.50 RM	46.25 RM	

sta NOV na Primorskem vsebolj obsežno in odgovorno. Logaški domobranci, ki jih je vodil bivši orožniški kapetan Vinko Fortuna, so sklenili, da se ga je treba iznebiti. Eden izmed njih pa je Gostišo obvestil, kaj Fortuna namerava. Gostiša se je umaknil iz Logatca in se nekaj časa zdravil zaradi hude revme v Šlajmerjevem domu v Ljubljani. Ko je nekoliko okreval, si je najel sobo v hotelu in odhajal v sanatorij le na obsevanje.

Gostišo je večkrat obiskal njegov svak Anton Gantar iz Gorenjega Logatca in ga obveščal o dogodkih na domačem terenu. Pri zadnjem srečanju pred aretacijo je Gostiša povedal Gantarju, da je pred nekaj dnevi srečal v Ljubljani domobranca Martina Mačka iz Dolenjega Logatca in da ga to srečanje zelo vznemirja. Ob slovesu sta se Gostiša in Gantar dogovorila, da se bosta zopet sešla sredi marca.

Gostiša ni takoj odprl domobrancem, ki so 8. marca trkali na vrata njegove hotelske sobe. Hotel je vedeti, kdo trka. Domobranci so ga v imenu policije pozvali, da mora odpreti. Tedaj je Gostiša v naglici napisal obvestilo za svojo znanko Olgo Černe, sedaj poročeno Štefic, bivšo uslužbenko na sodišču v Logatcu: »Ob pol desetih aretiran od domobranske policije. Za Olgo Černe.« Nato je odklenil vrata. Domobranci so mu napovedali aretacijo. Hitro se je moral obleči in oditi z njimi. Pred odhodom iz hotela se mu je posrečilo, da je na skrivaj oddal vratarju listek za Olgo Černe.

Vratar je že naslednjega dne po aretaciji izročil obvestilo naslovljenki, ki je začela skupaj s sestro poizvedovati po Gostiši. Tudi njegovega svaka Gantarja je obvestila o aretaciji. Vse poizvedovanje pa je bilo brezuspešno. Olga Černe se je spomnila, da je dal Gostiša nekaj dni pred aretacijo dragoceno uro v popravilo urarju Čudnu v nekdanji Prešernovi ulici. Šla je do njega in ga vprašala, kaj je z uro. Urar je povedal, da je prišel ponjo že 9. marca neznan moški s potrdilom, ki je bilo izdano na Gostiševo ime, in dejal, da ga pošilja po uro njen lastnik Jakob Gostiša. Urar ni zaupal neznancu. Izgovoril se je, da ura še ni popravljena. Naslednjega dne je prišel k njemu uniformiran domobranec in zahteval, da mu izroči uro takšno, kakršna je. Urar se je izgovarjal, da Gostišo dobro pozna in da mu je naročil, naj ne izroči ure nikomur drugemu kot njemu. Domobranec ga je zavrnil, da Gostiša ne bo prišel po uro in da jo mora takoj izročiti njemu. Tedaj se urar ni upal več obotavljati in je uro izročil domobrancu.

V začetku aprila je Anton Gantar zvedel, da Gostiše ni več med živimi. Ker so partizani prijeli enega izmed bratov Pivkov, znanih logaških domobrancev, je dal njihov komandant Fortuna poloviti trideset Logačanov. Med njimi je bil tudi Gantar. Fortuna je zagrozil, da bo dal deset izmed njih postreliti, če se Pivk v določenem roku ne vrne. Res je dvajset aretirancev izpustil, deset pa pridržal v zaporu.

Naslednjo nedeljo je Fortuna pripornikom na dolgo in široko govoril o slovenskem domobranstvu in njegovem velikem poslanstvu. Med govorom je z najbolj prostaškimi izrazi blatil »nekega Lemeža«, ki je delal proti domobranstvu in jim povzročal velike preglavice. »Pa jih ne bo več, ker je že na varnem!« je dejal s posmehom in začel govoriti o tem, da je rok glede Pivkove vrnitve že potekel.

Tedaj je prosil za besedo Anton Gantar in zahteval, da jih postrele takrat, ko pojdejo ljudje iz cerkve, da bodo videli, kdo je ustreljen in kje leži njegovo truplo, ne pa na skrivaj kot že toliko drugih.

Zaradi številnih prošenj, ki so prihajale celo iz vrst domobrancem naklonjenih ljudi, Fortuna ni uresničil svoje grožnje. Gantar je moral kasneje na prisilno delo v Nemčijo. Po osvoboditvi je začel iskati Gostišev grob, a ga ni našel.

Dne 10. marca 1944 so prišli urhovski domobranci okoli 20. ure v hišo 40-letnega zidarja Antona Loboda v Bizoviku št. 35. Trije so vdrli v kuhinjo, drugi so zastražili hišo.

Anton Loboda je bil od požiga vevške papirnice avgusta 1942 zaprt v italijanskih zaporih v Peruggi. Po kapitulaciji Italije je prišel peš domov. Nikjer ni dobil dela in je družina stradala. Ko je nekoč nasipal gramoz na cesti, ga je slučajno videl urhovski komandant za »politične zadeve« Ivan Korošec, ki je bil z njim v daljnem sorodstvu. Usmilil se ga je in mu dal dovoljenje za prehod na poljsko stran. Vevška papirnica je potrebovala zidarja in mu dala delo.

Dne 10. marca 1944 je prišel Loboda zelo potrt in zamišljen z dela domov. Slutil je nesrečo in z otožnim pogledom ogledoval otroke. Odklonil je večerjo, čeprav je bil lačen, in se začel igrati z njimi. Sredi igre pa je večkrat obstal in se zamislil. Žena ga je s strahom opazovala, misleč, da je bolan. Tedaj so pridivjali urhovci v hišo in zahtevali, da gre takoj z njimi. Hčerka, stara 15 let, je planila k očetu, da bi ga zaščitila pred morilci. Domo-

branec jo je s silo odtrgal od očeta in pahnil za zaboj za kurivo. Mlajšega sina je njegov pajdaš s puškinim kopitom pritisnil ob zid. Tretji otrok je bil bolan in se ni mogel ganiti z ležišča. Vsi trije so obupno jokali in spraševali domobrance, kam bodo odgnali očeta.

»Na Urha!« je zavpil eden izmed podivjancev.

Loboda si je počasi oblačil ponošeno delovno obleko, dobro vedoč, da se ne bo več vrnil. Ob slovesu je žena zavpila:

»Tone, nikoli več te ne bo nazaj!«

»Zakaj ne?« jo je vprašal mož in se žalostno nasmehnil.

»Ker te bodo ubili!« je zajokala žena.

»Kdo je to rekel?« se je zadrl eden izmed domobrancev.

»Nobeden, ampak jaz vseeno vem!« je Lobodova zavpila nad morilci.

Urhovci so gnali Lobodo mimo gasilskega doma in naprej proti Orljemu. Po poti so se ustavili pri hiši Mihe Štefančiča in zahtevali, da jim prinese vrv. Domobranec, ki je čakal nanjo, je skrival obraz, da ga kdo izmed Štefančičevih ne bi prepoznal.

Drugo jutro je Lobodova že navsezgodaj odhitela na Sv. Urha in prosila domobrance, naj jo puste k Ivanu Koroščcu. Niso ji dovolili, češ da še spi in ga ne smejo buditi. Lobodova ni odnehala, tako dolgo in tako obupno jih je rotila, da so ji pošle moči in je omedlela. Tedaj so le poklicali komandanta.

Korošec je ženi svojega sorodnika zatrjeval, da nič ne ve o njegovi aretaciji, še manj pa o tem, kam bi ga odpeljali. Obljubil ji je, da bo poizvedel o njem, in ji naročil, naj še pride povprašat. Lobodova ga je prosila, naj poizve vsaj to, kam so moževo truplo zakopali, da ga bo lahko prepeljala na pokopališče in dostojno pokopala.

Že po nekaj dneh je prišel na Lobodov dom član urhovske posadke Peter Čarman iz Bizovika. Lobodovi je začel govoriti, da Korošec resnično ne ve, kdo je ubil njenega moža in kje je pokopan. Zaupno ji je pravil, da je tudi Korošec sam v življenjski nevarnosti, ker je dejal svojim pajdašem, da mu je že dovolj ubijanja in ropanja. »Vse noči pobijate in ropate,« jim je govoril, »nazadnje se boste pa umaknili in bom moral sam za vse odgovarjati!« Zaradi tega opomina se mora Korošec sam izogibati največjih razbojnikov na Sv. Urhu, ker se boji, da bi pobili še njega, je Čarman tvezel Lobodovi in ji svetoval, naj ne hodi več na Sv. Urha spraševat za moža.

Lobodova ni verjela ne Korošču ne Čarmanu. Žalovala je za možem, prepričana, da so ga ubili takoj po aretaciji in neznano kje zakopali. Prizadevala si je, da bi našla vsaj moževo truplo, a tudi to je zaman iskala.

Dne 10. marca 1944 so domobranci ob isti uri kot Lobodo vzeli tudi 59-letnega šolskega upravitelja na Lavrici Mirka Kosina. Po rodu Ljubljančan iz Trnovega je služboval v več krajih Slovenije. Povsod je neutrudljivo delal za gospodarski in kulturni napredek svoje okolice. Posebno se je zanimal za vrtnarstvo in sadjarstvo. Prirejal je sadjarske razstave in sodeloval pri prosvetnih prireditvah. Udejstvoval se je v stanovski organizaciji in podpiral napredne težnje učiteljstva. Leta 1941 se je takoj vključil v osvobodilno gibanje in sodeloval že s prvimi partizanskimi enotami, ki so se na južnem robu Ljubljanskega barja združile v Krimski odred. Zanje je zbiral živež, obleko, obutev, orožje, sanitetni material in drugo.

Pri svojem delu je prišel Mirko Kosin pogosto v stik z izdajalcem Rikom Metlikovičem. Po Metlikovičevem prestopu v sovražne vrste, skupaj s pajdaši Matijem Glavičem, bratoma Francem in Ivanom Martincem in še z nekaterimi drugimi, se je začel Kosin vznemirjati. Vendar so ga izdajalci do kapitulacije Italije pustili pri miru. Ko pa je Metlikovič postal komandant lavriških domobrancev, je takoj zasedel šolske prostore in pustil upravitelju Kosinu le stanovanje v šolski stavbi. Poučevati je moral v gostilni pri Ogrinu, kjer sta stanovala Metlikovičeva mati in očim. Tako so domobranci zvedeli za vsak Kosinov korak.

Kmalu je Kosin slišal, da lovijo domobranci bivše Metlikovičeve sodelavce, ki so ostali zvesti osvobodilnemu boju, jih vlačijo v zapore in v nemška taborišča. Da jih pobijajo tudi v urhovskih gozdovih, najbrž ni vedel.

Pri aretaciji je vzel s seboj kovček z obleko, nekaj perila in živeža. Žena, učiteljica Zora, rojena Bitežnik, ga je spremila do vežnih vrat. Naprej je domobranci niso pustili. Morala je nazaj v stanovanje k 14-letnemu sinu Marku.

Kosina so domobranci odgnali na lavriški blok. Po zaslišanju so ga peljali proti Orljemu in naprej v urhovske gozdove, kjer je za vselej izginil. Žena ga je dolgo iskala. Pomagal ji je brat Milko Bitežnik. Ta je osebno poznal vojaškega kurata Petra Križaja. V pogovoru z njim mu je Križaj namignil, da Kosin ni več med živimi.

Naslednjega dne, 11. marca 1944, se je že v zgodnji jutranji uri ustavil znani vojaški avtobus, s katerim so poljski in urhovski domobranci prevažali žrtve, na vogalu Vilharjeve in tedanje Tyrševe ceste v Ljubljani. V njem je bilo več ljudi, ki so jih mimoidoči lahko videli, vendar se jim nihče ni smel približati, ker so domobranci zastražili avtobus.

Kmalu po 7. uri je odšel iz svojega stanovanja na Tyrševi cesti št. 60 glavni univerzitetni tajnik, 42-letni Karlo Sketelj. Bil je namenjen v službo. V bližini nekdanje kavarne Majcen sta iznenada stopila k njemu dva domobranca v civilu in ga molče gnala proti avtobusu. Še preden sta ga prignala do Vilharjeve ulice, jim je prišla naproti Sketljeva znanka Ludovika Pavlica s Tyrševe ceste št. 51. Začudila se je, ko je videla Sketlja v tako nenavadni družbi. »Bila sta videti pravi barabi!« je kasneje povedala Sketljevi materi.

Ko je Sketelj zagledal Pavlico, je hotel stopiti k nji. Gotovo ji je nameraval kaj sporočiti za svojce. Tedaj ga je eden izmed spremljevalcev zgrabil za roko, drugi pa je segel za pas po orožje. Sketelj in njegova znanka se nista utegnila niti ustaviti, tako hitro sta zločinca reagirala na aretirančev poizkus, da bi znanko ogovoril. Hitro je moral naprej k avtobusu. Neznanca sta odprla vrata in ga potisnila v vozilo.

Pavlica je takoj obvestila Sketljevo družino o dogodku, ki mu je bila priča. Svojci so ga ves dan nestrpno čakali, nato pa začeli poizvedovati po njem. Sketljeva mati je vzela v naročje sinovega štirimesečnega otroka in odšla z njim v bežigrajsko župnišče k patru Klavdiju. Njeno prvo vprašanje je bilo, če sin še živi. Redovnik je že na pol izrekel stavek: »Ne morem . . .«, pa se je hitro popravil in dejal: »Ne smem povedati!«

»Moj sin ni nikomur nič žalega prizadejal!« je Sketljeva mati očitala duhovniku. Ta pa je takoj vzrojil in zavpil: »Ja, na univerzi je bil v trojki!« Redovnik je z vsako besedo in z vsako kretnjo izražal tako silno sovraštvo, da je Sketljeva prekinila razgovor in z vnučkom v naročju odšla iz župnišča, jasno čuteč, da sina ne bo nikoli več videla.

V noči od 11. na 12. marec 1944 sta dva neznana civilista kmalu po polnoči trkala na vrata stanovanja 63-letnega univerzitetnega profesorja dr. Franceta Šturma, dekana filozofske fakultete, Levstikova ulica št. 25 a. Najprej sta priklicala hišnico, da

jima je odklenila vežna vrata, nato sta odšla v tretje nadstropje in precej časa rahlo trkala na vrata.

Dr. Šturmova žena Stana in hčerki Vida in Fedja so že spale, on sam pa je še bral v postelji. Aktivisti OF so imeli tiste dni zelo rahlo spanje. Žena in hčerki so se takoj prebudile in skupaj z dr. Šturmom premišljale, ali bi odprli ali ne. Ker je bilo trkanje zelo rahlo, a vztrajno, so pomislili, da je morda kak znanec ali človek iz hiše pred vrati. Ko je končno dr. Šturmova žena odklenila vrata v stanovanje, sta neznanca hitro vstopila v prednjo sobo in pokazala nalog za dr. Šturmovo aretacijo. Žena ni mogla verjeti, da ji hočejo sredi noči odpeljati moža, ki se je komaj pred dobrimi štirinajstimi dnevi vrnil iz zapora. Bil je mesec dni zaprt na policiji, nato pa zaradi pomanjkanja dokazov izpuščen.

»Pridite zjutraj! Pridite podnevi!« je žena ponavljala neznancema in odločno ugovarjala, da bi mož vstal iz postelje in se oblekel. Neznanca, ki sta morala biti po presoji dr. Šturmove žene visokošolca, sta jo vljudno mirila in ji zagotavljala, da se bo mož vrnil že čez eno uro, v najslabšem primeru pa zjutraj takoj po policijski uri. Vsiljivca nista odnehala in sta rotila dr. Šturma, naj jima vendar ne dela težav in gre z njima na kratko zaslišanje in soočenje z nekim pripornikom.

Naposled je bilo dr. Šturmu dovolj prerekanja. Vstal je in se začel oblačiti. Toda okleval je in se ni do kraja oblekel, ker je žena vztrajala pri svojem, da ponoči ne bo hodil iz hiše. Neznancema je predlagala, naj zakleneta stanovanje in vzameta ključ s seboj, če se bojita, da bi jima mož pobegnil. Zjutraj pa naj prideta ponj, da bo videla, kam ga bosta peljala. Toda bilo je vse zaman. Neznanca sta hotela doseči svoj namen. Še nadalje sta prigovarjala profesorju, naj gre z njima, ker ga morajo na policiji takoj soočiti z nekim pripornikom v zelo nujni zadevi.

Tedaj je skušal dr. Šturm vse skupaj obrniti na šaljivo plat. Da ne bi vznemirjal družine, je veselo zaklical: »Zdaj sem pa res že radoveden, kaj mi hočejo!« Moževa mirna odločitev je ugodno vplivala na ženo. Pomagala mu je, da se je do kraja oblekel, in ga vprašala, ali bo vzel novo ali staro suknjo. »Bom vzel kar novo, ker je toplejša!« je odločil mož in se odpravil. Glede hrane in drugih potrebščin sta neznanca pojasnila, da ne bo ničesar rabil, ker se bo takoj vrnil. Pred odhodom sta ženi ponovno zagotovila, da se bo vrnil najkasneje zjutraj po policijski uri.

Zjutraj pa dr. Šturma ni bilo od nikoder. Žena je pripravila za moža nekaj tople pijače in jestvin in odhitela na policijo. Službujoči stražar jo je dobro poznal. Hčerki sta bili že večkrat zaprti — mlajša, Fedja, celo štirikrat — in nazadnje tudi mož. Vsem je nosila živež, perilo in druge reči, zato so jo domobranski policisti že poznali. Ko jo je stražar zagledal, se je začudil in jo vprašal, za koga prinaša zajtrk. Povedala mu je, da so ponoči aretirali moža. Policist ji je zagotavljal, da tisto noč ni odpeljal noben avto s policije in da niso nikogar pripeljali v njihove zapore. Odvedel jo je k nekemu policijskemu nameščencu, ki se je še bolj začudil kot stražar in začel takoj telefonirati na vse strani.

Medtem ko je dr. Šturmova žena čakala na pojasnilo, je prišel v pisarno znani sodelavec gestapa in Hacinove policije dr. Maks Loch. Ko je zagledal Šturmovo, ji je ponudil roko v pozdrav. Ni je sprejela, le po možu ga je vprašala. Tudi zločinec Loch je naredil začuden obraz in začel vpričo nje spraševati za moža. Telefoniral je v »prisilno«, na sodišče in še v druge zapore za politične pripornike, toda o dr. Šturmu niso hoteli nikjer nič vedeti. Vsi odgovori so bili polni začudenja in celo ogorčenja, kako je mogel izginiti človek, kakršen je dr. Šturm.

Šturmovo je vedno bolj skrbelo, kaj je z možem. Vsepovsod ga je iskala. Šla je tudi na domobranski štab v Gledališko ulico in govorila s kapetanom Ilovarjem. Začudil se je kot vsi drugi in vzkliknil: »Le kako se je moglo to zgoditi, saj na univerzi nima sovražnikov!«

»Moj mož sploh nima sovražnikov!« je dejala Šturmova. »Njegov odnos do ljudi je tak, da ga ne more nihče sovražiti!« Tudi na domobranskem štabu niso nič vedeli, pa tudi nič poizvedeli, kam naj bi izginil dr. Šturm.

K Šturmovim so začeli prihajati številni prijatelji, ki so delali z dr. Šturmom na univerzi, njegovi slušatelji in znanci. Ugibali so, kdo naj bi ga odpeljal, kam in zakaj. Njegovi slušatelji iz klerikalnih vrst so se čutili prizadete in so še s posebno vnemo poizvedovali za svojim profesorjem. Med njimi je bil tudi Ivan Šavli, slušatelj romanistike, ki je dejal dr. Šturmovi hčerki Vidi: »Ta madež moramo na vsak način zbrisati s sebe!«

Pri Šturmovih se je oglasil celo tajnik teološke fakultete Peterlin s svojo ženo, ki je bila tudi dr. Šturmova slušateljica. Govorila sta, da jima ni nič znanega o aretaciji in da je na univerzi marsikdo dr. Šturma ščitil in zagovarjal zaradi njegovega

humanega odnosa do vsakogar, čeprav je vedel, da je bil med ustanovitelji OF in je vseskozi podpiral osvobodilno gibanje.

V stanovanju dr. Franceta Šturma so bili vse do njegove aretacije, in tudi še kasneje, številni sestanki članov OF, pogosto celo po več hkrati. Obe hčerki sta vztrajno delali v OF, sin edinec je odšel v partizane in novembra 1943 padel v Iškem Vintgarju.

Ko je dr. Šturm zaradi netočnih direktiv podpisal znano protikomunistično izjavo, je kasneje ves iz sebe dejal: »Le zakaj sem moral to storiti?! Rajši bi se bil dal sredi Kongresnega trga ustreliti z vsemi intelektualci vred, da bi svet vedel, na čigavi strani je slovenska inteligenca!«

Česar niso odkrila vztrajna prizadevanja sorodnikov in prijateljev ali celo bolj ali manj iskrena poizvedovanja klerikalno usmerjenih ljudi, je odkrilo naključje.

Pred preselitvijo v Levstikovo ulico je dr. Šturmova družina stanovala na nekdanji Bleiweisovi cesti št. 5. Hišnikov sin Ignac Mizerit, po poklicu železniški delavec, se je kasneje odselil na Galjevico. Po izginitvi dr. Franca Šturma, ki ga je dobro poznal, je srečal njegovo ženo in ji povedal, kje je zadnjikrat videl njenega moža. Neko noč v marcu 1944 — točnega datuma si ni zapomnil — se je ustavil na Galjevici avtobus s pripornikí. Vozil je v smeri proti rudniškemu bloku. Med postankom se je še z nekaterimi aktivisti OF z Galjevice približal vozilu in videl v njem dr. Franca Šturma. Z njim je bil še nekdo, ki ga je Mizerit imel tudi za univerzitetnega profesorja. Drugih pripornikov ni poznal.

Avtobus domobranske policije, ki se je po Mizeritovem mnenju ustavil na Galjevici zaradi okvare na motorju, je gotovo bil tisti, ki je stal zjutraj 1. marca 1944 na vogalu Vilharjeve in Tyrševe ceste in so domobranci potisnili vanj univerzitetnega tajnika Karla Sketlja. Do noči so pripornike zasliševali in mučili na srednji tehnični šoli. Ponoči so prignali še dr. Šturma in odpeljali pripornike skoz Galjevico in rudniški blok na Lavrico do Ogrinove gostilne, kjer je stanoval komandant lavriških domobrancev izdajalec Riko Metlikovič.

Za Ogrinovo stavbo pelje vozna pot na Orlje, od koder se cepijo pota in steze proti Sv. Urhu. Vožnja ali hoja skozi Štepanjo vas in po Litijski cesti skoz obe Hrušici je bila tedaj že vsem znana in je sleherni aretiranec takoj vedel, da ga ženejo na Sv. Urha.

Anton Kokalj, mizar,
rojen 31. 12. 1903 — ubit 20. 3. 1944

Alojz Tavčar, delavec,
rojen 8. 6. 1894 — ubit 20. 3. 1944

Jože Svetek, tesar,
rojen 2. 2. 1916 — ubit 25. 3. 1944

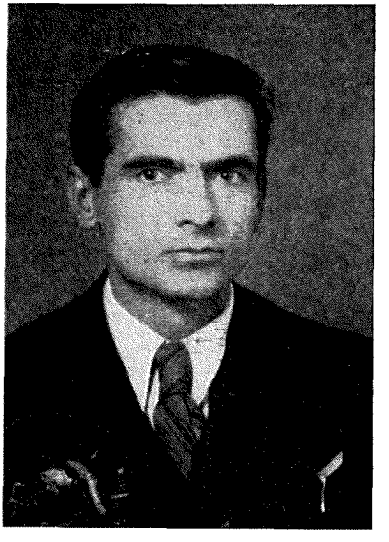

Jože Kupljenik, kolar,
rojen 5. 10. 1908 — ubit 31. 3. 1944

Marija Puš, nameščenka,
rojena 3. 11. 1923 — ubita 31. 3. 1944

Alojz Prošek, železničar,
rojen 17. 6. 1890 — ubit 27. 4. 1944

Antonija Alič, gospodinja,
rojena 9. 1. 1907 — ubita 5. 5. 1944

Rudolf Ravnik, aktivni oficir,
rojen 16. 4. 1914 — ubit 6. 5. 1944

Vinko Alič, delavec, rojen 18. 1. 1919 — umrl zaradi mučenja 3. 6. 1944

Janez Jamšek, študent, rojen 16. 3. 1925 — ubit 15. 8. 1944

Francka Šušteršič, učiteljica, roj. 6. 12. 1906 — umorjena 8. 8. 1944

Tončka Šušteršič, gostinska pomoč., roj. 11. 12. 1913 — umorjena 8. 8. 1944

Umorjeni sestri Francka in Tončka Šušteršič

Zaradi tega so si domobranci izbrali drugo, čeprav daljšo pot skozi Galjevico in Rudnik na Orlje in naprej proti urhovskim gozdovom.

Medtem ko je ljubljanska domobranska policija prevažala žrtve z avtobusom na morišče, so jih urhovski in poljski domobranci še kar naprej lovili po domovih in jih peš vlačili k Savi ali na Sv. Urha, kamor je bilo pač najbliže.

Tako so ponoči od 12. na 13. marec 1944 prijeli v Zgornji Zadobrovi 37-letnega priložnostnega delavca Franca Mahkovca, 52-letnega piskroveza Valentina Kneza in njegovo 40-letno ženo Jožefo Knez, rojeno Špeh. Ker so imeli morilci savski breg dosti bliže kot Sv. Urha, so jih odgnali k Savi in pobili, trupla pa pometali v deročo reko.

Vse tri žrtve so bili mali ljudje, ki so se težko preživljali in so živeli iz rok v usta. Mahkovec je bil še invalid, ki mu je ob kapitulaciji stare Jugoslavije eksplozija bombe odtrgala desno roko. Skrbeti je moral za slaboumno ženo in dva nedorasla otroka. Kadar ni dobil dela, je prosil po hišah ali pa pomagal poljskemu grobarju pri kopanju grobov. Nosil je leseno protezo, pritrjeno na podlaket ponesrečene roke. Ljudje, ki so ga poznali, so povedali, da je večkrat skril v protezo na roki kakšno sporočilo za partizane in jim ga odnesel v bližnje gozdove. Tudi tobak in cigarete jim je nosil in dobil v zameno živež ali denar, da je imela družina kaj jesti. Včasih sta šla z njim tudi Knezova in prav tako vzela s seboj tobak za partizane.

Mahkovec in oba Knezova niso dosti vedeli o razvoju političnih dogodkov. Bili pa so iskreni rodoljubi in so vselej odkrito pokazali svoje simpatije do partizanov in osvobodilnega gibanja. Kar so čutili v srcu, so imeli tudi na jeziku in to jih je pokopalo. Dne 12. marca 1944 so vsi trije odšli proti hribom, da bi se sestali s partizani. Po poti so naleteli na urhovske domobrance, preoblečene v partizane. Niso jih poznali. V pogovoru z njimi so se zgražali nad početjem domobrancev in obsojali njihovo divjaštvo. Zato so ti ponoči prišli ponje, jih odgnali k Savi in pobili.

V začetku aprila 1944 je Sava naplavila pri Podgradu več trupel pomorjenih žrtev. Na vseh so bila vidna znamenja strahotnega mučenja. Med njimi je bilo tudi truplo Valentina Kneza. Železničarji iz Zaloga so o najdbi obvestili sorodnike. Trupel Franca Mahkovca in Jožefe Knez pa niso nikoli našli.

Dne 13. marca 1944 sta prišla nekaj minut pred 22. uro dva oborožena domobranca v Vrhovčevo ulico št. 1 v Ljubljani in potrkala pri Rudolfu Perovšku. Ko jima je odprl, sta vprašala, če stanuje pri njem Pepca Perme iz Grosupljega.

Triindvajsetletna Pepca Perme, nameščenka v tovarni Motvoz v Grosupljem, je bila že od začetka okupacije požrtvovalna delavka OF. Kot obveščevalka za okraj Grosuplje je imela težko in odgovorno delo. Oče in mati sta ji pomagala in vneto delala za partizane. Septembra 1942 je morala Pepca v internacijo na Rab, od koder se je vrnila aprila 1943. Do novembra 1944 je lahko še opravljala svoje delo v tovarni in na terenu, tedaj pa so jo domobranci izgnali v Ljubljano in ji zaradi stikov s partizani prepovedali vrnitev v Grosuplje. Hkrati so iskali očeta, ki pa je bil skrit v dobro zakamufliranem bunkerju, v katerem je delal nahrbtnike, kurirske torbice in podobne reči za partizane. Vsak večer so hodili okoli hiše in oprezovali. Drug drugega so izpraševali, kam je neki izginil. Nekoč jih je slišal, ko so se pomenkovali, kaj bodo storili, če ga ne dobe v roke. Tedaj je nekdo dejal: »Nič zato, če ga ne dobimo! Saj imamo namesto njegove še dve glavi!« Mislil je na Permetovo ženo in hčerko.

Perme le ni mogel do konca zdržati v bunkerju. Dne 15. januarja 1944 je odšel v partizane, ženo pa so domobranci odpeljali v Ljubljano na policijo, od tam pa v »prisilno« na Poljanski nasip.

Pepca Perme je v Ljubljani stanovala pri materinem bratu Rudolfu Perovšku. Iskala je zvezo, da bi odšla v partizane, ko je zvedela, da je tudi mati zaprta v Ljubljani. Ker se je bližal njen god, ji je hotela poslati še paket in obvestilo, da pojde za očetom, aretacija pa ji je prekrižala vse načrte.

Rudolf Perovšek je vprašal domobranca, ki sta nečakinji napovedala aretacijo, kje imata nalog in od koga. Tedaj je eden izmed njiju privlekel iz žepa košček papirja, na katerem sta bila njeno ime in Hacinov podpis. Papir ni bil nikakršna listina, podpis pa je bil videti ponarejen.

Perovškova žena je odhitela na podstrešje, kjer se je sušilo perilo. Domobranec je šel z njo in jo nadzoroval. Hitro je pobrala z vrvi, kar je potrebovala za Permetovo, in se vrnila v stanovanje. Domobranec, ki je ostal v stanovanju, je ob pogledu na perilo dejal: »Saj ga ne bo potrebovala!«

Sorodnika sta ji vseeno napolnila nahrbtnik s perilom in z živežem. Ker je bil precej težak, sta ga domobranca pomagala no-

siti. Perovšek je stal na pragu in gledal za nečakinjo. Domobranca sta jo gnala mimo Tabora proti Vidovdanski cesti. Nato mu je za vselej izginila izpred oči.

Štiri dni po hčerkini aretaciji, dne 17. marca 1944, so njeno mater Jožefo Perme odpeljali iz »prisilne« v nemško taborišče Rawensbrück. Godovala je na poti v internacijo brez hčerke — edinke, ki je bila tedaj že umorjena in pokopana na Sv. Urhu, in brez njenega paketa, ki ga ji je namenila.

Tiste dni je malokdo, ki je padel v roke domobrancem zloglasne 13. čete, ostal živ. Med njimi je Rozi Kastelic z Malega Lipoglava št. 11, poročena Filipič. Oče Kozma Kastelic, zidarski mojster s številno družino, je bil že pred vojno razgledan mož in je vselej volil napredno stranko.

Že jeseni 1942, ko je šla Rozi Kastelic plačat davek v stavbo dobrunjske občine, jo je belogardistični komandant Lojze Dežman pretepel in spodil, češ da je njihova hiša rdeča in je treba vse pobiti, ker podpirajo partizane.

Dne 15. marca 1944 je Rozi Kastelic zbrala nekaj odrezkov oblačilnih nakaznic. Pri hiši že niso imeli več kaj obleči. Rekla si je, kar bo, pa bo, morda le pridem skozi blok in v Ljubljani kaj nakupim. V Dobrunjah je stala pred Selanovo postojanko belogardistka Jelka Grum iz Lipoglava in videla Rozi, ki je hitela proti bloku.

Še preden je Kastelčeva dospela na blok, so jo prijeli domobranci in odgnali v najbližjo stavbo. Marija Jakoš, sestra morilca Antona Jakoša, jo je natančno preiskala in silila vanjo, naj pove, kje ima skrito pošto, kje jo dobiva in kam jo nese. Rozi je govorila le o tem, da bi rada nakupila nekaj blaga, ker so doma skoraj goli.

Med preiskavo je pristopil k njima domobranec visoke in suhe postave, Jakoševa se mu je pritožila, češ da ‚partizanska kurba' ničesar ne prizna. »Kaj ne veš, da je ta za pobiti?« je odvrnil domobranec.

V večji stavbi, kamor so odgnali Kastelčevo, je bil en sam prostor, podoben manjši dvorani. Pri vhodu je stala strojnica, ob katero je butnila, ko so jo pahnili skozi vrata. Domobranci so jo zasmehovali in ji govorili: »Takole bodo zmagali partizani, kot boš zdajle ti, ko boš dobila kroglo v glavo!«

Med psovanjem in preklinjanjem so jo spehali k zadnji steni nasproti vhoda. Ko je Kastelčeva zagledala na steni sledove krogel in strjeno kri, je zavpila: »Mama moja! Sestre moje!« in z vso silo odrinila od sebe domobranca, ki sta stala najbliže. Kot iz uma je zdrvela proti vratom in na cesto. Tekla je nazaj po cesti, od koder je prišla. Jakoševa je vpila: »Jo vidite, tičko, ki vam je ušla! Zdaj veste, da je ta prava!«

Eden izmed domobrancev je sedel na kolo in jo dohitel na razpotju proti Dobrunjam. Kastelčeva se je vrgla na tla in vpila, da ne gre nikamor. Prihiteli so še drugi in jo s silo vlekli nazaj proti bloku. Zaganjala se je vanje in otepala na vse strani. Črno haljo, ki jo je nosila, ker je žalovala za bratom Pepetom, padlim partizanom, je imela že vso strgano. Najbolj je divjal nad njo Tone Krajcer iz Šmarja, poročen s Fani Volk z Velikega vrha.

Ko so Rozi Kastelic vlekli proti bloku, je privozil po cesti s konjem in vozom Španov oče z Javora. Domobranci so ga ustavili in privezali Kastelčevo zadaj k vozu. Španov oče je imel sina med urhovskimi domobranci, a se mu je zdelo le prehudo, kar so počenjali s Kastelčevo. Zavpil je nad mučitelji, naj vendar že prenehajo in jo puste v miru. Nadrli so ga, naj molči, ker mu ni nič mar njihovo početje.

Na bloku so Kastelčevo odgnali v manjšo stavbo na drugi strani ceste. Nad njo so se spravili Stane Kukovica, Anton Jakoš, eden mežnarjevih s Sv. Urha in Tone Krajcer in jo divje pretepli. Krajcerjev je zlomil puškino kopito na njenem hrbtu. Ker je kričala in se zaganjala vanje, so ji s telefonsko žico zvezali roki na hrbtu in jo obesili na kavelj, pritrjen v steni. Komaj je s prsti nog dosegla do tal. Če je skušala stopiti na noge, so se ji roke strašno napele. Večkrat se je onesvestila. Razmršeni lasje so se ji lepili na povešeno glavo. Silno žejo je trpela. Neki Franci iz Bizovika jo je prišel večkrat pogledat. Prosila ga je za požirek vode. Rekel ji je, da se ne upa. Končno ga je le preprosila. V naglici ji je podržal posodo z vodo pred usti in zbežal iz stavbe. »Nikoli ga ne bom pozabila, čeprav je bil pri domobrancih,« je rekla Kastelčeva. Ko ga je prosila, naj jo vsaj za trenutek odveže, ji je rekel, da bi jo rad. »A ti ne veš, kaj bi potem z menoj naredili!«

Do petih popoldne je visela na kavlju. Nato so ji povrh strgane halje oblekli jopico in jo odgnali v poljski prosvetni dom. Torbico z denarjem, odrezki oblačilnih nakaznic in s skromno malico so ji vzeli. Po poti je stopal za njo Tone Krajcer in ji

tiščal nabito puško v hrbet. Pogledati ni smela ne na desno ne na levo. Pred prosvetnim domom je stala Jelka Grum. Krajcerjev je rekel Kastelčevi: »Jo vidiš prijateljico, ki te je izdala?!« »To vem sama!« je rekla Kastelčeva in s temnim pogledom ošinila izdajalko.

V prosvetnem domu so Kastelčevo dva dni zasliševali in pretepali. Spet je bil Krajcerjev tisti, ki jo je najhuje pretepal. Drugih ni poznala. Proti večeru drugega dne so jo izpustili. To pa zato, ker je eden Žgajnarjevih, po domače Totajev, doma z Lipoglava, telefoniral s Sv. Urha, da je ne smejo ubiti, ker bodo drugače partizani požgali ves Lipoglav. Tako jim je zagrozil Kastelčev Pepe, ko je odšel v partizane.

Ko je Kastelčeva odhajala iz prosvetnega doma, so ji domobranci zagrozili, da jo bodo ubili, če pojde še kdaj z doma, ker vedo, da prenaša partizansko pošto. Pretepena in na smrt prestrašena Kastelčeva ni mogla ponoči domov. Prenočila je v Zadvoru pri Novakovih na Križavki in jim povedala, kaj so počeli z njo domobranci. Gospodinja Marija Novak, ki je imela sina Štefana v partizanih, hčerko Ivanko pa so ji že belogardisti tako pretepli, da je morala v bolnišnico, ji je lečila rane in izpahnjeno čeljust in se zgražala nad pesjani.

Naslednje jutro je Kastelčeva odšla domov. Več ur je potrebovala do doma, kamor je prišla druge krati v dobri uri. Mater je prosila, da bi jo pustila v partizane. Obupana mati, ki je bila tedaj že vdova s številno družino, jo je na kolenih prosila, naj ostane doma, sicer ji bodo urhovci, ki jih je Žgajnarjev pogosto vodil na Lipoglav, vse požgali.

Že po nekaj dneh sta prišla Kastelčevo »obiskat« vojaški kurat Peter Križaj in Stane Kukovica. Morilec Kukovica jo je nagovoril: »No, kako je? Boš še nosila pošto? Dve krogli sta zate preveč, ena bo kar dovolj!« Križaj je obžaloval, da ni bil navzoč, ko so jo pretepali. »Še jaz bi ti jih z veseljem naložil,« ji je dejal in jo vprašal, če zna še moliti. Ponujal ji je križec in ji govoril, naj se skesa, pa bo prejela popolni odpustek za svoje grehe.

Kastelčeva je ležala na trebuhu, ker zaradi ran ni mogla drugače, in molče poslušala duhovnika. Ta se je ujezil in začel vpiti: »Boš še držala s partizani? Boš še nosila pošto? Veš, kaj te čaka? V cerkev hodi in moli!«

Še preden je Kastelčeva okrevala, sta jo Kukovica in Križaj vnovič obiskala. Oprezovala sta, če ni morda odšla v partizane.

Ker se je bala takih obiskov, ju ni več pričakala doma. Skrivala se je v bližnji okolici. Obiskovalca pa sta še prišla in grozila materi.

Proti koncu leta 1944 so urhovski in šmarski domobranci prišli po Rozinega najmlajšega brata, 18-letnega Antona Kastelica, in ga odpeljali s seboj, češ da tudi on prenaša partizansko pošto. Neki domobranec iz Grosupljega je Kastelčevim povedal, da so ga zaprli na Ljubljanskem gradu. Nikoli več se ni vrnil. Mati je zaman poizvedovala, kam je izginil.

V noči od 19. na 20. marec 1944 so urhovski in poljski črnorokci lovili žrtve po vaseh poljske občine. Vlačili so jih k Savi v Plevnikov mlin, katerega lastnik je bil izdajalec Franc Stele. V mlinu so jih zverinsko pobili, njihova trupla pa zmetali v Savo.

Okoli 20. ure so odšli v Polje št. 110, kjer sta stanovala 48-letni delavec Ivan Jurca in njegova žena, 45-letna gospodinja Pepca Jurca s 6-letnim rejenčkom Petrom. Njuni hčerki, 23-letna Ivanka in 21-letna Mimi sta bili v partizanih.

Ivan in Pepca Jurca sta bila že leta 1942 dva meseca zaprta v postojanki v Polju, nato pa prepeljana v Ljubljano. Zaradi pomanjkanja dokazov so ju Italijani kmalu izpustili. Dne 20. marca 1944 pa je aretacija potekala čisto drugače. V hišo je prišel Matija Prepeluh, po domače Kodrovčev iz Sostrega. Z njim sta prišla še dva pajdaša z rdečimi peterokrakimi zvezdami na pokrivalu. Jurca jih je vprašal, od kod so prišli. »Iz Ljubljane,« je lagal Prepeluh. Zahteval je, da mu povesta, kje sta hčerki. Jurca je dejal, da nima od njiju nobenih vesti. Po tem odgovoru je zastavil Prepeluh še nekaj vprašanj. Čeprav odgovori niso obremenjevali Jurčevih, je Prepeluh zahteval, da se takoj pripravita in gresta z njimi, ker sta aretirana.

Pri Jurčevih je bila tisti večer Ivana Rojšek s hčerko Jožico iz Slap št. 6. Praznovali so god Pepce Jurca. Prepeluh je stopil k njima in ju vprašal, kaj delata v tej hiši. Ivana Rojšek mu je odvrnila, da sta prišli vezovat gospodinjin god. Takoj ju je spodil iz stanovanja. Pred hišo ju je ustavil Stane Kukovica in vprašal, kam gresta. Povedali sta mu, kje sta bili in da morata domov. Hotel ju je legitimirati. Ker nista imeli s seboj nikakršnih izkaznic, je Rojškova dejala Kukovici: »Saj me poznaš!« Kukovica ju je dobro poznal, a se je naredil nevednega in jima dejal, da ju ne pozna. »O, jaz pa tebe prav dobro!« je zavpila Rojškova.

Kukovica je Rojškovi nagnal v kletno stanovanje Marije Verlek, rojene Bajcar. Z njo je bila 13-letna hčerka Frida, mož pa je tiste dni delal kot priložnostni delavec na Jesenicah. Osemnajstletni sin Milan Bajcar se je zaposlil v Kranju, 14. avgusta 1944 pa je padel kot partizan v drugi četi Kamniško-zasavskega odreda.

Do 23. ure so ženske v kletnem stanovanju poslušale prerivanje pri Jurčevih. Rejenček Peter je jokal in vpil: »Pustite mamo!« Jurčeva je venomer ponavljala: »Nikamor ne grem!«

Tudi Ivan Jurca je dejal, da ne gre nikamor. »Če sem kaj zagrešil, pridite pome podnevi, ne ponoči!«

Prepeluh je zakričal nad njim: »Vojaško naredjenje je izvršenje!« V roki je vihtel pištolo in priganjal, naj se hitro pripravita na odhod. Jurca je uvidel, da bo še huje, če se bo upiral. Začel se je počasi oblačiti.

Tudi Jurčeva žena je spoznala, da ugovori nič ne pomagajo. Že dalje časa je bila pripravljena na to, da bo morala nekega dne v nemško taborišče. Bila je blagajničarka in intendantka terenskega odbora OF. Zaradi tega si je všila v vrhnjo jopico 1.000 nemških mark, da si bo z njimi pomagala v izgnanstvu. Poslal jih je sin, ki je delal v Nemčiji. Sebi in možu je pripravila kovček s perilom in z živežem in se počasi pripravila na odhod.

Pred odhodom iz hiše je Jurca vprašal Prepeluha, če imajo avto pred hišo. Zločinec je odvrnil, da ga imajo v Zalogu. Nato je pognal žrtvi iz stanovanja, rejenčku pa je zaklical, naj pove sosedom, da so prišli po Jurčeve partizani.

Rojškovih domobranci tudi po odgonu Jurčevih niso pustili domov. Rekli so jima, naj gresta nazaj v Jurčevo stanovanje ali pa k njihovi sosedi Tončki Grum. Šli sta h Grumovi. Že čez četrt ure so prišli k njim poljski domobranci, med katerimi sta Rojškovi spoznali Mata Ressmana. Začeli so jih spraševati, kaj se je zgodilo pri Jurčevih. »Vemo, da so bili tu neki moški,« so govorili, da bi zabrisali sled za morilci, in spraševali, koliko jih je bilo, kakšni so bili in kaj so hoteli.

Štirinajst dni kasneje sta prejela Jurčeva brata Anton in Franc Jurca obvestilo, naj si prideta ogledat trupla žrtev, ki jih je pri Lazah Sava naplavila na suho. Takoj sta šla iskat dovoljenje za prehod skozi začasno nemško mejo. Preden sta ga dobila, je Sava vrgla na breg med Lazami in Jevnico truplo njune svakinje

Pepce Jurca. Pokopali so jo na dolško pokopališče ob levem bregu Save.

Ko sta prišla Anton in Franc Jurca na Laze, nista našla med trupli ne brata ne svakinje. Po opisu mrličev sta dognala, da so svakinjo pokopali na drugem bregu Save v dolški fari. Odpeljala sta se tja in prosila grobarja, naj jima pokaže njen grob. Kopala sta sama, ker je bil grobar že tako star in slab, da ni več zmogel svojega dela. Vse količkaj sposobne moške so Nemci namreč mobilizirali v svojo propadajočo vojsko.

V grobu je ležalo troje trupel. Čisto na dnu je ležalo truplo svakinje. Svaka sta poskrbela za krsto in prekopala bratovo ženo v poseben grob. Čez nekaj dni sta dobila sporočilo, da je Sava v bližini Kresnic naplavila moško truplo. Takoj sta odhitela v označeni kraj in spoznala v umorjencu brata Ivana. Težko sta ugotovila njegovo identiteto, ker je bilo truplo vse črno od podplutb, glava pa brez nosu in ušes. Suknje, škornjev, ure in kar je bilo kaj vrednega so se polastili morilci in tudi kovčkov s perilom in živežem ni bilo nikjer. Ob truplu so stali nemški vojaki in se zgražali. Antona in Franca Jurco so spraševali, kdo je povzročitelj tako gnusnih zločinov. Jurčeva sta preprosila Nemce, da sta smela bratovo truplo prepeljati na levi breg Save, na pokopališče, kjer je že ležala njegova žena. Sama sta mu stesala krsto in ga pokopala v ženin grob.

Ob istem času kot pri Jurčevih so poljski in urhovski domobranci trkali na vrata hiše 42-letnega delavca Jerneja Snoja v Slapah št. 3. Preoblečeni v partizanske uniforme so se spakovali v hrvaščini in zahtevali, da gre Snoj z njimi. Najstarejša, 18-letna hčerka je zavpila nad njimi: »Zakaj nam jemljete skrbnega očeta?! To je v nebo vpijoč greh!« Jokala in prosila je lažne partizane, naj jim ga puste. Toda nobeden se ni menil ne za njene prošnje ne za prošnje drugih članov družine. Morilcem se je mudilo. Priganjali so kot povsod. Ko so gnali žrtev čez hišni prag, je žena skočila pred moža, da bi ga ubranila pred črnorokci. Ti so jo pahnili nazaj v stanovanje in ji zagrozili z naperjeno puško.

Svojci niso nikjer našli sledi za Snojem. Po preteku enega meseca so prejeli obvestilo, da so pri Lazah brodarji potegnili njegovo truplo iz Save. Nemci onstran začasne meje so jim sporočili, naj ne iščejo dovoljenja za prehod pri morilcih svojih ljudi. Brez dovoljenja so jih pustili čez mejo in jim pokazali

330

396

8.VIII 4

ORGANIZACIJSKEMU ŠTABU

SLOVENSKEGA DOMOBRANSTVA

L J U B L J A N A.

Prošnja za povišanje
kaplarja Kukovica Stanko
v čin podnaredника.

V Vaški četi II Udarnega bataljona je na službi kaplar Kukovica Stanko, rojen dne 17.10. 1920 v Zgornjem Kašlju občina Polje. Šolska izobrazba imenovanega :8 razredov osnovne šole in 2 razreda meščanske šole. V protikomunistični borbo je vstopil dne 6.VIII.1942., v postojanki Polje, kjer je je bil na službi do 27. januarja 1943. Ko se je osnoval I Udarni bataljon (I bat. speciale) pod poveljstvom kapetana "KRIMA " se je takoj v začetku prijavil kot prostovoljec. V navedenm bataljonu je bil vice caposquadra in tè ves čas do razpada 8. septembra 1943. Po osmem septembru se je priključil postojanki na sv. Urhu kjer je vršil službo desetarja in to že vso dobo do sedaj.

Ker pa je imenovani neustrašeni borec, disciplinirani in tudi moralno dober vojak in kot tak za vzgled drugim v četi prosim in predlagam, da se kaplarju Kukovica Stankotu prizna čin podnaredника.

Za priče, da je imenovani pri Vaških stražah res nosil čin vice caposquadra, navaja poveljnika poročnika III čete Kočevar Franceta, podnaredника Zajec Stankota, ki je sedaj na službi v 14 četi in kaplarja Kukovica Marjana, ki pa se nahaja v tej četi.

11 VIII 1944

SLOVENSKO DOMOBRANSTVO
Organizacijski štab
dne 25.avg. 1944 pr. št. A 7501

Poveljnik nadporočnik:

Poveljniku 4.T.S. voda, da sporoči prosilcu, da do izida statuta v Slov.domobranstvu ni možno nikako povišanje. Čim bo izšel statut ki bo imel tudi določbe o povišanju, naj poveljnik predlog za povišanje prosilca ponovi in priloži oceno prosilca.

za poveljnika
podpolkovnik:

SLOVENSKO DOMOBRANSTVO
STAROTA
v dne 194

Prošnja Staneta Kukovice, da bi ga povišali v podnaredника

Dne 18.oktobra 1944 ob 7 uri so odšli delavci Molk Anton,Koren Alojzij in Ruprik Jožef v gozd Hrušico na obdelavo drevesnih stebel za tovarno papirja v Vevčah.

Imenovani se do pozno v noč niso vrnili z dela v gozdu, tam je poizvedbom ugotovljeno,da so jih partizani s silo odvedli.

Dne 23.oktobra 1944 ob 20.15 uri so prišli na dvorišče posestnika Drešar Franca v Savljah št.25,občina Ježica 3 moški,oblečeni v uniforme slov.domobrancev.Čim je Drešar iste opazil,je ukazal svoji ženi da zaklene vrata in vse dohode v hiši.Sam se je podal na gornje nadstropje ter vprašal,kdo se na dvorišču nahaja in kaj se od njega hoče.Na odgovor, da so oni regularna vojska,je Drešar zahteval,da se odstranijo.Ker imenovani niso ugodili njegovi zahtevi,je vrgel skozi okno ročno bombo ital. izvora,katera je eksplodirala,ter dva ranila,medtem je tretja oseba pravočasno zbežala.

Patrola domobranske posadke na Ježici,je odšla-čim je slišala eksplozijo ročne bombe-takoj na lice mesta in našla dva ranjena domobranca,medtem ko je tretja oseba,čim je opazila patrolo,oddala tri revolverske strele,ter nato zbežala.Potom poveljnika domobranske posadke poročnika Pikla,ter patrole postaje P.Ž.Ježica,katera je na licu mesta izvršila potrebne poizvedbe,je bilo ugotovljeno,da so bile imenovane uniformirane moške osebe domobranski podčastnik Kukavica Stanislav,v službi pri 3.napadalnem bataljonu na Rakeku,kakor tudi domobranski podčastnik Jakoš Anton isto tako iz Rakeka,ter domobranec Ulčakar Emil,neznano kje v službi.

Kukavica Stanislav in Jakoš Anton sta bila oborožena z revolverji,medtem ko je bil Ulčakar Emil neoborožen.Pri zaslišanju sta imenovana odklonila vsako izjavo,vendar postoji sumnja,da so hoteli izvršiti izziljevanje nad Drešar Francom,ter tudi dne 9.oktobra t.l.na Drešar-ja izvršenega napada osumljeni.

Ranjena sta bila prepeljana v vojaško bolnico v Lj jani.Kukavica je bil težko ranjen na glavi,Ulčakar pa v noge in desno roko.

V okolici St.Jerneja,občina Novo mesto,so bili v teku meseca oktobra najdeni letaki z napisom:"Pavliha"in"Radio vestnik".

Dne 24.oktobra 1944 ob 23 uri so prišli neznani partizani v vas Kaloe,občina Logatec,ter odpeljali posestnika Podobnik Franca in Petkovšek Jakoba.

Pri tej priliki so pri posestnikih Pivk Jožefu in Nartnik Jakobu iz Kalo ropali živino in različni živež,ter nato odšli neznano kam.

Dne 28.oktobra 1944 so partizani na cesti med Čušperkom in Veliko Mačno čakali v zasedi na ženske osebe,katere so šle po cesti iz Dobrega polja v Gresuplje z namenom da obiščejo domobrance.Omenjene ženske osebe so nosile jestvine svojcem.Iste,13 po številu,so partizani odpeljali s seboj v gozd proti Ilovi gori.

S prošnjo v znanje.

Poveljnik,

podpolkovnik P.Ž.

Dostavljeno:
An den Hdh.SS.u.Polizf.im Wehrkreis XVIII-Ia.Abt.An den Verbindungsf.der Sich. Pol.bei der slow.Pol.Direk. H.Duscha.An die Flatzkommandantur in Laibach in Upravi policije.

Poročilo domobranske postojanke na Ježici o vlomu Staneta Kukovice in Antona Jakoša v hišo posestnika Franca Drešarja v Savljah št. 25 dne 23. oktobra 1944

truplo. Žena in otroci so obupno jokali, ko so zagledali mrtvega očeta s sledovi strahotnega mučenja po vsem truplu. Imelo je udrto lobanjo, prerezan vrat in globoko rano na tilniku. Na zapestju so bili sledovi trdno zadrgnjene vrvi.

Okupatorjevi vojaki so izročili Snojevi ženi obesek, ki so ga našli v žepu umorjenega moža. Vprašala jih je, če so morda našli tudi listek od ure, ki jo je dal Snoj nekaj dni pred aretacijo v popravilo. O tem potrdilu Nemci niso ničesar vedeli. Kasneje se je Snojeva zanimala pri urarju, kaj je z uro, in izvedela, da jo je že nekdo vzel in si jo prilastil. Pred odhodom so nemški vojaki naročili Snojevi, naj jim pošlje moževo sliko, da jo bodo poslali na sodišče v Litijo. Zatrdili so ji, da se bodo morali zločinci zagovarjati za svoje zločine. Koliko pravega sočutja in iskrenosti je bilo v njihovih besedah, je seveda vprašanje.

Isti večer kot po Jurčeve in Snoja so prišli črnorokci tudi po 39-letnega kovača v vevški papirnici Jožeta Kocmana v Polje št. 4. Okoli 20. ure sta stopila v njegovo stanovanje dva neznana moška, eden v domobranski uniformi, drugi v civilu. Ukazala sta mu, da mora takoj z njima na aerodrom. Kocman se je branil, dokler se je dalo. Ko je uvidel, da vse nič ne pomaga, se je odpravil z njima.

Kasneje je pripovedoval domobranec Dore Bezlaj, kako malo je manjkalo, da Kocmana že doma nista ustrelila. Če bi se le še nekaj časa obotavljal, bi ga na mestu pobila.

Kocmanova je vsepovsod iskala moža. Izpraševala je po domobranskih in nemških »komandah«, izvedela pa ni nikjer ničesar. Po petih tednih sta dva ribiča zagledala Kocmanovo truplo ob izlivu Ljubljanice v Savo. Ljudje, ki so truplo prepoznali, niso hoteli sporočiti žalostne novice Kocmanovi ženi, ker so vedeli, kako bi jo prizadela. Šele orožniki, po katere so poslali, so jo obvestili. Žena je v umorjencu takoj prepoznala svojega moža. Truplo je bilo kot vsa, ki so jih potegnili iz vode, nenavadno belo — znamenje, da je žrtev izkrvavela, še preden so jo vrgli v vodo. Roki sta bili še vedno zvezani na hrbtu in prsti stisnjeni do kosti. Na čelu je zijala tako globoka rana, da je voda odplavila možgane. Žrtev je bila umorjena s strelom v sence.

Pozno v noč so morilci krenili iz Polja v Zgornjo Zadobrovo. Najprej so poiskali bivališče 43-letnega delavca Pavla Omahna v Zgornji Zadobrovi št. 43. Omahen se je komaj pred štirinajstimi dnevi vrnil iz italijanskih zaporov v Castelfrancu, kjer je prebil

17 mesecev. Eno uro pred polnočjo so poljski in urhovski črnorokci razbijali po vratih njegovega stanovanja. Vpili so, da so partizani, in zahtevali, da jim hitro odpro. Omahnova žena je odprla in se zgrozila ob pogledu na znane razbojnike. Spoznala je, da grozi možu najhuje, in začela prositi zanj. Rotila jih je, naj ga puste pri miru, ker je še ves slab po prestanem trpljenju.

»Eh, za konje bo že dober!« je dejal eden izmed podivjancev. »Tam ne bo imel težkega dela!« Omahen se je branil, češ da ni sposoben za prav nobeno delo, ker je še vse preveč izčrpan. Toda Stane Kukovica in Kmetovčev Andrejc iz Obrij ob Savi, tisti, ki je imel posebno znamenje na spodnji ustnici, pa si ga je dal izrezati, a ga je Omahnova žena vseeno spoznala po brazgotini in po glasu, sta vztrajala, da mora takoj z njimi.

Med domobranci, ki so prišli po Omahna, je bil tudi Franc Dolčič. Ta je imel dekle v bližini njegove hiše in je hodil k nji vasovat. Neke noči sta dva partizana oprezovala z okna Omahnovega doma, kdaj bo odšel od dekleta. Ko sta videla, da se je poslovil in sedel na kolo, sta se tudi onadva odpeljala s kolesom za njim. Prvemu, ki ga je došel, je odpovedala pištola, drugi pa ga ni dobro zadel. Dolčič je ostal živ in sklenil, da se bo maščeval nad Omahnom, kakor hitro se bo vrnil iz Italije. Medtem ko so njegovi pajdaši vdrli v Omahnovo stanovanje, je stal Dolčič zunaj na dvorišču v družbi z enim izmed štirih poljskih kaplanov in opazoval potek aretacije. Preostali domobranci so stali pripravljeni, da stopijo takoj v »akcijo«, če aretacija ne bi v redu potekala.

Pri slovesu je Omahen zaklical družini: »Nikoli več se ne bomo videli!« Odgnali so ga proti Savi v Plevnikov mlin. Njegov lastnik Franc Stele je prvo leto okupacije sodeloval v osvobodilnem gibanju. Po prihodu iz internacije pa je prestopil k beli gardi in začel izdajati svoje sodelavce. Po kapitulaciji Italije je postal komandant domobranske postojanke v Zalogu, svoj mlin ob Savi pa je dal na voljo črnorokcem, da so v njem zasliševali, mučili in pobijali partizanske ljudi, njihova trupla pa metali v Savo.

Med žrtvami, ki so končale v Plevnikovem mlinu, je bil tudi Pavel Omahen. Svojci so ga vztrajno iskali. V začetku aprila 1944 so zvedeli, da je Sava onstran meje naplavila več trupel. Pohiteli so v Laze, kjer jim je grobar izročil nekaj predmetov, po katerih so takoj prepoznali svojega človeka. Tudi Omahnovo truplo je imelo na hrbtu zvezane roke in odbit večji del loba-

nje, da je bilo videti skoraj brez glave. Žena in otroci so obupno jokali ob truplu. Nemški vojaki so jih morali s silo odpeljati od njega.

Po štirih mesecih so domobranci aretirali tudi Omahnovo ženo Ivano. Odgnali so jo v Ljubljano in zaprli v šentjakobsko šolo. Pri zaslišanju so ji grozili s Sv. Urhom. »Prav potrebna si, da te odženemo na Urha!« so vpili nad njo. Toda Nemci so jim načrt preprečili. Potrebovali so delovne moči in 25. avgusta 1944 odgnali Omahnovo v Nemčijo. Medtem ko je garala in hirala v izgnanstvu, so ji moževi morilci izropali zapuščeni dom.

Po Omahnovi aretaciji sta dva mlada, v partizana preoblečena domobranca odšla po 40-letnega mizarja Antona Kokalja v Zgornjo Zadobrovo št. 39. Žena in obe hčerki so odšle že počivat, ko sta potrkala na vrata. Žena je prestrašena vprašala, zakaj mora mož z njima. »Ker se je preveč družil z domobranci!« sta s posmehom odgovorila lažna partizana. Mož se je precej časa branil, da bi šel z njima, končno pa je moral le popustiti in se odpraviti. Žena in hčerki so ga hoteli pospremiti, a sta jih domobranca surovo nagnala nazaj in jim prepovedala stopiti iz hiše.

Kokaljeva žena je vedela, da je mož umorjen. Nič ni poizvedovala, kam so ga odpeljali, le njegov grob je iskala. Kadarkoli je zvedela, da so kje našli umorjenega človeka, je hitela gledat, če ni morda njen mož. Toda moževega trupla ni nikoli našla.

Poljski in urhovski črnorokci so imeli 20. marca 1944 na svoji likvidatorski listi zabeleženo tudi ime Alojzija Tavčarja, bivajočega v Spodnji Zadobrovi št. 10. V tej hiši sta bila dva Alojzija Tavčarja, oče in sin. Sin je odšel v partizane, a se je ravno tiste dni vrnil domov zaradi zdravljenja golše. Na trkanje črnorokcev, preoblečenih v partizanske uniforme, jim je odprl 49-letni delavec Alojzij Tavčar. Vprašali so ga, če stanuje v tej hiši Alojzij Tavčar. Oče je takoj pomislil na sina in odgovoril: »To sem jaz! Drugega Alojzija Tavčarja ni v tej hiši!« Lažni partizani so zahtevali, da gre takoj z njimi. Tavčar se je branil. Med prerekanjem je prišla k vratom Tavčarjeva žena in zavpila nad preoblečenimi domobranci, naj ji pustijo moža pri miru. Tedaj je eden izmed njih zakričal: »Če ga ne vzamemo mi, bodo prišli ponj domobranci!« Tavčarjeva žena pa se ni dala odpraviti z lažjo. Ogorčena jih je vprašala: »Kdo ste pa vi, če ne domobranci?!« Namesto odgovora so se razbojniki na

ves glas zarežali, zgrabili žrtev in jo odgnali k Savi v Plevnikov mlin.

Tavčarjeva hčerka Ivanka, poročena Markič, je iskala očeta po vseh ljubljanskih zaporih. Odšla je tudi na nemško policijsko upravo. Gestapovci so ji obljubili, da ji bodo pomagali iskati očeta. Poslali so patruljo v Polje in na Sv. Urha, da bi pokazali videz prizadevanja. Nato so ji sporočili, da v teh postojankah nič ne vedo o njenem očetu.

Dne 17. aprila 1944 so v Dolskem potegnili Tavčarjevo truplo iz Save. Ugotovili so, da je bila žrtev zaklana z bajonetom. Globoka rana je zevala v prebodenem grlu. Preden so morilci vrgli Tavčarjevo truplo v Savo, so ga še izropali. Svojci so dosegli, da so truplo prepeljali z desnega brega na levi in ga pokopali k drugim žrtvam domobranskega nasilja.

Pri umorih žrtev iz poljske občine, ki so jih 20. marca 1944 po zverinskem mučenju v Plevnikovem mlinu pometali v Savo, so sodelovali poljski in urhovski domobranci. Pogosto pa so ropali in morili vsak zase: poljski domobranci po vaseh svoje občine, urhovski pa na dobrunjski strani.

Dne 25. marca 1944 so prišli domobranci s Sv. Urha po 28-letnega tesarja Jožeta Svetka iz Sadinje vasi št. 14. Skrival se je pri sestri Tereziji, poročeni Lampelj, v Podmolniku št. 19. Med domobranci je sestra spoznala 17-letnega Avgusta Cankarja iz Dobrunj št. 49. Ta je dve leti kasneje, marca 1946, pred okrožnim sodiščem v Ljubljani priznal aretacijo Jožeta Svetka in se izgovarjal, da je dal nalog zanjo domobranec Ivan Brajer iz Bizovika.[1]

Jožeta Svetka so jeseni 1943 mobilizirali partizani skupaj s starejšim bratom Francetom. Trije bratje so že bili v NOV. France je že naslednji dan po mobilizaciji, dne 23. septembra 1943, padel na Orljem v roke izdajalcev Rika Metlikoviča, Salka Elkasovića in njunih pajdašev, ki so ga pobili skupaj še z nekaterimi drugimi mobiliziranci. Ko je žena odnesla možu na Orlje šotorsko krilo in zimske čevlje, je našla le njegov grob.

Bratova smrt, huda zima in težave partizanskega življenja so povzročile, da se je Jože nekega večera ves bolan zglasil pri sestri v Podmolniku. Dejal ji je, da bo ostal le toliko časa, da se bo vsaj malo okrepil, nato pa pojde nazaj v partizane. Dnevi

---

[1] Iz zapisnika razprave pred okrožnim sodiščem v Ljubljani, Ko 177/46-31, str. 9 in 26.

so prehitro potekali, Jože pa je vse preveč odlašal z odhodom. Zanj so zvedeli urhovci in prišli ponj.

Terezija Lampelj je takoj obvestila sestri Ivano in Marijo, da so prišli po brata domobranci s Sv. Urha. Vse tri so odhitele na grič, da bi zvedele, kaj je z njim. Stražarji so jih spustili skozi žično ograjo v mežnarijo. V postojanki so jim povedali, da je zaprt v kleti. Prignali so ga v pisarno in mu dovolili, da je popil nekaj čaja, ki so ga sestre prinesle s seboj. Medtem ko je pil, so ga pozorno ogledovale. Bil je ogrnjen v zimski suknjič, a je drgetal po vsem telesu. Posinele ustnice so se mu tresle in roke, v katerih je držal skodelico, prav tako. Sestre je naprosil za toplo odejo. Opazile so, da je zelo težko govoril. Kaj več jim ni povedal, pa tudi one se niso mogle pogovoriti z njim, ker so bili nekateri urhovski zločinci ves čas poleg. Ko je prosil za toplo odejo, so njegovi mučitelji še pristavili, naj mu prinesejo tudi boljšo obleko, zimske čevlje in nahrbtnik z živežem in s perilom, ker bo moral s prvim transportom v Nemčijo.

Jožetova sestra Marija je odhitela domov po bratove reči, Ivana in Terezija pa sta počakali nanjo v Dobrunjah pod Sv. Urhom. Ko se je vrnila z Jožetovimi rečmi, so vse tri znova odšle na grič. Vso pot so mislile, da se bodo morda zdaj kaj več pogovorile z bratom. Toda drugič jih niso več pustili skozi žične ovire. Vzeli so samo tisto, kar so prinesle za brata, s pripombo, da je imel res zelo slabe čevlje, in jih spodili.

Naslednjega dne je šla Marija tretjič na Sv. Urha. Pri vhodnem bunkerju je vprašala stražarja, če je brat še v kleti ali pa so ga že odpeljali v Nemčijo. Dejal ji je, da je še v postojanki. Prosila je, če ga lahko vidi. Tedaj je pristopil k nji zagrizeni domobranec Jože Vidic izpod Ježe v Dobrunjah in zavpil, da bo še njo vrgel v klet, če takoj ne izgine.

Po nekaj dneh sta se pri Svetkovih oglasila Srečko Gabrič in njegov pajdaš s Sv. Urha, ki ga niso poznali, in zahtevala, da jima izroče Jožetovo kolo. Svetkovi so ga še pravočasno skrili in jima dejali, da kolesa ni več pri hiši. Domobranca so vprašali, kje je Jože in če je sploh še živ. Gabrič je dejal, da ne ve. Obljubil pa je, da bo poizvedel, čeprav je vedel, da so ga že pobili.

Mesec dni po Svetkovem umoru je njegovo sestro Marijo srečal sostrški kaplan Mirko Gande. Opozoril jo je, naj ne hodi dosti z doma, ker je nevarno. Dve njeni hčerki je učil verouk in ji dejal: »Tako pridni punčki imate! Jih imam tako rad! Kaj bi

ne bilo škoda za vas? Le kar doma se držite!« Sestra umorjenega Jožeta Svetka je dobro vedela, kaj je hotel reči sostrški kaplan, zato se je izogibala Sv. Urha in domobrancev, ki so gospodarili tam okoli.

Dne 30. marca 1944 so partizani napadli domobransko postojanko na Lavrici. Po napadu so šolsko poslopje zažgali. Žena ubitega šolskega upravitelja Mirka Kosina, učiteljica Zora Kosin in 14-letni sin Marko sta tisto noč spala pri sosedih. Domobranci so ju našli in zvlekli iz hiše. Vpili so nad Kosinovo, da bi jo živo vrgli v ogenj, če bi jo bili prej dobili. Eden izmed domobrancev jo je vrgel na tla in kričal, da ima zveze s partizani. Nato so jo prisilili, da je morala umiti mrtvega domobranca, ki je padel v boju s partizani. Zagrozili so ji, da bo živela le še dve uri.

Medtem ko so domobranci pehali Kosinovo sem in tja in se znašali nad njo, so se iz Ljubljane pripeljali Nemci, po katere so med napadom telefonirali. Ti so domobrancem prepovedali, da bi Kosinovo ustrelili. Proti jutru so jo odpeljali s seboj v Ljubljano. Pred odhodom z Lavrice se je morala posloviti od sina. Domobranci so ji govorili, da ga ne bo nikoli več videla.

V Ljubljani je bila Kosinova zaprta v gimnazijskem poslopju v Vegovi ulici. Naslednjega dne so pripeljali v stavbo še Alojzija Simiča in Jožeta Puša z Lavrice. Vse tri je kapetan Ilovar obsodil na smrt. Po objavi smrtne obsodbe so Kosinovo poslali umivat okna šolskega poslopja. Zaradi pretepanja je bila vsa trda in je s težavo opravljala naloženo delo. Med delom so prišli v stavbo Nemci in jo vprašali, zakaj je zaprta. Ko jim je vse povedala, so ukazali domobrancem, da jo morajo takoj prepeljati na srednjo tehnično šolo, kjer se je zopet sestala z domačinoma Simičem in Pušem. Vse tri so odgnali na domobranski štab, od tam pa na gestapo. Nemški policisti so sklenili, da pojdejo vsi trije v Nemčijo, na transport pa naj čakajo v »prisilni« ob Ljubljanici.

Po petih mesecih je znani policist Simon odbral 33 bolnih in iznemoglih pripornikov, med njimi tudi nekaj nosečih žensk, in jih dal prepeljati na »osvobojeno ozemlje«. V ranem jutru so jih odpeljali na Rakek in jih do popoldneva zaprli v kolodvorsko čakalnico. Popoldne so jih najprej fotografirali, nato pa naložili na vozove in odpeljali v Babno polje. Tu so morali podpisati izjavo, da so politično nezanesljivi in da se ne bodo več

vrnili v Ljubljansko pokrajino. Že pripravljene izjave so imeli s seboj agentje domobranske policije, ki so pripornike spremili do Babnega polja.

Od Babnega polja do Grahovega so izgnanci že srečavali partizanske kurirje in se z njimi pogovarjali o novicah tostran in onstran začasne meje. Partizanski ljudje so jim dajali jesti in piti. Čudili so se njihovemu pripovedovanju o razmerah, kakršne so bile v Ljubljani in v Ljubljanski pokrajini sploh.

V Grahovem so izgnance sprejeli partizani in jih razdelili po hišah, da so se odpočili. Naslednje jutro so skupaj nadaljevali pot v Loško dolino. Zora Kosinova je dobro poznala kraje, kjer so hodili. Pred tridesetimi leti je tod službovala kot učiteljica. SNOS ji je izdal dekret za učno mesto v Igavasi, kjer je že službovala. Ljudje so jo takoj spoznali in z veseljem sprejeli. V Igavasi je ostala do osvoboditve.

Dan po požigu lavriške šole, dne 31. marca 1944, so tamkajšnji domobranci prijeli železniškega čuvaja Jožeta Puša z Lavrice št. 21 in njegovo 21-letno hčerko Minko Puš, absolventko dveletne trgovske šole. Okoli 20. ure sta prišla ponju dva maskirana domobranca. Zahtevala sta, da gresta oče in hčerka takoj z njima. Ker je bilo okoli hiše vse živo domobrancev, izmed katerih sta poznala le Zavodnika iz Sapa pri Šmarju, se nista mogla dolgo upirati.

Domobranci so odgnali Puša in hčerko v Ogrinovo hišo. Tam sta že bila Alojz Simič in 36-letni kolar Jože Kupljenik z Lavrice št. 24. Kupljenik je med prvimi odšel v partizane, a se je moral zaradi bolne hrbtenice, ki si jo je poškodoval že pred vojno, kmalu vrniti na teren. Za OF je delal v svoji delavnici za Bežigradom v Ljubljani in na domačem terenu. Izdajalci, med katerimi je bil tudi partizanski dezerter Jože Kamnar iz Gumnišča, s katerim je bil nekaj časa skupaj v hribih, so ga zasledovali in odkrili njegovo delo.

Kupljenik je ravno pestoval najmlajšega izmed štirih sinov — stari so bili od osem mesecev do petih let — ko je Kamnar privedel pajdaše v hišo in mu ukazal, da se mora odpraviti z njimi. Kupljenik mu je očital izdajalstvo, Kamnar pa ga je s tako silo udaril s puškinim kopitom, da mu je izbil otroka iz naročja. Zaradi ropota in otrokovega joka je prihitela v kuhinjo Kupljenikova žena, ki je tedaj v sobi spravljala spat starejše

tri otroke. Domobranci so jo sprejeli s puškami, pripravljenimi na strel.

Kupljenik je stopil k ženi in ji dejal: »Zdaj grem!« V njegovem glasu je začutila, da se je poslovil za vselej.

Pri Ogrinu so Jožeta Kupljenika in Minko Puš postavili skupaj, starega Simiča in Minkinega očeta pa so odvedli iz hiše in odpeljali v Ljubljano. Puš je takoj spoznal, da imajo domobranci posebne račune s Kupljenikom in njegovo hčerko.

Izdajalci, s katerimi sta Kupljenik in Puševa še nedavno sodelovala, prepričana, da imata opraviti s poštenimi borci in aktivisti, so domobrance podrobno seznanili o njunem delu. Puševa je imela dva brata v partizanih. Tudi sama bi se jima rada pridružila, toda prevzeti je morala odgovorne naloge na terenu in obveščati partizanske enote o položaju v okolici. Domobrancem naklonjeni ljudje so opazovali, kdaj odhaja z doma in kam. Med njimi je bila tudi mati izdajalca Rika Metlikoviča. Stanovala je blizu Puševih in sproti obveščala domobrance o njenih opravkih.

V noči od 31. marca na 1. april 1944 sta Kupljenik in Puševa za vselej izginila. Kje so ju pobili, vedo tisti lavriški domobranci, ki so prisostvovali aretaciji. Po izjavah domačinov so bili med njimi bratje Porenta, eden Kopičevih in Matija Glavič, bivši lavriški župan, ki je po osvoboditvi pobegnil v Ameriko.

Na Ljubljanskem barju so svojci prekopali vse grobove in našli pogrešane, za katere so domnevali, da so jih domobranci pobili na Barju. Kupljenika in Puševe ni bilo med njimi. Morilci so ju gnali mimo Ogrinove hiše na Orlje in naprej v urhovske gozdove.

Dne 27. marca so urhovci odšli v Spodnjo Hrušico št. 24, kjer je stanoval 53-letni železničar Alojzij Prošek. Iskali so ga že 6. januarja 1944, nekaj dni po umoru hruševskih odbornikov OF, med katerimi je bil tudi njegov sin France. Ker pa tiste dni ni spal doma, ga niso mogli dobiti v roke.

Dne 27. marca pa je že trdno spal v domači postelji, ko so urhovci potrkali na vrata. Odprla jim je Prošekova žena. Dva maskirana podivjanca sta stopila v hišo, drugi so jo obkolili. Prošekova je v hiši natančneje pogledala domobranca in v enem izmed njiju spoznala Staneta Kukovico. Šla sta v izbo poleg »hiše« in prebudila gospodarja. Ukazala sta mu, da mora vstati in oditi ven pred hišo, ker ga tam čakajo ljudje, ki bi radi z njim

govorili. Prošek jima je dejal, da ne gre nikamor, ker je utrujen in ker je noč. Kukovica je še naprej silil vanj in krčevito tiščal desnico v žep. Prošek ga je opomnil, naj že vendar potegne roko iz žepa. »O, saj jo bom!« je zavpil morilec in v hipu potegnil roko, v kateri je tiščal pištolo, iz žepa. Trikrat zapovrstjo je ustrelil Prošeka. Dva strela mu je poslal v glavo, tretjega v prsi. Prošek se ni več ganil.

Proti jutru je prišla na Prošekov dom ljubljanska domobranska policija in odpeljala umorjenca v mrtvašnico na štepanjskem pokopališču. Pogreba so se smeli udeležiti le najbližji sorodniki, drugim so zagrozili, da jih bodo postrelili, če jih bodo videli za pogrebom. V sprevodu so fotografirali vse pogrebce.

Alojzij Prošek je imel pri partizanih dva sina, Leopolda in Alojzija. Dne 27. marca 1944 je blizu Šmarja pri Grosupljem padel v boju z Nemci in domobranci mlajši sin Alojzij. Mrtvega so dobili v roke domobranci, med katerimi jih je bilo nekaj tudi s Sv. Urha. Zaradi tega so še isto noč ubili njegovega očeta.

Dne 26. avgusta 1944 je klerikalni Slovenski dom objavil v 34. številki imena nekaterih partizanov, ki so padli 27. marca v Šmarju pri Grosupljem. Pisec članka je navedel, da je padel tudi »član 3. bataljona XVIII. tolovajske brigade« in da so pri njem našli šest listov zapisnika o izgubah. K oseminsedemdesetim imenom je dostavil še Prošekovo: »Prošek Alojzij-Gortan, rojen 18. 7. 1922 v Sp. Hrušici. V NOV je vstopil 21. 4. 1942. Namestnik četnega polit. komisarja, član KP. Ubit 27. 4. 1944. Ostal na položaju.«

Urhovcem ni bilo dovolj, da so 1. januarja 1944 ubili na Sv. Urhu Franca Prošeka, Lojzetovega mlajšega brata. Morali so pobiti še očeta, čigar sinovi so se borili v gozdovih in na terenu za osvoboditev svojega naroda.

Matija Prepeluh, po domače Kodrovčev, eden najbolj sadističnih urhovskih morilcev, je že dalje časa zasledoval 37-letno gospodinjo Antonijo Alič iz Sostrega. Njen mož Janez Alič, delavec v Kemični tovarni v Ljubljani, med NOV kurir glavnega štaba POS, je padel že v roški ofenzivi avgusta 1942. Za očetom je odšel v partizane tudi sin Ljubo, za njim pa je odšla še hčerka Ivanka. Pri materi je ostal le 11-letni sin Edo.

Po moževem odhodu v partizane je Aličeva težko preživljala družino. Na skrbi je imela tudi ranjence, ki so jih partizani prevažali in prenašali v bližnje bunkerje. Zato je pogosto

odhajala v okoliške hribe po živež in se večkrat sešla s partizani. Z živežem je prenašala tudi razna obvestila na teren in nazaj v gozdove. Urhovci so zvedeli za njena pota in sklenili, da jo bodo počakali v zasedi. Precej časa je niso mogli izslediti. Aličeva je bila previdna in je dobro poznala vsa pota in steze po bližnjih hribih.

Prve dni maja 1944 je odšla s sinom Edom na Vnajnarje in se sestala s partizani. Opozorili so jo, da jo zasledujejo urhovci in da se po nepotrebnem izpostavlja smrtni nevarnosti. Svetovali so ji, naj ostane pri njih, kjer sta že sin in hčerka. Aličeva je vedela, da ji svetujejo prav, zato je sklenila, da pojde v partizane. Le toliko mora še domov, da vzame s seboj, kar bosta z otrokom nujno potrebovala v gozdovih.

Izdajalci iz vasi so obvestili domobrance na Sv. Urhu, da se je Aličeva vrnila domov in se naslednje jutro, 5. maja 1944, odpravila s polnim nahrbtnikom nazaj v hribe. Urhovci so odhiteli za njo in jo došli v dolinici pod Javorom. Zgrabili so jo in jo po strahotnem mučenju pobili.

Ljudje, ki so hodili na Javor, so kmalu našli truplo umorjene Aličeve. Ležalo je brez glave v plitvi jami. Domobranci so sami širili govorice, da jo je ubil Matija Prepeluh, ki se je tiste dni hvalil, da je ni slajše pijače od človeške krvi.

Po osvoboditvi so svojci pokopali obglavljeno truplo na sostrškem pokopališču. Ko se je hčerka Ivanka Alič vrnila od partizanov, je hotela videti kraj, kjer so mučili in umorili mater. Brat Edo ji je pokazal samotno globačo. Vznemirjena je tavala sem in tja in tako zagledala sprhnele ostanke materine obleke. Iskala in grebla je vse naokrog in našla še materino glavo. Odnesla jo je s hriba in zakopala v zemljo na materinem grobu.

Marsikatero izmed žrtev, ki so jih tiste dni pobili domobranci, so najprej silili, naj stopi v njihove vrste. Ko pa so uvideli, da je vse prizadevanje brezuspešno, so s streli končali pregovarjanje. Takih primerov je bilo več zunaj Ljubljane, dogajali pa so se tudi v mestu samem.

Tako so domobranci 6. maja 1944 v Ljubljani, v Mali čolnarski ulici št. 6 obkolili Ravnikovo hišo, v kateri je stanoval skupaj z ženo in taščo 30-letni poročnik bivše jugoslovanske vojske Rudolf Ravnik. Že leta 1942 in 1943 so ga belogardisti nagovarjali, naj se jim pridruži. Ker je odklanjal vsakršno sodelovanje z okupatorjem, je moral v internacijo na Rab in v Visco. Veliko

je pretrpel in hudo zbolel. Po prihodu iz internacije je moral v bolnišnico, kjer se je zdravil še ves januar 1944. Med nadaljnjim zdravljenjem na domu so ga obiskovali razni domobranski ljudje in ga vabili medse. Obiskoval ga je tudi zaloški kaplan Jože Cefin, po domače Mejačev, sodelavec komandanta zaloških domobrancev Franca Steleta ter poljskih in urhovskih klavcev. Ravnik mu je izjavil, da rajši umre, kot da bi svoj narod izdal okupatorju.

Po zadnjem neuspelem poizkusu so prišli v hišo morilci. Trije so se povzpeli po stopnicah v prvo nadstropje v Ravnikovo družinsko spalnico. Bilo je okoli 22. ure. Ravnik je bolan ležal v postelji, žena pa se je prav tedaj odpravljala počivat. Ravniku so ukazali, da mora takoj z njimi. Odgovoril jim je, da zaradi bolezni ne more nikamor. Domobranci so mu začeli očitati sodelovanje s partizani in ga dolžili za poraz v neki bitki s partizani. Kraja in datuma bitke, o kateri so govorili, se Ravnikova žena ne spominja, ker je bila tedaj vse preveč razburjena.

Morilcem je bilo kmalu dovolj prerekanja. Stopili so skupaj in se o nečem tiho pogovorili. Dva sta takoj po pogovoru odšla iz sobe, tretji je stopil k Ravnikovi postelji. Iz žepa je potegnil pištolo in jo nameril bolniku v prsi. Žena je v hipu priskočila, da bi zaščitila moža. Morilec jo je zgrabil s prosto roko in jo, čeprav je pričakovala otroka, s tako silo pahnil od sebe, da je odletela na drugi konec sobe. Še preden se je dvignila s tal, je sprožil v moža štiri strele zapovrstjo. S prvim mu je prestrelil desno stran prsi, z drugim levo, tretjega je nameril v vrat, tik pod brado, četrtega v sence. Nato je obrnil pištolo in z njenim ročajem tako močno udaril žrtev po glavi, da ji je zdrobil lobanjo. Po izvršenem zločinu je morilec stekel iz sobe in po stopnicah iz hiše. Zunaj so stali domobranci, ki so stražili kraj zločina, in avtomobil, s katerim so nameravali Ravnika odpeljati v smrt. Vanj je sedel morilec z nekaterimi pajdaši in se odpeljal v noč.

Zdravnik, po katerega so Ravnikovi poslali, je lahko ugotovil le smrt. Do jutra je ležala žrtev strahotnega zločina na svojem domu. V zgodnjem jutru so prišli v hišo domobranski policisti in uprizorili običajno komedijo z zasliševanjem. Morilcev niso nikoli našli. Pa saj jih niti iskali niso, dobro vedoč, da so umor naročili vodje morilcev samih.

Prebivalci ljubljanskega predmestja Trnovo, v katerem je Ravnik stanoval, so kmalu zvedeli za zločin v Mali čolnarski

ulici. Aktivisti OF so postali pri svojem delu še previdnejši, vendar niso nobeno noč zaspali brez skrbi. Vsak najmanjši šum jih je vrgel iz nemirnega spanja.

Še v istem mesecu kot po Ravnika so prišli izdajalci po 48-letnega inženirja Ivana Kotluška v Staretovo ulico št. 31 v Trnovem. V pozni večerni uri, dne 22. maja 1944, je stopil v njegovo stanovanje domobranec Bizovičar in mu v vidni zadregi ukazal, da mora takoj z njim. Inženir Kotlušek je poznal Ravnikov primer. Ker družini ni hotel povzročiti neprilik, se je takoj odpravil z njim. Domobranec ga je odpeljal na glavno domobransko policijo na Bleiweisovo cesto.

Inženir Kotlušek je bil v službi na takratni pokrajinski upravi. Njegov predstojnik, inženir Rueh, se je takoj zanimal zanj pri policijskem šefu Hacinu. Ta mu je odgovoril, da bo poizvedel zanj in naj ga čez dva dni zopet pokličejo. Dva dni kasneje pa je bil inženir Kotlušek že mrtev. Ko je inženir Rueh poklical Hacina, mu je ta dejal, da ga je že prejšnji večer zadela kap. Tej strašni novici niso mogli verjeti ne Kotluškovi svojci ne njegovi sodelavci. Inženir Kotlušek je bil zdrav in močan človek in ni kazal nikakih znakov kakšne skrite bolezni.

Domobranski oblastniki so dovolili javen pogreb, osmrtnico za inženirjem Kotluškom pa je njihova cenzura črtala iz dnevnega časopisja. Kljub temu se je njegovega pogreba udeležilo zelo veliko ljudi.

Kmalu za inženirjem Kotluškom so domobranci aretirali še njegovega soseda Kebra. Ko so ga na policiji pri zališanju mučili, je hlinil nezavest in slišal, kako je eden izmed mučiteljev dejal drugemu: »Le glej, da ne bo še z njim tako, kot je bilo s Kotluškom!«

Svojci do smrti mučenih žrtev nikoli niso zvedeli, zakaj in v kakšnih okoliščinah je izdihnil njihov človek. Zadovoljiti so se morali z lažnimi obvestili in molčati, da ni še njih doletela enaka usoda.

Marsikateri politični pripornik pa je tiste dni umrl kmalu po izpustitvi iz zapora zaradi posledic nečloveškega mučenja. Napol živega so mučitelji pripeljali v bolnišnico ali domov. Toda bilo je že prepozno in nobena zdravniška pomoč ni mogla vrniti zdravja do kraja iznemoglenemu človeku.

Tako je dne 3. junija 1944 izdihnil na svojem domu v Sostrem št. 38 delavec Vinko Alič, star komaj 25 let, zaradi mučenja na Sv. Urhu in po ljubljanskih zaporih.

Vinko Alič je odšel v partizane že spomladi 1942. V hribih je zbolel za pljučnico in se prišel domov zdravit. Ob požigu vevške papirnice avgusta 1942 so ga Italijani prijeli in odpeljali skupaj z vsemi moškimi iz vasi na Rab. Po kapitulaciji Italije je prišel domov. Ponj so prišli urhovci in ga odgnali v postojanko na grič. Dolgo je bil zaprt v vlažni kleti in večkrat so ga strahotno pretepli. Najbolj divjaško sta ga pretepala Stane Kukovica in Ivan Korošec. Jesti ni dobil skoraj nič, čeprav so mu svojci redno nosili hrano, ki so jo s težavo naprosili po hišah.

Aličeva žena se je ob moževi aretaciji vrnila iz bolnišnice in dalje časa ni mogla iz hiše. Ko si je nekoliko opomogla, je odšla na Sv. Urha h komandantu Poldetu Selanu. Prosila ga je za moža in mu govorila, kako hudo je bil bolan in kako slab se je vrnil iz internacije. Selan se ji je smejal in ji dejal, da je še živ, čeprav so ga vrgli v luknjo, v kateri še podgane kmalu poginejo. Aličeva je zavpila: »Take, kajne, ki so po dva metra dolge!« Selan je vedel, da misli s tem ljudi. Zagrozil ji je: »Le glej, da še ti ne prideš tja!«

Po več tednih so Aliča prepeljali s Sv. Urha na ljubljansko policijo. Ker pa je bil tako slab, da je izgubil celo glas in ni nobena jed več ostala v njem, so ga poslali v bolnišnico. Ko je nekoliko okreval, je moral v »prisilno« ob Ljubljanici. Tu so nadaljevali zaslišavanje, mučenje in pretepanje. Toda nič več ni vzdržal. Mučitelji so uvideli, da gre z njim h koncu, zato so ga poslali domov. Bil je tako izčrpan, da mu tudi v domačem okolju ni mogel nihče več pomagati. Le s težavo je še spregovoril kakšno besedo. Toliko, da je domačim pojasnil, zakaj mora umreti še tako mlad. Po štirinajstih dneh je izdihnil.

Kolikor močnejši in uspešnejši je bil pritisk NOV na okupatorja in njegove pomagače, toliko strahotnejša sredstva so ti uporabljali. Vodstvo slovenskih domobrancev je poizkušalo z ustanavljanjem »udarnih« bataljonov »počistiti« gozdove, uničevanje terenskih delavcev OF pa je prepustilo črnorokcem, izmed katerih so bili med najhujšimi na Sv. Urhu in v okoliških postojankah. V urhovskih gozdovih, ob Savi in Ljubljanici, po ljubljanskih zaporih in povsod, kjer so gospodarili domobranci, je raslo število žrtev. Zaradi čedalje hujših porazov nemške voj-

ske na vseh bojiščih, še zlasti pa na vzhodni fronti, so domobranci pričakovali novega rešitelja — angleško vojsko. Zato so hiteli z umori, da bi še pred njenim prihodom odstranili nasprotnike.

Sredi junija 1944 je moral tudi večji del urhovske posadke v udarni bataljon Rupnikovega sina Vuka, ki se je tedaj zadrževal na Rakeku. V postojanki je ostalo le nekaj domačinov, med njimi komandant Polde Selan in njegovi bratje, podkomandant Ivan Korošec, Alojzij Svetek, Ivan Brajer, Miha Trkov, Franc Škoda, Tone Žgajnar in še nekateri.

Odhodu domobrancev s Sv. Urha je slučajno prisostvovala 17-letna terenska delavka OF Slavka Dežman iz Sostrega, ki je bila tiste dni zaprta v urhovski postojanki. Urhovci so jo zasledovali že od oktobra 1943, ko je njihov komandant Dežman pred sostrško šolo iz zasede ustrelil njenega 15-letnega brata Cirila, kurirja v Levstikovi brigadi. Večkrat ji je uspelo, da jih je ukanila in zabrisala sled za seboj, usodnega dne v prvi polovici junija 1944 pa je prepozno opazila, da se bližajo njenemu domu.

Dežmanova je bila tedaj sama doma. Hitro je pograbila pošto izpod pladnja na kuhinjski omari in jo vrgla na žerjavico v štedilnik, nekaj pa je je potlačila v usta in pogoltnila. Nato je skušala pri zadnjih hišnih vratih zbežati v gozd. Zunaj pa so že stali urhovci in jo prijeli. Opazili so, da je prestrašena, in zaslutili, da je morala kaj posebno važnega skriti pred njimi. Na njihovo vprašanje, kaj je bilo tako važnega, je odvrnila, da nič. Zaskrbelo jo je, če bodo preiskali hišo, ker je imela pošto tudi pod kletnimi stopnicami, a je k sreči niso iskali. Domobranci so hoteli zvedeti še za nekatere aktiviste iz vasi, ki so jih tistega dne zaman iskali. Dežmanova jim je dejala, da ne ve za nikogar.

Po brezuspešnem zaslišavanju je morala Dežmanova na Sv. Urha. Domobranci so jo vso pot priganjali, naj hitreje stopa. Ona pa ni hotela pospešiti koraka in je nalašč stopala počasi. Kako je bilo na Sv. Urhu, je Slavka Dežman opisala v članku S terena v internacijo v četrti knjigi Spominov na partizanska leta, ki jih je leta 1950 izdala Prešernova družba:

»Pri Urhu je bilo še vse lepo ohranjeno. Bunkerji so bili tam, vse je bilo omreženo z bodečo žico in s španskimi jezdeci. Do takrat še nisem imela prilike, da bi bila tam gori. Stopili smo v vežo. Ko sem čakala, sem se ustrašila, ko sem videla na stenski deski napisan cel spored dežurstva izkopov grobov,

streljanja in pokopov. Ob tem pogledu sem si mislila, kaj čaka tudi mene. Tolažilo me je edino to, da so me odpeljali podnevi in zato morebiti ne bo tako. Če bi me odvedli ponoči, bi bilo gotovo drugače. Tam je bil Mirko Gande, kaplan iz Sostrega. Vprašal me je: ‚Ali si tudi ti prišla sem?' Govoril je hinavsko prijazno, ker me je nekoč v šoli učil. ‚Vidiš,' je rekel, ‚saj ne bo nič hudega. Lepo jim priznaj, kar te bodo vprašali, pa te bodo izpustili.'

Najprej so me peljali v neko kuhinjo, a iz nje v manjšo brez šip, v kateri niso kuhali. Tja so me zaprli. Zraven tiste kuhinje pa je bila soba, v kateri so belogardisti ležali po pogradih. Vso noč sem slišala pogovore, ko so prihajali, se med seboj pomenkovali in trdili, da bodo uničili ‚to golazen'. ‚Spet smo dobili enega,' so rekli in se razgovarjali, kdo bo dobil njegovo obleko itd. Že naprej so si delili obleke. Naredila sem se bolno. Res so me takrat vedno boleli zobje, imela sem vnete čeljusti. Prinesli so mi aspirine, a jih nisem hotela vzeti, ker sem mislila, da je lahko tudi kaj drugega. Nisem hotela niti jesti, ko so mi drugega dne pred zasliševanjem najprej ponujali jedi. Gladko sem vse odklonila. Ležala nisem, ker me je zeblo, zjutraj pa sem šla tja, kjer so kuhali kavo. Ponujali so mi kave, a sem jo spet odklonila.

Ob osmih mi je eden izmed njih pokazal klet. ‚Le pojdi z menoj v klet,' je rekel, pa sem morala iti. ‚Ali vidiš, kaj je to?' me je vprašal. ‚Vidim,' sem odgovorila. ‚Ali vidiš, kaj je to?' je zopet vprašal. ‚Vidim,' sem rekla, ‚klet'. V kleti sem videla, kako je bilo vse mokro in krvavo, kri čisto strjena. ‚Ali vidiš, kaj je to?' me je znova vprašal. ‚To je od zasliševanja.' Tistih kljuk v steni sprva še opazila nisem. Potem me je gnal ven in mi še drugo pokazal. Tresla sem se, da sem komaj hodila. ‚Ali vidiš, kaj je to?' je vprašal. ‚To so bunkerji,' sem odgovorila. ‚Ali vidiš, kam ti bunkerji držijo?' Odgovorila sem: ‚Vidim, v cerkev.' Bunkerji so res vodili iz župnišča skozi podzemlje v cerkev. Nisva šla po bunkerju, ampak na prosto. Potlej me je gnal na pokopališče, ki leži okoli cerkve, pa v mrtvašnico, kjer so imeli nekako stražarnico. V nji so bili trije belogardisti, ki so imeli harmoniko, peli so in se veselili. ‚Ali vidiš, kaj je to?' me je zopet vprašal. ‚Vidim,' sem rekla. V cerkev me potlej ni gnal. Šla sva nazaj tja, kjer sem prej bila. Čez dobre pol ure pa je prišel pome in mi rekel: ‚Zdaj pojdeš na zasliševanje.' ‚V redu,' sem rekla, ‚pa grem.' Peljal me je h komandantu.

Komandant je bil Selan ali Mežnarjev. Takrat sta bila za komandanta on in pa Matjačev-Brajer. ‚Najprej boš poribala to sobo in pospravila te stvari,' mi je rekel. Poribala sem in pospravila. ‚Zdaj se pa tu usedi,' mi je rekel nato. Usedla sem se, da sva si bila nasproti. Najprej me je začel spraševati o partizanih, kdaj pridejo, kdo pride in kaj jim damo. Potem je hotel vedeti, kje je ta in kje je oni, kolikokrat sem bila na Dolenjskem, kolikokrat sem bila v bunkerju in kje je moj brat. Hotel je vedeti še to in ono. Jaz sem odgovarjala samo ‚da' ali ‚ne'. Nato so ukazali, da naj sedem na divan. ‚Ali boš priznala vse, kar te bomo vprašali?' mi je rekel. To vprašanje se je zopet in zopet ponavljalo. ‚Ali ne priznaš, da poznaš tega ali onega?' Jaz pa ne in ne. Ukazali so mi, da naj ležem. Nisem hotela leči. Soba je bila zaklenjena. Odprli so radio in se norčevali, češ da mi ne bo dolgčas. Potlej so me prisilili, da sem morala leči vznak. Pred seboj sem videla stol, na katerem je bila brisača. S to brisačo so mi zamašili usta, nato so me začeli močno pretepati s pasjim bičem. Začela sem tuliti, kolikor sem mogla, čeprav sem dotlej molčala. Potem me je pa eden izmed njih začel zbadati s šivanko za nohti. Bila sem že čisto brez moči. Nato so mi vzeli brisačo iz ust in me vprašali, ali bom priznala. Nisem hotela ničesar priznati. Potem so delali z menoj, kar pač morejo delati z žensko. Kot sem že povedala, mi je bilo takrat 17 let in sem morala vse poizkusiti. Štirje moški so bili tam in so se mi rogali in smejali na vse mogoče načine. Slekli so me skoraj do golega. Bila sem čisto onesveščena. Ko so se naveličali, so me pustili. Sprva nisem mogla niti hoditi niti se ganiti. Nato so me gnali spet nazaj.

Kmalu je zopet prišel kaplan Gande in me vprašal, kaj je. Jaz mu nisem odgovorila niti z eno besedo. Tisti dan mi je sestra, ki je bila takrat stara sedem let, prinesla nekaj jedi. Belogardisti so vzeli, kar je bilo boljšega, ostalo pa prinesli meni. Še tisto sem odklonila. Tam sem bila tri dni. Tiste dni pa so belogardiste z Urha zamenjali z drugimi, ti pa so šli drugam. Mene so nato gladko izpustili. Zabičali pa so mi, da me izpustijo pod pogojem, da ne črhnem niti besedice o tem, kar sem tu doživela. Obljubila sem, da bom molčala. Srečna sem bila, da sem lahko prišla domov. Prav drugi dan, ko sem se vrnila domov, pa so prišli partizani in sem hotela iti z njimi. Rekla sem, da sem bila že drugič v taki stiski. Pa mi je rekel Slavko: ‚Razumi, da si tu bolj potrebna, ker so druge že vse pobrali ali pa so morali iti v partizane. Le malo vas je še tu, ki še delate. Če si prišla

z Urha, boš lahko tudi doma.' Nekoliko sem bila žalostna, ker nisem smela z njimi. Potem sem pa zopet delala kot prej.«

Po odhodu večine članov urhovske posadke na Rakek je prišla na Sv. Urha četa domobrancev, ki ji je poveljeval bivši konjski prekupčevalec Janez Mlakar, doma iz okolice Loža na Notranjskem, star blizu 40 let. Člani nove posadke so bili z Dolenjskega in Notranjskega.

Novi komandant in njegovi pajdaši so govorili, da niso odgovorni za zločine, ki so jih zagrešili domobranci pred njimi. Lotili so se kaj nenavadnega dela, ki ni sodilo ne med vojaške ne med morilske posle. Od jutra do večera so se potikali po gozdovih in odstranjevali sledove grobov. Postali so nekakšni vrtnarji in so izravnavali zemljo na gomilah, pod katerimi so ležala trupla številnih žrtev. V izravnano in zrahljano prst so zasajali smrečice, ki naj bi prekrile sledove zločinov. Tega dela je bilo sila veliko in videti je bilo, da ga ne bodo zlepa končali.

Vendar pa »vrtnarsko« delo ni bilo edino, ki so ga novodošli domobranci opravljali na Sv. Urhu še skoraj leto dni. S pomočjo starih pajdašev — domačinov so se kar naprej podili po terenu in ga kmalu dodobra spoznali. Za vsako vas in za sleherno hišo so vedeli, kakšni ljudje žive v njej in koga je še treba odstraniti, če ne drugače, pa z odgonom v nemško taborišče. Ves čas bivanja na Sv. Urhu so si prizadevali, da bi pomnožili posadko in so zato tudi s silo tirali ljudi v postojanko.

Med tistimi, ki so morali kot prisilni mobiliziranci še zadnje mesece pred osvoboditvijo preživeti v urhovski postojanki, sta bila tudi Ivan Porenta iz Češnjic in Ivan Černe iz Zavoglja. Glede tega, kar sta doživela na Sv. Urhu, sta oba zelo redkobèsedna. O komandantu vesta povedati le to, da je rad veliko govoril o sebi. Domobrancem, ki ga niso poznali, je pravil, da je doma z Notranjskega in da je pred vojno mešetaril s konji. Večkrat ga je obiskal brat Vinko, ki je bil tudi domobranec.

Porenta ni dolgo vzdržal na zloglasnem kraju. Ušel je in se nekaj časa skrival pred urhovci. Ti pa so ga kmalu izsledili in prignali nazaj v postojanko. Tudi Černe se ni dobro počutil med urhovskimi domobranci. Povedal je, da ga je »gospod vodnik« — tako so po njegovem pripovedovanju klicali Janeza Mlakarja — nekoč pošteno pretepel.

Porenta je izjavil, da po njegovem mnenju tiste mesece, ko je bil on na griču, niso nič več pobijali ljudi v urhovskih gozdo-

vih. Tudi na terenu so potihnile govorice o odgonu novih žrtev na Sv. Urha.

Čedalje bolj pogosto pa so prebivalce okoliških krajev vznemirjale novice o grozodejstvih »črne roke«. V nočnih urah so pogosto prebujali ljudi streli v fužinski in v Kališnikovi jami na desnem bregu Ljubljanice in na letališču na nasprotni strani omenjenih gramoznih jam, na levem bregu Ljubljanice. Na teh krajih smo po osvoboditvi izkopali več trupel neznanih žrtev.

Kot črnorokci so se izživljali največji izvržki, ki so brez vsakega premisleka izpolnjevali ukaze svojih vodnikov. Pred očmi so imeli samo plen in zadovoljitev svojih sadističnih nagonov. Zato so vdirali predvsem k ljudem, pri katerih so upali kaj dobiti in za katere so vedeli, da so naklonjeni osvobodilnemu gibanju.

Ob premestitvi 13. domobranske čete s Sv. Urha in iz bližnjih postojank na Rakek, v udarni Rupnikov bataljon, je marsikateri črnorokec dezertiral iz svoje enote. V manjših skupinah, največkrat po dva ali po trije, so se vračali v kraje, ki so jih dobro poznali, in nadaljevali s preizkušeno taktiko črne roke. Kadar jim pod krinko črne roke posel ni uspeval, so si znali še drugače pomagati. Preoblačili so se v partizanske uniforme in slepili ljudi, da so jim ponoči odpirali vrata in jih puščali v hišo. Prevara se je navadno končala z umorom gospodarja ali celo več družinskih članov in z ropom njihovega imetja.

Ogroženo prebivalstvo se je z vsemi možnimi sredstvi skušalo zavarovati pred zločinci. Ne samo, da so dobili črnorokci včasih prazno stanovanje, večkrat so naleteli celo na oborožen odpor in je marsikdo izmed njih odnesel krvavo glavo ali celo z življenjem plačal svoje početje. V takih primerih se je napadeni izgovoril, da je streljal v partizane, zaradi česar ga domobranci pač niso mogli preganjati.

Tako je 4. maja 1944 na Rudniku klavrno končal v partizana preoblečeni izdajalec Lojze Osterman, član 16. domobranske čete. Skupaj s črnorokcem Milanom Kaduncem, ki je moril po Ljubljanskem barju in sodeloval z domobranci s Sv. Urha, je šel ponoči do kmeta Franca Žabjeka, po domače Ahlina na Dolenjsko cesto št. 13. Preoblečena v partizana sta trkala na vežna vrata in zahtevala, da jima odpro. Gospodar ni hotel odpreti, ker je že slišal, kako v partizane preoblečeni domobranci ropajo po hišah in pobijajo mirne vaščane, zločine pa zvračajo na parti-

zane. Razbojnika sta zagrozila, da bosta streljala in s silo vdrla, če jima takoj ne odpro.

Žabjek je imel zaradi varnosti skrito pištolo. Zdaj mi bo prav prišla, je pomislil in si dejal: ali ju bom jaz ali pa bosta onadva mene! Hitro se je odločil, vzel pištolo in se ob steni splazil k vežnim vratom. Skozi motno steklo v zgornjem delu vrat, ki so bila z notranje strani zamrežena, je videl senci nočnih obiskovalcev. Pomeril je v prvo in sprožil. Zadel je Lojzeta Ostermana v prsni koš, vendar zločinec ni bil takoj mrtev. Žabjek je slišal stokanje, ki pa je kmalu potihnilo.

Milan Kadunc je ranjenega pajdaša zvlekel pod obok cestnega mostu, nedaleč od Žabjeka. Ker se ni hotel ukvarjati z ranjencem, ga je pokončal s strelom v glavo. Mrtvega je zvlekel stran od ceste in ga skril v neko jazbino. Naslednjega dne so ga domobranci odpeljali in pokopali ob cesti na Orlje.

Ostermanova mati je še istega dne zvedela za sinovo smrt. Šla je k domobrancem in zahtevala njegovo truplo. Sprva niso hoteli nič slišati o tem, ko pa jim je zagrozila, da pojde na nemško komando, so ji obljubili, da ga bodo prekopali.

O usodi svojih dveh sinov in o pokopu starejšega sina Lojzeta je Marija Osterman izpovedala 9. aprila 1957 v domu onemoglih na Poljanski cesti v Ljubljani, kjer je živela zadnja leta pred smrtjo. »Oba moja sinova, starejši Lojze, ki je bil mizar, in mlajši Viktor, ki je študiral, sta bila partizana. Ko je prišel Lojze domov na zdravljenje, so ga dobili v roke belogardisti. Izdajalca Riko Metlikovič in Salko Elkasović, rudniški župnik Karel Zajc in salezijanci na Lisičjem gradu so ga pregovorili, da je ostal pri njih. Belogardisti so se sestajali pri župniku Zajcu, ki je imel na seznamu okoli štirideset hiš, katerih stanovalce je treba pobiti.

Najhuje je bilo to, da je sina Lojzeta zvabljal s seboj znani ropar in morilec Milan Kadunc. Zaradi njega je tudi padel 4. maja 1944. Šla sem h Kaduncu in ga vprašala, kje je Lojze. Smejal se mi je in dejal, da bo prišel čez dva dni domov. Sin pa je bil že pokopan. Zvedela sem, da je brez krste pokopan nekje v gozdu. Ker sem domobrancem zagrozila, da pojdem do Nemcev, so ga odkopali. Dala sem jim perilo in obleko in še rjuho, da so ga vanjo zavili. Oblekli so mu le perilo, obleko so obdržali zase. Mrtvega so mi pokazali. Videla sem, da je bil ustreljen v čelo. Milan Kadunc ni šel za njegovim pogrebom. Po osvoboditvi je

zbežal v Ameriko. Kdaj in kje je padel moj drugi sin, še danes ne vem.«

Med dezerterji 13. domobranske čete so bili: Stane Kukovica, Anton Jakoš, Filip Lampič in Jernej Grum. Poveljnik organizacijskega štaba slovenskega domobranstva podpolkovnik Franc Krener je izdal za njimi tiralico. Ker pa so se vsi štirje vrnili v 13. četo, je v naredbi št. 24 poveljnika organizacijskega štaba slovenskega domobranstva za 1. julij 1944 pod točko 5 preklical tiralico:

»Tiralica, razpisana v moji naredbi št. 16, točka 10 — 16 od 7. 4. 1944, v kolikor se nanaša na sledeče domobrance 13. čete:

podnarednika Jakoša Antona

kaplarja Kukovico Staneta

domobranca Gruma Jerneja in Lampiča Filipa preneha veljati, ker so se isti po poročilu poveljnika 13. čete št. 879 od 17. 6. 1944 vrnili na dan 11. 6. 1944 v svojo edinico.

Poveljnik, podpolkovnik Krener«[1]

Iz navedenega preklica tiralice je razvidno, da so Stane Kukovica in njegovi trije pajdaši dezertirali že 7. aprila 1944, še pred premestitvijo 13. domobranske čete iz postojank v dobrunjski in poljski občini v udarni bataljon Vuka Rupnika na Rakek, in da so se vrnili v svojo enoto 11. junija 1944.

Ali je bila tudi ta tiralica dogovorjena stvar, kot je bila tiralica za Janezom Grumom, ali so imenovane domobrance, ki so bili najhujši morilci v 13. četi, poslali na kak drug »važen« posel, ni bilo mogoče ugotoviti.

Po premestitvi 13. domobranske čete na Rakek sta Stane Kukovica in Anton Jakoš vnovič dezertirala. Vrnila sta se v ljubljansko okolico in nadaljevala ropanje in izsiljevanje. Toda končno sta jo še pred svojim propadom staknila in prejela vsaj delček tega, kar sta v tako strahotni meri zagrešila nad drugimi (zaradi kronološkega zaporedja je dogodek opisan kasneje).

Ropanje po partizanskih domovih pa tudi po domovih domobrancem naklonjenih ljudi, da so le imeli denar in blago, ki je domobrancem dišalo, je tako naraščalo, da je poveljnik organizacijskega štaba slovenskega domobranstva izdal 8. julija 1944 »zaupno naredbo« št. 21 z naslednjo vsebino:

»Zvedel sem iz verodostojnega vira, da pripadniki Slov. domobranstva svoje pohode, patrole itd. izkoriščajo za ropanje po privatnih hišah. To početje je zavzelo take mere, da je vzbudilo

[1] Iz domobranskega arhiva.

zgražanje tudi pri domobranstvu naklonjenih ljudeh, a našim nasprotnikom daje odlično sredstvo propagande proti nam.« Naredbo je podpisal podpolkovnik Franc Krener s pripombo, da jo je treba dostaviti vsem enotam.[1]

»Zaupna naredba« pa je bila brez haska. Domobranski razbojniki so še kar naprej vdirali v prenekatere domove in ropali imetje poštenih ljudi. Niso pa samo ropali, temveč tudi zverinsko pobijali.

Julija 1944 so vaščani iz Hrastja našli ob Savi truplo neznanega moškega v starosti od 35 do 40 let. Bil je mrtev že okoli mesec dni. Domobranski zločinci so ga pobili s strelom v glavo. Roki je imel zvezani s telefonsko žico. Poljski grobar je prepeljal truplo v Polje in ga pokopal k drugim žrtvam.

Strahoten zločin, ki je silno pretresel in ogorčil prebivalce dobrunjske občine, so zagrešili črnorokci v noči od 8. na 9. avgust 1944 v Spodnji Hrušici št. 10. Na domu Šušteršičevih, po domače Mrkusovih, so zverinsko pobili domači hčerki, 37-letno učiteljico Francko Šušteršič in njeno 30-letno sestro, gostinsko pomočnico Tončko Šušteršič.

Šušteršičevi so bili sosedje Dežmanovih, po domače Žorgovih, zagrizenih nasprotnikov OF in partizanstva. Še za življenja ponesrečenega urhovskega komandanta Lojzeta Dežmana so silili Šušteršičeve, naj sodelujejo z njimi. Francka in Tončka sta vsako sodelovanje z okupatorjem in njihovimi hlapci odločno odklanjali. Zaradi tega so ju belogardisti še pred kapitulacijo Italije aretirali in odgnali v postojanko v Polje. Od tam so ju prepeljali v ljubljanske zapore, od koder sta morali v internacijo na Rab. Po prihodu iz taborišča so si v domobrance prekrščeni belogardisti v vasi še vztrajneje prizadevali, da bi ju pridobili. Šušteršičevi sta jim odgovarjali, da nista zato trpeli po zaporih in taboriščih, da bi postali izdajalki.

Maja 1944 so izdajalci vnovič aretirali Francko Šušteršič na bloku pod Bizovikom in jo, kot prvič, odgnali v poljsko postojanko. Po nekaj dneh so jo prepeljali v Ljubljano. Medtem so aretirali še Tončko in jo odpeljali naravnost v ljubljanske zapore. V »prisilni« ob Ljubljanici sta se sestri srečali in se po dobrem mesecu skupaj vrnili domov v Spodnjo Hrušico.

---

[1] Iz domobranskega arhiva.

Po drugi vrnitvi iz zaporov ju domači izdajalci niso več pregovarjali, naj sodelujeta z njimi. Sklenili so, da ju je treba spraviti s poti. Po terenu so začeli širiti govorice, da ovajata sovaščane, ki delajo proti OF. Njun sorodnik in sovaščan Franc Pogačar, zagrizen nasprotnik OF in eden najaktivnejših organizatorjev bele garde in domobranstva na terenu, je te govorice zavračal kot neresnične, vendar domobranski zločinci svojega sklepa niso več izpremenili.

Glede umora Francke in Tončke Šušteršič so se hruševski domobranci dogovorili s tamkajšnjim vodjem črne roke, kapucinom Ivanom Vučino, ki je bil znan pod imenom pater Jakob. Po okupaciji Štajerske je z nekaterimi sobrati pobegnil pred Nemci in se nastanil v Štepanji vasi. Z umorom se je strinjal in tudi sam pri njem sodeloval.

Šušteršičevi so slutili, da se nekaj pripravlja proti njim. Francka je sklenila, da se bo čimprej umaknila z doma. Izposlovala si je nastavitveni dekret za poučevanje na sostrški šoli in se 7. avgusta 1944 javila šolskemu upravitelju Florjanu Gostiču. Priskrbela si je tudi stanovanje v bližini šole in dejala upravitelju, da pojde domov le še po nekaj reči, ki jih bo potrebovala za svojo osebno uporabo.

Nekaj dni prej, preden se je Francka zglasila na sostrški šoli, je prišel k njim na dom njihov sorodnik Franc Pogačar. Bil je očitno razburjen, ko je spraševal za Francko in Tončko. Na njuno vprašanje, kaj jim želi povedati, je loveč sapo večkrat zapovrstjo dejal:

»Sta že notri! Sta že notri!«

Šušteršičevim ni bilo jasno, kaj hoče s temi besedami pravzaprav povedati. Pogačar pa si le ni upal do kraja razkriti tajnosti črnorokcev, da imajo seznam žrtev, v katerega so vpisali tudi njegovi sorodnici Francko in Tončko Šušteršič. Pred odhodom jima je zabičal, naj ne hodita z doma in naj ponoči nikomur ne odpreta hišnih vrat.

Po prijavi na sostrški šoli se je Francka ves dan z veseljem pripravljala na novo službeno mesto. Po 22. uri je legla, Tončka pa je v kuhinji mesila kruh. Z njo je bila starejša sestra Ana, mati in brat Jernej pa sta tudi že odšla počivat. Tedaj so začeli črnorokci razbijati po vratih njihovega doma. Šušteršičevi so prestrašeni prisluhnili ropotu in se takoj spomnili Pogačarjevega naročila, naj ponoči nikomur ne odpro. Razbijanje je postajalo

vedno hujše, toda vrata so bila trdna in niso popustila, okna pa so bila vsa zamrežena.

Jernej Šušteršič je že po prvem ropotu skočil iz postelje in se stisnil v zunanji kot svoje sobe za primer, da bi kdo izmed domobrancev streljal skozi okno. Ko je razbijanje po vežnih vratih nekoliko prenehalo, je zaslišal trkanje na okno in glas patra Jakoba, ki ga je klical:

»Jernej, odpri! Slišiš, Jernej, odpri!« Kapucinec je imel zelo značilen glas in besede je izgovarjal s prizvokom narečja. Jernej ga je takoj spoznal, a se mu ni hotel odzvati. Po tretjem klicu mu je menih zagrozil:

»Jernej, odpri, če ne, bom vrgel bombo v sobo!« Potisnil je roko skozi okno in razpotegnil zavesi, da je lahko z električno baterijo posvetil po sobi. Zagledal je prazno posteljo, Jerneja, ki se je tiščal v zunanjem kotu sobe, ni mogel videti. Misleč, da Jerneja ni v sobi, se je odstranil od okna.

Gospodinja in njene tri hčerke so napeto poslušale, kaj se dogaja zunaj hiše. Slišale so, da morilci iščejo lestev in se dogovarjajo, kako bi skozi podstrešje vdrli v hišo. Toda še preden se jim je to posrečilo, sta Ana in Tončka, ki sta bili v kuhinji, zaslišali Franckin krik. Stekli sta v njeno sobo in zagledali, da nekdo suče in upogiba debelo žrd med železnimi križi na oknu. Nastala je odprtina, skozi katero je skočil v sobo 17-letni gimnazijec Albin Magister iz Zgornje Hrušice, sin avtobusnega prevoznika. Oče in vsi člani družine so delali z okupatorjem in se pridružili domačim izdajalcem. Albin je bil zelo suh, zato se je lahko zrinil skoz odprtino.

Francka je planila iz postelje in stekla k materi v sosedno sobo. Tudi Tončka in Ana sta se zgrnili okoli matere. Zločinec, ki je bil močno pijan, je stekel za Francko in zavpil, da morata obe s Tončko takoj z njim. Francka ga je odločno zavrnila, da ponoči ne pojdeta nikamor iz hiše. Magister je kričal, da je od policije in da morata izpolniti njegov ukaz. Ker se nista hoteli odpraviti, je šel v vežo. Ani Šušteršič je ukazal, da mu mora odkleniti vežna vrata. V hišo je prvi planil Janez Dežman — Žorgov, bližnji sosed Šušteršičevih, in se s puško v roki postavil na stražo.

Magister je odšel pred hišo in se s pajdaši in njihovim voditeljem patrom Jakobom posvetoval, kaj naj naredi z ženskama, ki nočeta z njim. Jernej Šušteršič je slišal v svojo sobo, kako je eden izmed črnorokcev dejal:

»Ubij hudiča!« Nekdo drugi je pristavil: »Postreli jih!«

Albin Magister se je vrnil v sobo. Tončka Šušteršič je medtem kar oblečena, kot je bila, ko je mesila kruh, in z ruto na glavi legla v materino posteljo in se stisnila k zidu. Francka je legla k nji. Mati je hčerki pokrila z odejo in trepetajoč čakala, kaj bo. Magister je zapodil gospodinjo in Ano iz sobe in zaklenil vrata. Nato je Francki in Tončki vnovič ukazal, da morata z njim.

Iz sosednje sobe je Ana zavpila: »Francka, reci mu, naj se legitimira!« Morilcu še na misel ni prišlo, da bi odgovoril. Iz žepa je potegnil pištolo in dvakrat ustrelil v Tončko, ki je ležala ob steni. Prvi strel jo je zadel v lice, drugi ji je prestrelil vrat. Nato je nameril pištolo v Francko. Tedaj pa mu je orožje odpovedalo.

Mati in sestra Ana sta slišali, kako je Francka obupno vpila: »Se vidi, da sem nedolžna! Ne bo streljalo!« Morilec pa je odgovarjal: »Bo streljalo!« Ko je uvidel, da pištole ne more spraviti v red, je snel puško z rame in z njo od blizu ustrelil Francko v glavo. Strel iz puške ji je razmesaril desno polovico obraza, možgani pa so s tako silo brizgnili iz lobanje, da so oškropili strop in zavese na oknu.

Iz sosednje sobe so prihajali kriki groze in jok obupane sestre in matere, ki bi ganili mrzli kamen, le v črnorokcih in njihovem vodji patru Jakobu se ni zganilo nič človeškega.

Po opravljenem zločinu je morilec odšel iz sobe in iz hiše, za njim še stražar Janez Dežman. Ana Šušteršič je za svojimi sosedi, ki so ji v Kristusovem imenu pobili sestri, zaklenila vežna vrata.

Do jutra sta ostali mati in Ana ob postelji umorjenih. Ob šestih zjutraj, ko je minila policijska ura, je šel njun brat Jernej prijavit zločin. Vse do jutra se ni ganil iz svoje sobe.

Kmalu je prišel domobranec iz bližnje policijske postaje in vprašal Šušteršičeve, zakaj niso že ponoči sporočili o umoru. Nihče mu ni odgovoril. Za domobrancem so prišli še policisti iz Ljubljane, fotografirali žrtvi in ju odpeljali v mrtvašnico na štepanjskem pokopališču.

Okrajno glavarstvo v Ljubljani je dne 17. avgusta 1944 poslalo šefu pokrajinske uprave zelo pomanjkljiv in netočen zapisnik o umoru sester Šušteršič. Iz njega navajam nekaj mest:

»V noči od 8. VIII. 1944 ob 22,45 uri je prišlo na dvorišče posestnika Šušteršič Jerneja v Spodnji Hrušici 10 okoli 6 do 8 nepoznanih oboroženih mož v uniformi in civilu. Trkali so

Urhovska cerkev s pokopališčem in ostanki španskih jezdecev prve dni po osvoboditvi

Posušena smrečica je bila najboljši kažipot pri odkrivanju grobov

Udrtina v zemlji je nakazovala grob pomorjenih žrtev

Del debla znane lipe v urhovskem gozdu, nedaleč od cerkve, z železnim obročem za privezovanje živine in poleg lipe mlaka za napajanje — oboje so morilci izkoristili za mučenje žrtev, da bi pred smrtjo še kaj zvedeli od njih

po vseh oknih hiše in pozivali Šušteršičeve, da odprejo vrata, ker v nasprotnem slučaju bodo streljali ali pa v stanovanje vrgli skoz okno bombe. Ker pa Šušteršičevi niso hoteli odpreti vrat, je iz pištole na zahodni strani hiše skozi okno v sobo padel 1 strel, v kateri sta spala zakonca Šušteršič Jernej in njegova žena Marija, ki pa nista bila zadeta.«

V zapisniku ni navedeno niti eno ime zločincev, čeprav bi lahko vse »može v uniformi in civilu« imenovali s pravimi imeni. Tudi tega ne povedo, v kakšni uniformi so bili. Jernej Šušteršič ni spal v zakonski sobi, ker še ni bil poročen. Bil je sam in v njegovo sobo ni nihče streljal.

Bolj točno, a brez imen zločincev je opisan vdor v Šušteršičevo hišo in umor obeh sester:

»Nato so napadalci izpred njihovega hleva vzeli dolge lestve in eno 5 m dolgo žrd ter oboje odnesli na zapadno stran hiše, tam lestve postavili ob zidu in se hoteli po njih splaziti skozi manjše okno na podstrešje in od tam v spodnje prostore. Ker pa so opazili, da je tudi podstrešno okno zamreženo, so to opustili. Takoj nato so se odločili, da z žrdjo odtrgajo mrežo na sobnem pritličnem oknu, kar so tudi storili tako, da so na spodnji strani z žrdjo železno mrežo na oknu toliko upognili, da se je eden od moških v civilni obleki oborožen s puško in pištolo splazil skozi napravljeno odprtino na oknu v notranjost in glasno vprašal, kje je Francka, katera se je vsa prestrašena v spalni srajci in jopici stoječa v sobi oglasila: ‚Jaz sem.' Takoj nato je napadalec s pištolo nameril proti njej. V tem momentu je napadena učiteljica Šušteršič Frančiška napadalca s sklenjenimi rokami prosila, da naj jo pusti toliko časa živeti, da bo v sebi obudila z molitvijo kesanje grehov. Na to prošnjo Frančiške je napadalec odšel iz njene sobe proti glavnim izhodnim vratom hiše in zahteval, da se naj vrata odprejo, kar je tudi Angela (pravilno Ana, op. p.) Šušteršič storila, a napadalec je stopil ven na dvorišče in vprašal svoje tam stoječe tovariše, kaj naj stori. Šušteršičevi so v hišo slišali, da je zelo glasno eden od zunaj stoječih tovarišev rekel: ‚Ubij!' Takoj nato se je napadalec vrnil nazaj v sobo in vprašal, kje je Tončka, to je sestra učiteljice Frančiške Šušteršič, a za njim je stopal uniformirani s puško oboroženi vojak z domobransko kapo na glavi in z bolj tihim glasom nekaj nerazumljivega napadalcu rekel ter se nato vrnil nazaj na dvorišče, a napadalec v civilu je ostal v sobi, kjer sta ležali Frančiška in Tončka v postelji in iste dvakrat glasno pozval: ‚Gresta ali ne

gresta?' nakar je dobil odgovor, da ne. Učiteljica Frančiška je k temu pozivanju pristavila: ‚Če ste po to prišli, da nas mislite ubiti, potem ne greva nikamor, tukaj naju ubijte!' Čim je Frančiška navedene besede izgovorila, je napadalec oddal dva strela iz pištole v glavo pri zidu v postelji ležeče Šušteršič Antonije, katera je bila na mestu mrtva. Nato je hotel ustreliti v glavo še Šušteršič Frančiško, katera je ležala poleg sestre v postelji, a mu je pri tem pištola odpovedala. V tem momentu je Frančiška napadalcu rekla: ‚Vidite, da sem nedolžna, saj niti vaše orožje noče mene ustreliti.' Nato je napadalec odgovoril: ‚Bo, bo streljalo,' nakar je vzel iz svoje rame puško in iz iste oddal dva strela v glavo Frančiške Šušteršič, katera je bila tudi takoj mrtva, saj ji je zaradi strela iz neposredne bližine možgane vrglo iz glave ven. Nato ko je storilec izvršil opisano dejanje, je odšel skozi glavna hišna vrata ven na dvorišče k svojim tovarišem, kateri so tudi takoj skupaj v molku odšli neznano kam.«

V nadaljevanju zapisnika trdi njegov sestavljalec, da Šušteršičevi niso prijavili zločina in da je zanj »doznal od šušljanja tukajšnjega ljudstva, nakar se je takoj podal s patrolo na lice mesta ter isto zastražil, izvršil potrebni pregled in obvestil telefonsko državno pravdništvo v Ljubljani, a pismeno svoje nadrejene predstojnike s kratkim poročilom«.

Najvažnejše, kar bi morali »nadrejeni predstojniki« izvesti po tako strahotnem zločinu, bi bila aretacija zločincev. Toda namesto tega so jih opisali tako, da so zabrisali sled za njimi:

»Popis storilca, kateri je bil v civilu in kateri je Šušteršičeve ustrelil, je sledeč: Storilec je bil visoke, šibke postave, suhega, podolgovatega, blond obraza, črnih pristriženih brk, brado obrito, temni navadni klobuk, ravno tako je imel temno že precej ponošeno obleko, star okoli 30 let, govoril je domače narečje in je izgledal bolj prost človek.«

Sedemnajstletni gimnazijec Albin Magister, ki so ga črnorokci pred izvršitvijo zločina še napojili, ni imel ne pristriženih brk ne obrite brade. Stanoval je v bližini Šušteršičevih v Zgornji Hrušici in so ga domačini poznali. Kdor bi hotel o njem prave podatke, bi jih lahko dobil.

Tudi sosed Šušteršičevih Janez Dežman, ki je prišel v hišo, ko je morala najstarejša hčerka Ana Šušteršič odkleniti vežna vrata, je namenoma opisan tako, da ga ne bi nihče prepoznal:

»Opis vojaka, ki je stopil za napadalcem v vežo, je sledeč: Bil je bolj majhne ne preveč suhe postave, podolgovatega, suhega

bolj temnega obraza, obrit, domnevno brez brk, puško je imel na rami, oblečen v uniformo in na glavi je imel domobransko kapo.«

Kdor je poznal Janeza Dežmana, ki je bil skoraj istih let kot Albin Magister, ga po tem opisu ne bi mogel spoznati.

»Za ostale, ki so bili zunaj na dvorišču kot straža, se ni moglo dobiti nobenih podatkov, tudi se ni moglo izvedeti, v katero smer so odšli, ker se ni upal nobeden od vaščanov gledati za njimi in jih opazovati. Podpisani je s svojimi zanesljivimi organi izvršil vsestransko poizvedovanje o motivu izvršenih obeh umorov, kar se pa pozitivnega ni moglo ničesar ugotoviti, ker v teh izrednih časih noče nobeden ničesar vedeti oziroma dati potrebne podatke. Zvedel sem skozi razno šušljanje ljudi v tukajšnji okolici, da sta se imenovani udejstvovali podtalno na strani OF in tudi podtalno prisostvovali in same pripravljale sestanke, vendar pa za potrditev tega nisem mogel dobiti nobenih konkretnih podatkov.

Vsestransko zasledovanje za storilci se nadaljuje in v pozitivnem primeru bodem naknadno poročal.«[1]

Naknadno ni nihče poročal. Pa tudi ni bilo treba. Hacinova politična policija je vedela, kdo so morilci, koga morijo in zakaj. Tudi prebivalci Hrušice in okoliških vasi so že tiste dni zvedeli, kdo je umoril sestri Šušteršič. Nihče ni pričakoval, da bo tedanja politična policija, ki je bila v službi gestapa, karkoli ukrenila proti morilcem.

Po osvoboditvi je sedanji gospodar Jernej Šušteršič povedal, da si je prišel ogledat kraj umora tudi škof Gregorij Rožman. Z njim je bil duhovnik, ki ga ni poznal. Stala sta na jugovzhodnem koncu vrta, ko se jima je približal s košem sena na hrbtu. Ko se je bližal kozolcu, kjer sta stala in si ogledovala hišo, ga je škof zagledal. Obrnil se je in odšel s spremljevalcem v smeri proti Bizoviku. Jernej Šušteršič je zatrdil, da lahko kadarkoli s prisego potrdi, kar je povedal.

V obtožnici proti Leonu Rupniku pred vojaškim sodiščem IV. armade avgusta 1946 je navedeno med drugim:

»V okviru ‚Informativnega urada' je bila ob sodelovanju kaplana Franca Glavača osnovana posebna tajna obveščevalna služba ‚TOS', ki je na podlagi mreže špijonov vohunila med prebivalstvom, tako zbrane podatke kot najzaupnejša poročila izdajala

[1] Iz arhivskega gradiva za zbornik Slovenke v narodnoosvobodilni vojni — rokopis.

v biltenu ‚Vesti' v petih izvodih in jih dostavljala v uporabo Hacinovi policiji, Rösenerjevemu štabu, domobrancem, soobtoženemu Rožmanu in Gestapu, to je onim, ki so vodili najbrezobzirnejši boj proti slovenskim svobodoljubnim množicam. ‚Informativni urad' je nadalje vodil posebno kartoteko prebivalstva z oznako politične pripadnosti, ki je okupatorju služila pri izvajanju njegovih zločinskih dejanj.«[1]

Tako je bil škof dr. Gregorij Rožman že vnaprej obveščen, koga bodo črnorokci pobili, in bi lahko zločin pravočasno preprečil. Kaj ga je napotilo, da si je osebno ogledal kraj strahotnega umora, je težko reči. Morda se je spomnil izreka v svoji pridigi: »Umor je in ostane v nebo vpijoč greh!«

Za škofom je prišel k Šušteršičevim tudi pater Jakob. Ta pa ni ostal zunaj na vrtu, temveč je stopil v hišo in brez vsake zadrege poprosil gospodinjo, naj mu da nekaj krme za kapucinske prašiče v Štepanji vasi. Govoril je, kot bi pridigal, in na dolgo in široko razlagal, da imajo nekaj prašičev, ki bi jih radi do zime poredili, da ne bodo menihi, ki sami nič ne pridelajo, pozimi stradali. Pri tem je neprestano poudarjal, da so popolnoma odvisni od milosti in dobrih rok vernikov.

Jernej Šušteršič je bil ves čas poleg matere in srdit poslušal menihovo moledovanje. Vse življenje je hodil v cerkev, bil je večkrat birmanski boter in je zato tudi škofa dobro poznal, kapucina Jakoba pa ni mogel več prenašati, odkar ga je usodno noč slišal, kako ga je klical pod oknom: »Jernej, odpri...!« Mislil je na umorjeni sestri in se težko premagoval, da ni zločinca v meniški halji pognal iz hiše.

Mati je vedela, kaj sin čuti. Tudi nji je bilo hudo in se je z vprašujočimi in hkrati svarečimi pogledi ozirala vanj. Sin je molčal in prepustil odločitev materi. Gospodinja se je bala meniha — črnorokca in njegovega maščevanja, zato mu je obljubila nekaj živinske pese. Menih se je preponižno zahvalil in smehljajoč se odšel iz hiše.

Na dan 8. avgusta 1944, ko so se v Spodnji Hrušici črnorokci pripravljali na umor sester Šušteršič, je njihov pajdaš Stane Kukovica vložil na organizacijski štab slovenskega domobranstva prošnjo, da bi ga povišali v čin podnarednika. V prošnji je naveden kratek opis njegovega službovanja pri vaških

[1] Zapisnik o procesu proti vojnim zločincem in izdajalcem Rupniku, Rösenerju, Rožmanu, Kreku, Vizjaku in Hacinu, 1946, str. 26.

stražah in v bataljonu »speciale« ter prihod v urhovsko postojanko, »kjer je vršil službo desetarja in to že vso dobo (od kapitulacije Italije do odhoda v Rupnikov bataljon na Rakek, op. p.) do sedaj«. Podatek, da je bil desetar na Sv. Urhu »vso dobo do sedaj«, tj. do 8. avgusta 1944, ko je vložil prošnjo za povišanje, je netočen, ker že od sredine junija ni bil več v urhovski postojanki.

Poveljnik 4. T. S. voda (težki strojni vod, op. p.), v katerem je Stane Kukovica avgusta 1944 služboval kot kaplar, je bil nadporočnik Ivan Vrhovec. Ta je Kukovico takole priporočil za povišanje:

»Ker pa je imenovani neustrašeni borec, discipliniran in tudi moralno dober vojak in kot tak za vzgled drugim v četi, prosim in predlagam, da se kaplarju Kukovica Stankotu prizna čin narednika.«

Organizacijski štab slovenskega domobranstva ni ugodil Kukovičevi prošnji. Dne 25. avgusta 1944 je poveljniku 4. T. S. voda vrnil prošnjo z naslednjim pripisom:

»Poveljniku 4. T. S. voda, da sporoči prosilcu, da do izida statuta v Slov. domobranstvu ni možno nikako povišanje. Čim bo izšel statut, ki bo imel tudi določbe o povišanju, naj poveljnik predlog za povišanje prosilca ponovi in priloži oceno prosilca.« Navedeno obvestilo organizacijskega štaba slovenskega domobranstva je podpisal za poveljnika podpolkovnik Milko Vizjak. Nadporočnik Ivan Vrhovec je pripisal: »Po obvestititvi spis ad — a. dne 31. 8. 1944.«[1]

Dne 26. avgusta 1944 je Stane Kukovica podpisal izjavo o prostovoljnem vstopu v slovensko domobranstvo, ki so jo Nemci pripravili že aprila 1944. Slovenski prevod izjave se je glasil:

»Sem prostovoljno pristopil v Slovensko domobranstvo, v boj za uničenje komunizma, kateri je moji deželi že toliko gorja prinesel in celo Evropo ogrozil.

Moja trdna volja je, z vsemi mojimi močmi, v zadovoljstvo moje dežele in Evrope bojevati se pod nemškim vodstvom in za to tudi moje življenje postaviti.

To obvezo sem danes s sveto prisego potrdil.

Sem bil o dolžnostih in pravicah v službenem, disciplinarnem in gospodarskem oziru poučen.«[2]

---

[1] Iz domobranskega arhiva. Glej fotografijo!
[2] Prav tam.

Pri ubijanju svojih nasprotnikov domobranski zločinci niso poznali nikakih veljavnih zakonov in predpisov. Vsakega ranjenega partizana, ki jim je padel v roke, so na mestu pobili. Najhujši so bili domobranci 13. čete, zlasti še, če so ujetega ali ranjenega partizana poznali.

Tako usodo je med drugimi doživel 19-letni študent srednje tehnične šole Janez Jamšek iz Polja. Dne 15. avgusta 1944 so ga ujeli poljski domobranci pri šmarskem predoru na Dolenjskem. Med njimi je bil tudi domačin Rudi Hirschegger. Po zaslišanju ga je ukazal ustreliti. Po osvoboditvi so svojci prekopali Jamškovo truplo in ga prepeljali na domače pokopališče.

Klerikalno časopisje je molčalo o umorih črne roke, o ropih v partizane preoblečenih domobrancev in o protipravnem ravnanju z ujetimi in ranjenimi partizani, čeprav je bilo natančno poučeno o vseh opisanih in številnih drugih primerih. Zato pa se je toliko bolj razpisalo in ponarejalo dejstva, kadar so partizani ali terenski delavci OF obračunali z izdajalci. Vsakega izmed njih je klerikalni tisk poveličeval kot junaka posebne vrste in prikril vse tisto, kar je bil v resnici.

V nedeljo, dne 27. avgusta 1944, je peklenski stroj, namenjen domobranskemu majorju Križu, ubil izdajalca Rika Metlikoviča, ki je kot višji domobranski narednik pogosto obiskoval postojanke na Dolenjskem. Razvpiti major Križ je s svojo »bojno skupino«, kot je »Slovenec« imenoval njega in pajdaše, lovil po dolenjskih vaseh ljudi, ki niso hoteli sodelovati z njimi, in jih vlačil v prostore stiškega samostana. Pri zaslišanjih je jetnike strahotno mučil, jih pošiljal v ljubljanske gestapovsko-domobranske zapore, od koder so romali v nemška taborišča ali v smrt. Veliko pa so jih njegovi ljudje pobili že na poti v zapor ali po prihodu med samostanske zidove.

V noči od 26. na 27. avgust 1944 se je skupina borcev Gubčeve brigade zglasila pri Katarini Grmovšek v Dolenjih Praprečah. Domača hčerka, komaj 15-letna Marija, je bila partizanska kurirka. Tisto noč bi morala v Žužemberk, a so jo partizani poslali v Stično. Naročili so ji, naj odnese v tamkajšnji gasilski dom šestkilogramski paket in ga izroči majorju Križu. Paketu so priložili pismo nekega četniškega odreda, s katerim so domobranci sodelovali, partizani pa so ga tiste dni uničili. Pismo so opremili z žigom četniške enote.

Kurirka Marija Grmovšek se je z mlajšo sestro, 13-letno Božo, zgodaj zjutraj odpravila na pot. Partizani so jima naročili,

da morata paket nositi zelo previdno in ga skupaj s pismom izročiti naslovljencu. Okoli 9. ure sta Grmovškovi deklici dospeli do gasilskega doma v Stični. Pismo četniškega odreda jima je povsod odpiralo pot. Domobranski stražar ju je pustil v stavbo, kjer sta zvedeli, da je major Križ odsoten. Nadomestoval ga je poročnik Drago Bano. V stavbi je bil med drugimi tudi izdajalec Riko Metlikovič, ki se je tisto jutro pripeljal k pajdašem v Stično.

Marija Grmovšek je izročila paket poročniku Banu in zahtevala po naročilu partizanov, da ji izda potrdilo o prejemu. Domobranec ji je dejal, naj malo počaka. Sestri sta odšli na drugo stran ceste in čakali na potrdilo. Bano se je kmalu pojavil pri oknu in ju hotel poklicati. Tedaj je nastala eksplozija. Pritisk je bil tako močan, da je izruval živo mejo, ob kateri sta sedeli Grmovškovi. Vrglo ju je daleč od ceste, kjer sta hudo ranjeni nezavestni obležali. Z drugimi ranjenci so ju prepeljali v ljubljansko bolnišnico na oddelek za vojne poškodbe in ju zastražili. Več tednov sta se morali zdraviti, sledovi poškodb pa so jima ostali za vse življenje.

Medtem ko sta Marija in Boža Grmovšek ležali v bolnišnici, so stiški domobranci aretirali njuno mater in jo zaprli v samostan v Stični, kjer so imeli svojo postojanko. Hkrati kot hčerki so zasliševali tudi mater. Na srečo so vse tri enako izpovedale. Trdile so, da niso poznale ljudi, ki so prinesli paket, in niso vedele, kaj je v njem.[1]

Pod ruševinami gasilskega doma v Stični je tedaj končal tudi izdajalec Riko Metlikovič. Ko je njegov pajdaš Salko Elkasović izvedel, kako klavrn je bil njegov konec, je za vselej izginil iz Slovenije.

Tisto dopoldne, ko je v stiškem gasilskem domu peklenski stroj ubil nekaj domobrancev, je bilo pred farno cerkvijo v Sostrem »slovesno« protikomunistično zborovanje. Na slavnostno okrašeni tribuni so sedeli krajevni klerikalni politiki, uniformirani predstavniki slovenskega domobranstva in zastopniki upravnega odbora vevške papirnice. Govorniki so pošiljali ogenj in žveplo na »komunistične« borce v gozdovih in na terenu in jim grozili s skorajšnjim uničenjem. Poimensko so naštevali najvidnejše domačine, ki so odšli v NOV in se odlikovali z junaštvom in

[1] Izjava Marije Grmovšek, poročene Seničar, roj. 28. novembra 1929 v Dolenjih Praprečah št. 10, sedaj stanujoča v Ljubljani, Stari trg št. 26.

s sposobnostjo. Iz lin cerkvenega stolpa so se pri vsakem imenu oglašali pobalini in kričali: »Na Urha z njimi!«

V poročilih o »uspelem« zborovanju je klerikalno časopisje zamolčalo te ‚pobožne' vzklike najmlajših pripadnikov slovenskega domobranstva, ki so bili dobro poučeni o tem, kaj se dogaja na Sv. Urhu.

Tudi v poročilih o »junaku« Riku Metlikoviču niso zapisali, da je bil prej komandir partizanske čete, da je zvabljal v zasede svoje bivše tovariše in terenske sodelavce in jih zverinsko pobijal. Namesto dejstev so priobčili vrsto omlednih fraz in laži o njegovih »blagih očeh, ki so ugasnile za ta svet«, poudarjali so njegovo »postrežljivost, tenkočutno pravičnost in kristalno poštenost«, za kar mu je »gospod gotovo pripravil dobro plačilo« v nebesih. Na zemlji pa so svojega hlapca počastili tudi njegovi gospodarji. Slovenec je pisal, da je bil med številnimi venci tudi venec nemškega štaba.[1]

Ko sta zgodaj jeseni 1944 Sava in Ljubljanica naplavljali številna iznakažena trupla pomorjenih žrtev, je Rupnikov zet Stanko Kociper grozil na protikomunističnem zborovanju v Zalogu: »Še je dovolj prostora zate, rdeči Zalog, na dnu Ljubljanice! Prej ne bo konca, da pade zadnji partizan za grmóm!« Ta grožnja se je poslušalcem, ki so jih siloma tirali na protikomunistična zborovanja, globoko vtisnila v spomin. Tudi krikov iz stolpa šentlenarške cerkve »Na Urha z njimi!« niso pozabili, vedoč, da bi domobranci te grožnje kaj radi izpolnili. Toda začutili so, da prihaja konec, ki bo vse drugačen, kot so si ga zamišljali.

Bližala se je jesen, zadnja v letih NOV. Aretacije, mučenja in deportacije v nemška taborišča še niso prenehale. Še so brez sledu izginjali priporniki in terenski aktivisti in za marsikoga so še vedno domnevali, da je končal v urhovskih gozdovih. Vendar pa so večini urhovskih morilcev končno le začele omahovati okrvavljene roke.

Dne 22. septembra 1944 je dal zadnji urhovski komandant Janez Mlakar poloviti v Sostrem in Zadvoru 32 sumljivih ljudi, povečini mladink. Odpeljali so jih v Ljubljano, od koder so morale naprej v nemška taborišča. Sestri Rezko in Tončko Trtnik iz Zadvora je komandant poklical k zaslišanju na Sv. Urha. Spraševal ju je o sestankih na terenu, kdo je govoril na njih in

---

[1] Iz poročil v Slovencu 29. avgusta, 31. avgusta in 10. septembra 1944. V 207. številki z dne 10. septembra 1944 je na 4. strani tudi Metlikovičeva slika.

Morilec Alojzij Svetek pred ljudskim sodiščem na Sv. Urhu 8. julija 1945

Na tisoče ljudi je prisostvovalo zasliševanju, ki so ga vodili člani komisije za ugotavljanje zločinov okupatorja in njegovih pomagačev

Morilec Alojzij Svetek premišlja, kaj bi odgovoril priči, ki mu je dokazala zločin

o čem. Vedeti je hotel, kje, kdaj in s kom sem imela jaz kot učiteljica na sostrški šoli sestanke in kaj sem na njih govorila. Dejal jima je, da dobro ve, da hodim že leto dni poučevat brez njihovega dovoljenja in da me bo že znal poiskati tudi v Ljubljani. Zaslišanje je trajalo ves dopoldan, nato sta morali tudi Rezka in Tončka Trtnik za drugimi v ljubljanske zapore in naprej v Nemčijo, mene pa so aktivisti OF obvestili o namenu urhovskega komandanta. Ker sem si tedaj močno poškodovala nogo, da nekaj tednov sploh nisem mogla stopiti nanjo, sem se odtegnila aretaciji. Po ozdravljenju sem se povezala z aktivisti v Ljubljani in prenehala z delom v šolskem okolišu. Naši ljudje pa so me še nadalje obveščali o dogodkih v dobrunjski občini.

Zmage NOV in dogodki v svetu niso preplašili le aktivnih domobrancev, ampak tudi njihove svojce in simpatizerje. Iskali so zbližanja z družinami, ki so imele može in otroke pri partizanih, in jim skesano priznavali, da niso delali prav.

V Bizoviku se je oglasila pri Mariji Mojškerc, ki je imela pri partizanih sinova Frenka in Jakoba in hčerko Marijo, moža pa so ji belogardisti v sodelovanju s fašisti pobili že 27. septembra 1942, mačeha urhovskega morilca Petra Čarmana. Povedala ji je, da pastorek ni več zdržal na Sv. Urhu. Odšel je k policiji v Ljubljano, da se jim je umaknil izpred oči, ji je govorila, drugače bi še njega pobili, ker se je branil sodelovati pri umorih.

Za Čarmanovo je prišla mati morilca Antona Jakoša in njegove sestre Marije, ki je razprodajala obleko, obutev in druge predmete bratovih žrtev. Ponižno ji je govorila: »Zdaj vidim, da z vami nismo prav naredili. Bodimo prijatelji, kot smo bili nekoč, in na vse pozabimo.«

Mojškerčeva, po domače Osmukarjeva mati, je s tihim zadoščenjem poslušala hinavske, iz strahu porojene besede sovaščanov, ki so bili še nedavno pripravljeni, da pobijejo njo in vso njeno družino. Predobro je vedela, od kod izvirata kes in prijaznost.

Mojškerčeva mati je bila brez vsega, celo brez oken v hiši in brez denarja. Zato je hodila pomagat ljudem po vasi, da si je prislužila vsaj za živež. Pri svojem delu je zvedela za marsikatero novico. Pri Primarjevih, po domače Jeršinovih, je prisluhnila govoricam, da sta morilca Anton Jakoš in Stane Kukovica zaprta na Ljubljanskem gradu, ker sta ropala po okoliških vaseh. Pri neki hiši pa sta slabo naletela. Kmet, od katerega sta zahte-

vala denar, ju je prepodil z bombo in ranil. Podrobnosti o tem dogodku ljudem niso bile znane.

Po osvoboditvi je kmetovalec Franc Drešar iz vasi Savlje št. 25 — sedaj Saveljska cesta 128 — občina Ježica povedal, da je 9. oktobra 1944 okoli 23. ure nekdo hodil okoli njegovega doma. Z ženo in s štirimi otroki je bil še pri večerji, ko je pes čuvaj začel lajati. Pes je bil privezan, hišna vrata pa nezaklenjena. V hišo je stopil neznanec v uniformi nemškega vojaka in vprašal gospodarja, če je on Franc Drešar. Kmet je pritrdil, nato mu je vojak ukazal, naj se pripravi, da pojde z njim. Pristavil je, naj se ne upira, ker sta zunaj še dva, ki čakata nanj. Drešar je ugovarjal, da je star — imel je 55 let — in utrujen. »Vseeno morate z nami!« je odvrnil vojak.

Ko je Drešarjeva žena uvidela, da bo moral mož iz hiše, je rekla: »Tak ne moreš nikamor!« Bil je v slabi delovni obleki. Odšla je v zgornje prostore, da bi prinesla možu boljšo obleko. Mož je stopil za njo, vojak pa za njima. Ko so prišli na vrh, je vojak rekel Drešarju: »Če ne greste radi, dajte 50.000 lir, pa vam ne bo treba nikamor!« Kmet je začel vojaku razlagati, da nima denarja, ker ga je pred kratkim porabil za razne nakupe. Vojak je jezen vprašal: »Kje imate pa ‚rauhkamro'?« Drešar mu jo je pokazal, a je bila popolnoma prazna. To je vojaka tako ujezilo, da je Drešarja z nogo ali pa z ročajem pištole tako udaril po zadnji plati, da mu je zadal hudo rano. Drešar se je zvrnil po tleh in se nekaj časa ni mogel dvigniti. Ko je vstal in se vrnil v spodnje prostore, vojaka ni bilo več v hiši.

O tem dogodku so ježiški domobranci poročali upravi policije v Ljubljani v »situacijskem poročilu« za oktober 1944 nekoliko drugače, kot je izpovedal Drešar:

»Dne 9. oktobra ob 20. uri se je približala hiši Drešar Franca v Savlju, občina Ježica, nepoznana moška oseba, oblečena v sivo uniformo slov. domobranstva z znakom na bluzi, katerega nosijo slov. domobranci na Primorskem, ter posvetil z žepno svetilko skozi kuhinjsko okno in zahteval vstop.

Drešarjeva žena mu je odprla vrata, nakar je nepoznani takoj vprašal po Drešar Francu ter zahteval, da mu sledi. Nepoznani je odšel z Drešarjem v gornje nadstropje. Na vprašanje Drešarja, kaj hoče od njega, je nepoznani odgovoril: ‚Mi smo črna roka, vendar se lahko odkupite, če mi izročite potreben denar.'

Drešar je izročil nepoznanemu 4000 lit in na njegovo zahtevo tudi prekajeno meso v vrednosti 1000 lir. Nepoznani je nato zahteval, da Drešar ugasne luč ter odide spat, nakar je zapustil hišo.

Za storilcem so v teku poizvedbe.«[1]

Dne 23. oktobra 1944 so prišli ob istem času trije domobranci do Drešarjeve hiše. Stanovalce je opozorilo pasje lajanje. Žena je stopila k hišnim vratom, da bi videla, če so zaklenjena. Ker niso bila, so se odprla. V tistem hipu je zagledala na hišnem vogalu tri moške. Hitro je zaklenila vrata in rekla možu: »Trije so zunaj. Le kaj bo nocoj?« Potegnila je moža od mize pri oknu, kjer je sedel z otroki, in ga potisnila k štedilniku. Mož je šepnil otrokom, naj bodo tihi in mirni, sezul je čevlje in bos odšel po stopnicah v gornje nadstropje. Spomnil se je, da ima na omari bombo, ki jo je našel na bližnji nemški meji in jo shranil z mislijo, da mu lahko še prav pride. Vzel jo je in odšel z njo v vogalno sobo nad kuhinjo, pod katero so stali na dvorišču trije neznanci. Hitro jo je odvil in vrgel skoz okno naravnost mednje. Skoraj hkrati je eden izmed njih trikrat ustrelil proti oknu. Streli so leteli previsoko in zgrešili cilj. V istem hipu je eksplodirala bomba. Drešar je videl, kako so se vsi trije valjali po tleh. Začel je vpiti na pomoč, a še preden so prihiteli sosedje, so se ranjeni domobranci odplazili do Kregarjeve kmetije v Savljah, kjer so se pogosto shajali pri domačem sinu Vinku Kregarju, ki je bil tudi domobranec, in hčerki Francki, ki je delala z njimi.

Po preteku pol ure je prišel po Drešarja eden izmed ježiških domobrancev in mu ukazal, da mora z njim h Kregarjevim. Odvedel ga je v sobo, kjer so ležali trije ranjeni domobranci, eden na postelji, dva na klopi pri peči. Drešar si jih je dobro ogledal. Bili so že obvezani. Domobranec ga je vprašal, če koga izmed njih pozna. Takoj je pokazal prvega pri peči in povedal, da je tisti, ki je že prve dni oktobra prišel v njegovo hišo in zahteval, da gre z njim ali pa mu izroči 50.000 lir odkupnine. Ker ni dobil ne denarja ne suhega mesa, ga je udaril s tako silo, da ima še zdaj odprto rano.

Domobranec, ki ga je pokazal — bil je Stane Kukovica, kot je Drešar zvedel kasneje — se je začel pridušati in zaklinjati, da ni res. Skušal se je dvigniti, da bi se pognal v Drešarja, a se zaradi poškodb ni mogel. Drešar je videl, da je imel obvezan spodnji del trebuha in stegna.

---

[1] Iz domobranskega arhiva.

Ko je Drešar odšel, so morali Kregarjevi zapreči voz z vzmetmi in prepeljati ranjene domobrance v vojaško bolnišnico v Ljubljano, kjer so se zdravili skoraj dva meseca. Po zdravljenju so jih Nemci zaprli v ječo na Ljubljanskem gradu.

Po drugem obisku domobranskih razbojnikov v Drešarjevi hiši so prišli Nemci in se podrobno zanimali za dogodek. Ko so zločince prepeljali na Ljubljanski grad in jih zaprli, so Drešarja in njegovo ženo pismeno pozvali, da se zglasita pri njih. Oba sta se vabilu odzvala in se odpeljala na grad. Nemci so pred njima postavili v vrsto 16 domobrancev in ju vprašali, kateri izmed njih so jih strahovali. Drešar je takoj prepoznal tiste, ki so ranjeni ležali pri Kregarju. Še posebej je pokazal domobranca, ki ga je udaril.

Vsi trije so morali iz vrste. Nemci so jih odpeljali v eno izmed grajskih sob in pozvali Drešarja, da gre z njimi. Nemški vojak je poklical Staneta Kukovico po imenu in mu ukazal, da stopi k steni. Z obema rokama ga je zgrabil za glavo in z njo večkrat zapovrstjo udaril ob steno. Najmanj desetkrat, je dejal Drešar. Kukovica je strašno stokal in prosil, naj preneha. Toda nemški vojak si je dajal duška za kdove kaj vse in ni izpustil Kukovičevih ušes. Krepko jih je držal in butal z vso močjo.

Tudi o drugem »obisku« Staneta Kukovice in njegovih pajdašev pri Francu Drešarju je ohranjeno poročilo ježiških domobrancev, naslovljeno na upravo ljubljanske policije. Poročilo se prav tako kot vsa druga močno razločuje od tega, kar je povedal prizadeti.

»Dne 23. oktobra 1944 ob 20.15 uri so prišli na dvorišče posestnika Drešar Franca v Savljah št. 25, občina Ježica 3 moški, oblečeni v uniforme slov. domobrancev. Čim je Drešar iste opazil, je ukazal svoji ženi, da zaklene vrata in vse dohode v hiši. Sam se je podal na gornje nadstropje ter vprašal, kdo se na dvorišču nahaja in kaj se od njega hoče. Na odgovor, da so oni regularna vojska, je Drešar zahteval, da se odstranijo. Ker imenovani niso ugodili njegovi zahtevi, je vrgel skozi okno ročno bombo ital. izvora, katera je eksplodirala ter dva ranila, medtem je tretja oseba pravočasno zbežala.

Patrola domobranske posadke na Ježici je odšla — čim je slišala eksplozijo ročne bombe — takoj na lice mesta in našla dva ranjena domobranca, medtem ko je tretja oseba, čim je opazila patrolo, oddala tri revolverske strele ter nato zbežala. Potom poveljnika domobranske posadke poročnika Pikla ter patrole

postaje P. Z. Ježica, katera je na licu mesta izvršila potrebne poizvedbe, je bilo ugotovljeno, da so bile imenovane uniformirane moške osebe domobranski podčastnik Kukavica Stanislav, v službi pri 3. napadalnem bataljonu na Rakeku, kakor tudi domobranski podčastnik Jakoš Anton isto tako iz Rakeka ter domobranec Ulčakar Emil, neznano kje v službi.

Kukavica Stanislav in Jakoš Anton sta bila oborožena z revolverji, medtem ko je bil Ulčakar Emil neoborožen. Pri zaslišanju sta imenovana odklonila vsako izjavo, vendar postoji sumnja, da so hoteli izvršiti izsiljevanje nad Drešar Francom ter tudi dne 9. oktobra t. l. na Drešarja izvršenega napada osumljeni.

Ranjena sta bila prepeljana v vojaško bolnico v Ljubljani. Kukavica je bil težko ranjen na glavi, Ulčakar pa v noge in desno roko.«[1]

Situacijsko poročilo za mesec oktober 1944, poslano poveljstvu policijskega zbora v Ljubljani pod tekočo št. 1026/31 z dne 4. novembra 1944, je podpisal poveljnik Stane Palčič, podpolkovnik P. Z.

Poročilo je bilo dostavljeno:

An den Höh. SS. u. Polizf. im Wehrkreis XVIII — Ia. Abt. An den Verbindungsf. der Sich. Pol. bei der slow. Pol. Direk. H. Duscha, an die Platzkomandantur in Laibach in upravi policije.

Žig je označeval:

Komandantur des Polizeikorps Laibach — Poveljstvo polic. zbora Ljubljana.[2]

Organizacijski štab slovenskega domobranstva tudi po sprejemu statuta ni mogel ugoditi prošnji Staneta Kukovice in ga povišati v podnarednika. Zaradi dezerterstva iz enote, ki ji je pripadal, in zaradi ropanja po vaseh je izgubil tudi čin kaplarja in postal navaden »vojak«. Prizadeval si je, da bi mu kazen oprostili, pri čemer mu je pomagal njegov poveljnik Ivan Vrhovec. Toda bližajoči se konec vojne in z njim propad okupatorja in njegovih pomagačev je preprečil, da bi lahko še kaj dosegel.

Po veliki noči, ki je bila leta 1945 dne 1. aprila, je Ivan Vrhovec poslal organizacijskemu štabu slovenskega domobranstva naslednjo prošnjo za čimmanjšo odmero kazni Stanetu Kukovici:

»Slovensko domobranstvo — sodni odsek.

Za velikonočne praznike se mi je oglasil pismeno bivši kaplar II. Težke čete II. bataljona Kukovica Stanko. Iz njegovega

---

[1] Iz domobranskega arhiva. Glej fotografijo!

[2] Glej fotografijo!

pisanja sem ugotovil, da se svojega prestopka kesa, in da je pripravljen nositi posledice napravljene škode. Po mojem spoznanju je te njegove nesreče kriva samo slaba družba, oziroma milje, pa vsled tega naprošam merodajne organe, da mu pri odmeri kazni upoštevajo to njegovo dobro stran, če pa je že obsojen, da se mu po možnosti kazen omili. Izrecno pripominjam in naglašam, da me Kukovica Stanko ni nikakor naprosil, da se izpišejo te vrstice, pač pa sem to storil po lastni inicijativi, in to, da pomagam grešniku, ki se spokori. Poveljnik nadporočnik Ivan Vrhovec.«[1]

Tako kot sta živela in delala Stane Kukovica in Anton Jakoš, so živeli njuni pajdaši enakega kova. Med njimi sta bila morilca Ivan Jerančič in Dolfe Grad s poljske strani. Nemci so v istem času kot Kukovico in njegovo druščino tudi Grada zaprli v ječo na Ljubljanskem gradu, ker je kradel prašiče po vaseh poljske občine.

Politični voditelji in vojaški predstavniki slovenskega domobranstva so se zavedali, da lahko samo takšni izprijenci slepo izpolnjujejo njihova povelja. Da bi prikrili sebe, so jih prikazovali tako, kot je pisal nadporočnik Ivan Vrhovec za Staneta Kukovico v prošnji za znižanje kazni.

Poslednjo zimo so tisti urhovski domobranci, ki so do zadnjega ostali v postojanki, preživeli v pričakovanju skorajšnjega konca. Da bi ohranili videz moči, so patruljirali po okoliških vaseh in kdaj pa kdaj pogledali v katero izmed partizanskih hiš. V njih so bile le še ženske z otroki, ponekod pa so se še ti umaknili na osvobojeno ozemlje.

Na pomlad 1945 so domobranci na Sv. Urhu z grozo opazili, da se je prenekatera smrečica, ki so jo poleti in jeseni 1944 posadili na grobovih žrtev, posušila, zemlja pod njo pa se je ugreznila najmanj za ped globoko. Toda tedaj ni bilo več časa, da bi posadili druge smrečice in vnovič izravnali zemljo na grobovih. Pripraviti se je bilo treba na prihod Angležev. Teh pa ni hotelo biti od nikoder. Partizani so vkorakali že v Trst in na Koroško, vsak čas bodo vkorakali v Ljubljano. Kaj bo z domobranci?! Treba se bo umakniti — vsaj začasno.

V nedeljo, dne 6. maja 1945, je v urhovski cerkvi stopil na prižnico kaplan Mirko Gande in z nenavadnimi besedami ozna-

---

[2] Iz domobranskega arhiva.

nil velike dogodke: »Vrag se je strgal z verige!« je kričal, »toda pomnite, ne za dolgo! Še bodo jokale partizanske matere!«

Po tej pridigi, za katero je kasneje kaplan sam dejal, da je bila »grda stvar«, so izginili še zadnji domobranci s Sv. Urha. Še poslednjič so morali sodelovati z Nemci v bojih z Gubčevo brigado na Orljem, kjer so pred vrati Ljubljane tik pred osvoboditvijo padli številni partizanski borci. Še več izgub so imeli Nemci in njihovi hlapci. Po tem boju, nedaleč od Sv. Urha, so s svojimi gospodarji za vselej odšli iz domovine.

Tri dni pred osvoboditvijo se je zadrževala na Sv. Urhu skupina nemških vojakov. Streljali so proti gozdovom in zažgali sostrškemu županiku Francu Vercetu njegovo največjo pridobitev, najmodernejši hlev z gospodarskimi poslopji. Za svojimi hlapci so temeljito pospravili postojanko. Tri dni in noči se je kadilo iz dimnikov mežnarije huje kot iz dimnika vevške papirnice. Uničevali so dokumente žrtev in skušali zabrisati sledove zločinov. A še preden so končali s temi »vojaškimi« operacijami, so morali še sami zapustiti kraj, ki so ga njihovi hlapci spremenili v množično morišče.

Gledalci so se povzpeli celo na streho kozolca, da so lahko opazovali potek zasliševanja

»To ni bila črna roka, to sem bil jaz!« je zločinec zaklical priči, ki je obtoževala črno roko za zločine nad sodelavci OF; poleg zločinca je predsednik komisije Fedor Košir

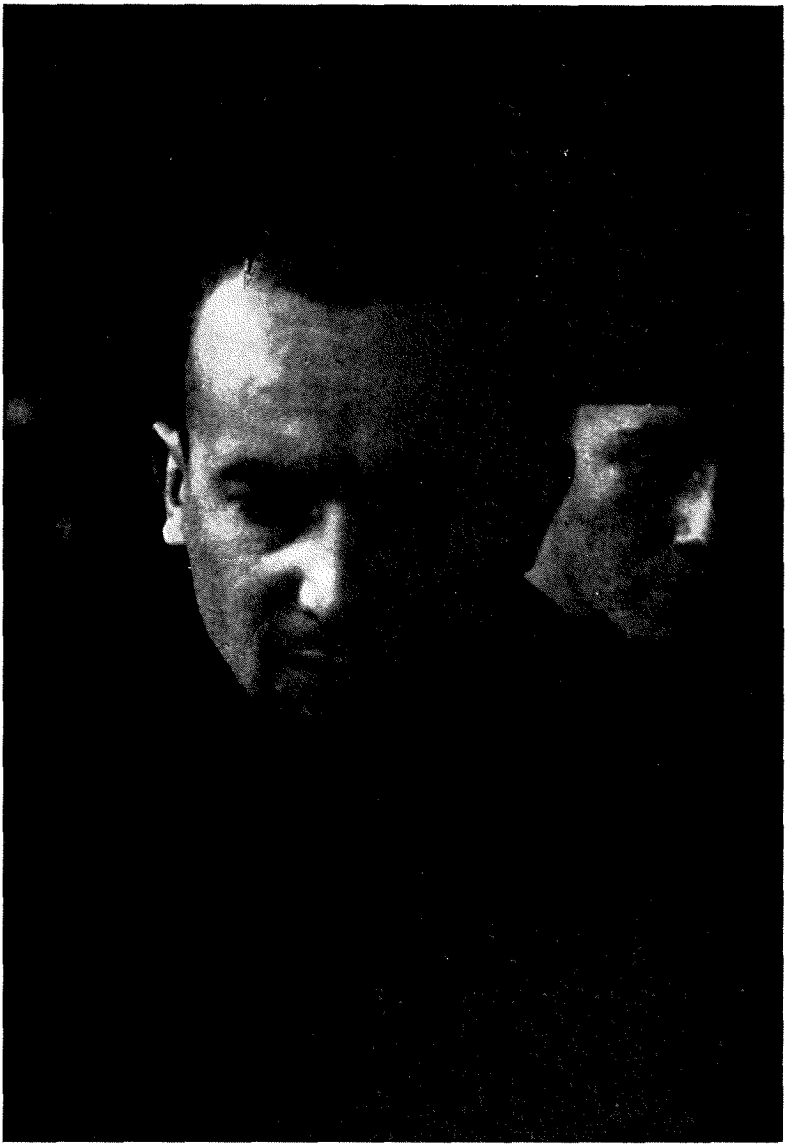

Vojaški kurat Peter Križaj je pred ljudskim sodiščem na Sv. Urhu 27. oktobra 1945 izjavil: »Delal sem samo to, kar sta mi ukazala prevzvišeni škof Gregorij Rožman in sveti oče papež!«

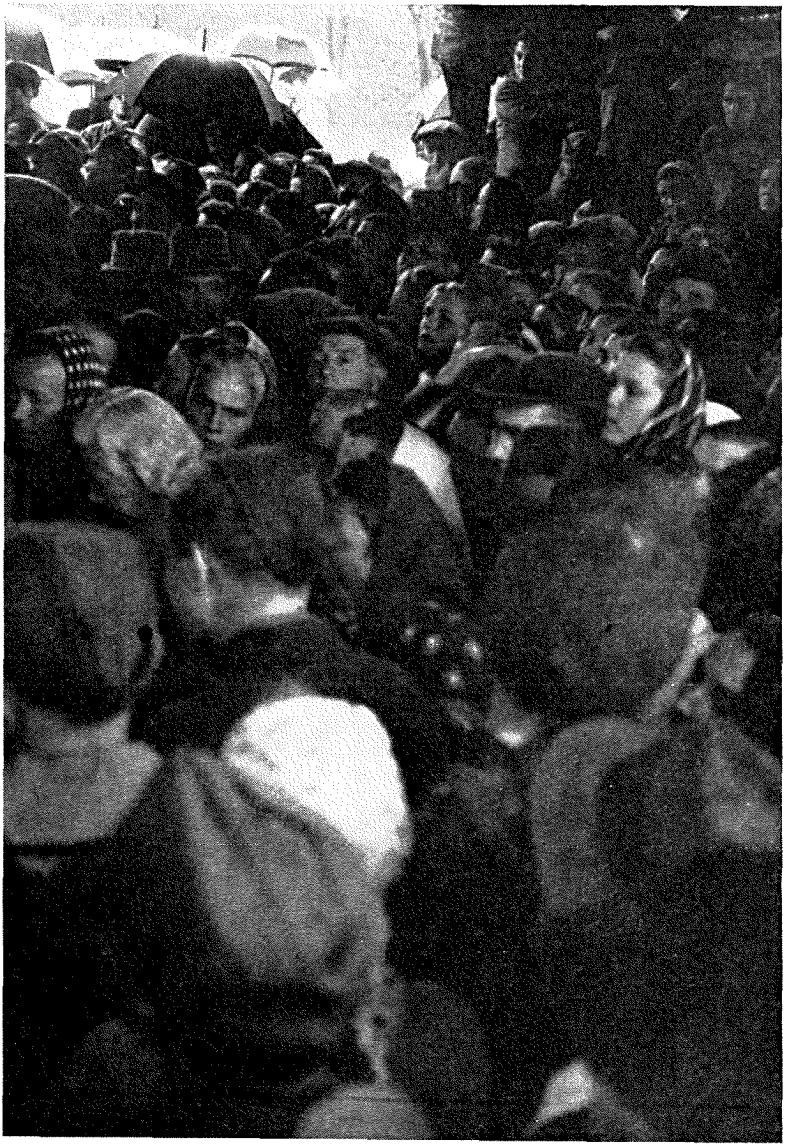

Zaradi močnega naliva na dan zasliševanja Petra Križaja in nekaterih soobtožencev na Sv. Urhu 27. oktobra 1945 so se ljudje nagnetli pod kozolec — dvojnik, kamor se je morala umakniti tudi komisija za ugotavljanje zločinov okupatorja in njegovih pomagačev

Komisija zaslišuje cerkvenega ključarja Jakoba Jesiha-Lenarta iz Dobrunj; poleg njega je agilna »protikomunistična« delavka Marija Cankar iz Zadvora, sestra zločinca Ivana Cankarja

Odkrivanje grobov v urhovskih gozdovih je bilo težavno delo

Skupina nemških vojnih ujetnikov odkopava žrtve domobranske črne roke, ki jo je zasnovala njihova tajna policija — gestapo

Iznakažena trupla dvigajo iz zemlje

Veliko trupel je bilo brez glave, ko so jih dvignili iz zemlje

V iznakaženih truplih je bilo težko odkriti identiteto žrtve

V skrivnem predalu kovčka Antona Jakoša smo našli tudi za silo ohranjeno fotografijo jame, v katero vlečejo trupla žrtev

Trupla so bila zakopana zelo globoko — kopači so morali dolgo kopati, da so jih odkrili

Neznana žrtev (iz kovčka Antona Jakoša)

Preden so žrtev vrgli v grob, so ji morilci z lopato privzdignili glavo, da so jo laže fotografirali (iz kovčka Antona Jakoša)

XIV

ODKRITJE ZLOČINOV IN OBRAČUN

Tri leta so minila, odkar so Dobrunjčani 17. maja 1942 praznovali tradicionalno dobrunjsko nedeljo. Tedaj so se nad vasjo zbirali prvi slovenski četniki in se v urhovskih gozdovih pripravljali na zahrbtni boj proti partizanom. Nenaden partizanski poseg v njihove vrste jih je pognal v beg, še preden so končali vojaške vaje. Bežali so v majhnem številu, komaj 17 jih je bilo.

Leta 1945 je bila dobrunjska nedelja 6. maja. Do tega dne se je število tistih, ki so bežali pred partizani, zelo pomnožilo. Bližala se je svoboda in z njo zmagovita partizanska vojska. Tradicionalno praznovanje dobrunjske nedelje se je spremenilo v mrzlično odpravljanje na negotovo pot zunaj meja domovine. Svojci in sodelavci domobrancev, ki so bili gluhi za pozive OF in NOV, so se peš ali z vozovi, z živino in imetjem, ki so ga v naglici naložili, v dolgi koloni pomikali proti Ljubljani, od tod na Gorenjsko in naprej na Koroško.

Med begunci so bili tudi taki, ki se niso omadeževali z zločini proti svojim rojakom. Bežali so zaradi lažne propagande, da bodo partizani pobili vse, ki niso bili na njihovi strani. Še tako iskreno prepričevanje, naj se ne boje in naj ostanejo doma, ni pomagalo. Lažna propaganda, ki jo je širila še zlasti duhovščina, je opravila svoje.

Z begunci, med katerimi je bila tudi mežnarjeva družina s Sv. Urha, je šel šentlenarški kaplan Mirko Gande, da jih je spodbujal.

Takoj, ko so izginili domobranci in Nemci s Sv. Urha, sem odhitela na teren. Na poti od poljske železniške postaje proti vevški papirnici se mi je pridružila neznana deklica, stara od deset do dvanajst let. Nasprotniki osvobodilnega gibanja so celo

otroke napojili z lažmi o partizanih. Mlada spremljevalka me je začela spraševati, kam grem in zakaj. Povedala sem ji, da že več mesecev nisem mogla v sostrško šolo, kjer me čakajo otroci, kot je ona, da jih bom spet lahko poučevala. Tedaj je zavpila, naj ne hodim na drugo stran Ljubljanice, ker so tam partizani, ki po vaseh lovijo ljudi, jih vlačijo na Sv. Urha in obglavljajo. Glave kotalijo po hribu in jih je že polna dolina. Otroka sem vprašala, kdo je in od kod in kdo mu je vse to natvezel. Na to vprašanje je deklica zbežala in mi izginila izpred oči.

Moj prvi obisk je veljal delavcu vevške papirnice Ivanu Anžurju, ki je decembra 1943 ušel urhovskim morilcem. Bil je takoj pripravljen, da gre z menoj in mi pokaže klet, v kateri je bil zaprt, hlev, kjer mu je Stane Kukovica izrekel smrtno obsodbo, pot, po kateri so ga gnali v smrt, in grob, v katerega je padel, ko je bežal pred morilci.

Že po nekaj korakih sva na Križavki, kjer so si med vojno belogardisti in fašisti delili »vojni« plen, srečala šentlenarškega župnika Franca Verceta v mežnarjevem spremstvu. Videti je bilo, da sta prepozno prispela k umirajočemu. Vračala sta se iz Zadvora in šla proti farni cerkvi. Župnik je nesel zadnjo popotnico nazaj v cerkev, mežnar je stopal ob njem in cingljal z zvončkom. Ko naju je župnik zagledal, je poškrlatel in bil v silni zadregi. O Anžurju je vedel, da je ušel smrti na Sv. Urhu, o meni pa mu je kaplan Gande zaupal, da ne smem poučevati na sostrški šoli, ker da je prenevarno zame. Lahko si je mislil, kam sva z Anžurjem namenjena in kaj mi bo pokazal in povedal.

Na Sv. Urhu sva dobila vse tako, kot so pustili domobranci in Nemci. Obrambni jarek v zunanjem obroču še ni bil zasut. Tudi nekaj električnih drogov brez reflektorjev je še stalo ob jarku. Bunkerji so bili še vsi ohranjeni, prav tako mežnarija — kasarna, kleti, rov, ki je vodil na pokopališče in do zakristije, cerkev s pokopališčem, posejanim z bunkerji, in vsa gospodarska poslopja.

Anžur mi je vse do podrobnosti razkazal in opisal svoja doživetja v morilski postojanki. Tudi grob, v katerega je na begu pred morilci padel, sva našla. Zemlja je bila udrta po vsej dolžini in širini groba. Kdo leži v njem, tedaj še nisva vedela. Ogledala sva si tudi bližnjo okolico postojanke, tja do znane lipe. V njenem deblu sva takoj opazila močan železen obroč, ki so ga zločinci uporabljali pri mučenju. Deblo je bilo od tal do vrha

od vseh strani prestreljeno z rafali iz strojnic. Spodnji del debla in korenine so bile na mnogih mestih razsekane z udarci sekire.

Naslednjega dne mi je časopisno podjetje Ljudska pravica dalo na razpolago svojega fotografa, ki je posnel vse ohranjene objekte in sledove, kot so jih morilci pustili za seboj. Bil je skrajni čas, če smo hoteli ohraniti zanamcem vsaj približno podobo morilske postojanke na Sv. Urhu. Prebivalci okoliških vasi so po vojni nujno potrebovali gradbeni material. Ker ga je bilo težko dobiti, so kljub prepovedi podirali bunkerje, mežnarijo in gospodarska poslopja in odnašali material. Pri podiranju bunkerjev se je najbolj mudilo nasprotnikom osvobodilnega gibanja, ki bi radi čimhitreje odstranili sledove morilskih dejanj na tem razvpitem kraju. Ker so rušili in raznašali material skrivaj in največ ponoči, ni bilo mogoče preprečiti njihovega početja.

Največji nasprotniki ljudske oblasti so se lotili tudi urhovske cerkve. Iz nje so izginili lestenci in dragoceni sliki Valentina Mencingerja. Prižnico so vrgli na sredo cerkve, okoli nje pa so razpostavili lesene kipe svetnikov. Glavna in stranska vrata so bila zaklenjena, a to jih ni oviralo pri njihovem poslu. Najeli so otroke, ki so splezali do zračnih lin v visokih cerkvenih oknih in se po vrvi spustili v cerkev. Nato so odstranili zapahe in omogočili vstop najetim tatovom, ki so po navodilih reakcionarnih elementov opravljali svoj posel. Organizatorji tega početja so šušljali po vaseh, da komunisti uničujejo cerkev, vendar si tega niso upali na glas izreči. Ljudstvo je vedelo, da bo notranji sovražnik skušal naskrivaj rovariti proti novemu družbenemu redu in da pri tem ne bo izbiral ne sredstev ne načina. Kdor je lahko med vojno spremenil cerkev v mesnico in zasliševalnico aretirancev, se tudi po vojni ni pomišljal skruniti njene notranjosti. Reakcionarni krogi so hoteli svetu pokazati, da v novi Jugoslaviji cerkev preganjajo, in s tem pospešiti prihod »Matjaževe vojske«, ki bo uničila ljudsko oblast.

Ob prihodu NOV niso pobegnili vsi člani morilske posadke na Sv. Urhu. Nekateri so se poskrili in čakali priložnosti, da se vnovič pridružijo domobrancem, ki so jim pri odhodu zatrjevali, da se bodo kmalu vrnili. Za primer, da jih dobe v roke partizanski ljudje in izroče predstavnikom ljudske oblasti, so si izmišljali najrazličnejše zgodbe o nevednosti in zapeljanosti. Med zločinci s Sv. Urha je bil tudi Alojzij Svetek iz Bizovika, ki mu je enkrat že uspelo, da je pregovoril partizanskega komandir-

ja, kako rad bi prišel k partizanom in se boril v njihovih vrstah. Ministrstvo za notranje zadeve vlade LRS je omogočilo komisiji za ugotavljanje zločinov okupatorja in njegovih pomagačev, da je 8. julija 1945 organizirala na Sv. Urhu javno zaslišanje zločinca. K ljudski sodbi je prihitelo od blizu in daleč na tisoče ljudi. Ogorčeno ljudstvo, zlasti tisti, ki jim je Svetek aretiral, mučil in pobil svojce, bi ga zdrobili v prah, ko bi ga ne stražili oboroženi pripadniki KNOJ. In še ti niso mogli preprečiti, da ne bi skoz njihov strnjeni obroč padali po zločincu udarci z dolgimi palicami. Za tisti čas, ko je komisija zbirala priče, so odgnali Svetka v urhovsko klet — kjer je s svojimi pajdaši še nedavno mučil in pobijal žrtve — da bi ga laže zaščitili pred ogorčeno množico.

Predsednik komisije Fedor Košir mi je omogočil razgovor z zločincem. Bil je to kaj nenavaden razgovor. Svetek je bil prvi izmed urhovskih morilcev, s katerim sem se po vojni razgovarjala. Bil je tako zvit, da bi mu vsakdo brez izkušenj z zločinci takega kova kaj lahko nasedel. Na vsako zastavljeno vprašanje je imel pripravljeno tako spretno skovano laž, da jo je bilo težko ločiti od resnice. Svoje trditve je krepil s prisegami in se skliceval na življenje in zdravje svojih otrok. »Naj jim iztečejo oči in se jim udje posuše, če ne govorim resnice!« je vzklikal, pa je bila laž vsaka beseda, ki jo je spregovoril v svojo obrambo. Stal je sredi tesne kleti, ki mi jo je pred kratkim razkazal Ivan Anžur, pod železno kljuko z obročem, zabito v strop, opljuvan od glave do nog, pošastno prepaden in tako grozljivo prestrašen, da ga je bilo težko gledati. Govoril je, da je bil partizan, a da so ga ujeli Nemci in jim je komaj ušel. Ležal da je doma hudo bolan, ko so prišli ponj urhovski domobranci in ga prisilili, da je šel nekolikokrat na stražo. To je bilo vse, kar je zagrešil, zato tudi ni zbežal pred partizani.

Ker smo nameravali izslediti grobove in prekopati žrtve, sem Svetka vprašala, kje vse naj jih iščemo. Izbuljil je oči, kot bi prvič slišal, da je na Sv. Urhu sploh kakšen grob. Le od drugih je zvedel, da v urhovskih gozdovih streljajo ljudi, sam pa kaj takega ni nikoli videl. Če hočemo kaj zvedeti o grobovih, moramo vprašati najmlajšega mežnarjevega sina Dominika Selana. »Ta je vselej, kadar smo« — hitro se je popravil — »kadar so koga gnali v gozdove, stekel za njimi. Če so ga podili nazaj, se je skril in skoz grmovje gledal, kaj se dogaja. Le trdo ga primite, veliko vam bo lahko povedal in tudi veliko grobov bo lahko pokazal!«

Ko so Svetka pripeljali iz kleti, so pristopile številne priče in mu v nekaj minutah dokazale grozodejstva, za kakršna bi bila celo smrt z obešenjem premila kazen. Saj mu je kasneje redno sodišče dokazalo med drugim: »da je kot aktivni belogardist in kasneje kot član zločinske posadke na Sv. Urhu ter član »črne roke« sodeloval pri aretacijah Štefančič Marije in Mihaele, Omahna Janeza, Kocjančiča Jožefa, Briclja Jožeta, Dežman Lucije, Vidergar Marije, Rome Justine, Trtnik Marije, Terezije in Antonije, Bricelj Nežke, Anžiča Franca, Vidmarja Jožeta, Dimnika Alojza, Polaka Ivana, Proška Franca, Hrena Franca, Rejca Matije, Jakliča Franca, Srebota Franca, partizana Kastelica Alojza in Orla Staneta, od katerih so bili ubiti Vidmar Jože, Dimnik Alojz, Polak Ivan, Prošek Franc, Hren Franc, Rejc Matija, Jaklič Franc, Srebot Franc, Kastelic Lojze in Orel Stane, sam ustrelil ranjenega partizana, pri čemer je žrtvi stopil na prsa, Vidmarja Jožeta ter skupno z bratom kurata Križaja sodeloval pri pretepanju in usmrtitvi Bricelj Ivane (Hrastarice).«[1]

Dominik Selan se je s svojo materjo kmalu vrnil izza meje. Pred člani krajevnega ljudskega odbora je urhovska mežnarica že na pragu začela s svojim vnaprej pripravljenim zagovorom. »Kar boga prinesite in dve sveči pa bom prisegla, da na Sv. Urhu ni padel niti en strel in ni bila prelita niti kaplja krvi!« je zdrdrala z monotonim glasom kot šolarček, ki se je gladko naučil pesmico. Vprašala sem jo, kdo jo je naučil teh besed: kaplan Gande, kurat Križaj ali Pajsarjev gospod? Zvedavo je uprla vame svoj pogled, kot bi hotela reči, odkod mi je znano to naročilo. Ker pa ji je najmlajši sin Domine, ki je bil z njo, ugovarjal, ni odgovorila na moje vprašanje. Ko je Domine začel: »Saj ni res, kaj pa takrat...« se je hitro okrenila k njemu in ga udarila po ustih. »Molči, saj nič ne veš!« mu je ukazala. Dominik pa je le povedal za nekaj grobov na Sv. Urhu in jih tudi pokazal.

Najmlajši mežnarjev sin Domine, rojen 31. julija 1930 — je bil med vojno pod vplivom svojih starejših bratov, sester, staršev in pajdašev. Z veseljem je izpolnjeval njihova navodila, nosil uniformo belogardistov, četnikov in domobrancev, si natikal orožje in pasove z municijo in se tak tudi dal fotografirati v skupinah s starejšimi pajdaši. Rad je tekal po vaseh in na ukaz svojega brata, urhovskega komandanta Poldeta Selana predrzno kričal

[1] Iz razprave proti urhovskim zločincem, Ko 177/45-31, zapisnik str. 6.

nad partizanskimi ženskami, da morajo na Sv. Urha ribat kasarno, vezat butare in opravljat še druga dela.

Čez več let sem skušala Dominiku Selanu dopovedati, da ga zaradi mladoletnosti ne zadene nikakršna krivda za zločine na Sv. Urhu, da je bil pač slepo orodje drugih in naj zdaj, ko ima delo v Litostroju, lepo stanovanje v litostrojskem bloku, kakršnega niso dobili niti borci NOV, in je bil sprejet celo v KP,[1] vendar že spregleda in pove, kaj vse je videl in doživel na Sv. Urhu. Pri priči je izustil grdo laž, da je bil ves tisti čas, ko so na Sv. Urhu morili, pri Rožnikovi teti na Litijski cesti. Rožnikova in njena hčerka pa sta izpovedali, da ni bil niti en dan pri njih. Ko sem nato vprašala še njegovo mater, kje je bil tisti čas Dominik, je odgovorila: »Kje drugje pa naj bi bil kot pri meni?« Na moje vprašanje, zakaj laže, je dejala: »Zato, ker se boji!«

Dominiku Selanu sem povedala, kaj je dejal Alojzij Svetek o njem, ko je bil med zaslišanjem zaprt v urhovski kleti. Prebledel je in se ves stresel: »Deset let življenja bi dal za to, da Svetek ne bi govoril o tem, kako sem tekal za morilci in gledal, kaj vse so počenjali s svojimi žrtvami!«

Kot Dominik Selan je bil zakrknjen tudi njegov pajdaš Avgust Cankar. Partizanske enote so ob osvoboditvi zajele v bližini Celja večje število domobrancev, zlasti iz dolenjskih postojank. Med njimi je bila večina urhovske posadke, ki je hotela skupaj z okupatorjem zbežati v Avstrijo. Vsi so bili kot vojni zločinci postavljeni pred vojaško sodišče. Po kratkem dokaznem postopku so bili med drugim obsojeni na smrt in takoj justificirani: Polde Selan, Ivan Cankar, Anton Jakoš, Nikolaj Korošec in Matija Prepeluh. Nekateri, proti katerim ni bilo dovolj dokazov ali so bili še mladoletni, pa so bili izpuščeni. Tako je bil zaradi mladoletnosti izpuščen tudi Avgust Cankar, takrat star 19 let.

Avgust Cankar je bil že septembra 1943 član urhovske domobranske posadke, kar je razvidno iz plačilnega seznama za september 1943 »tretja tretjina«, kjer je svojeročno podpisal prejem plače. V seznamu je tudi njegov starejši brat Ciril Cankar. Ljudje, ki so trpeli zaradi urhovskih domobrancev, vedo veliko povedati o obeh bratih, zlasti še o Cirilu, ki je bil med največjimi sadisti v postojanki. O njem so povedali, da je spremljal transporte internirancev v nemška taborišča. Ko se je moral nekoč transport

[1] Člani KPS v Litostroju niso vedeli, koga imajo v svoji sredini. V partiji je bil le malo časa.

ustaviti zaradi bombardiranja Jesenic, ni hotel odpreti živinskih vagonov, v katerih so interniranci obupno vpili na pomoč. In ko so prosili vode, je prepovedal, da bi jo prinesli.

Ob izpustitvi je dobil Avgust Cankar ukaz, da se mora takoj javiti na krajevni postaji ljudske milice. Že blizu doma se je ustavil na postaji ljudske milice v Spodnji Hrušici. Prav tedaj sem šla mimo poslopja in skoz pritlično okno zagledala svojega nekdanjega učenca Avgusta Cankarja, kako se ves prepaden in razcapan razgovarja z miličniki. Vstopila sem in jim povedala, da je bil Avgust Cankar član urhovske posadke od ustanovitve morilske postojanke in mu je marsikaj znanega o dogodkih na tem razvpitem morišču. Ves prestrašen je takoj obljubil, da bo pokazal in povedal vse, kar ve. Že vnaprej pa se je zavaroval s pripombo, da pri pobijanju ljudi, ki so jih od vsepovsod vodili na Sv. Urha, ni bil vselej navzoč.

Nekaj dni po Cankarjevi vrnitvi sem šla na njegov dom v Dobrunje in ga pozvala, da gre z menoj na Sv. Urha. Ko je videl, da nisem sama, se je ves stresel in je izginil na stranišče. Dolgo smo ga čakali. Mislila sem že, da je pobegnil. Z dvorišča sem mu zaklicala, naj se ne boji, ker nismo morilci, in mu zagotovila, da se bo živ vrnil s Sv. Urha. Končno je le prišel do nas in tresoč se po vsem telesu stopal po poti, ki jo je tolikokrat prehodil v drugačnem počutju.

Na Sv. Urhu smo odšli h grapi na koncu nekdanje mežnarjeve njive, ki vodi do znane lipe. V tej grapi so se drug za drugim vrstili grobovi. Nekatere izmed njih je pokazal že Dominik Selan in povedal, kdo je v njih zakopan. Ustavili smo se med dvema udrtinama, ki so ju šolarji okrasili s cvetjem in z zastavicami. Cankarja sem vprašala, če nam lahko pove, kdo je zakopan v prvem in kdo v drugem grobu, koliko je teh žrtev in kdo jih je pobil.

Dolgo je molčal in se ves živčen obračal zdaj k prvemu zdaj k drugemu grobu. Ni se mogel odločiti, ali bi rekel, da sta v vsakem grobu po dve ali po tri žrtve. Na moje vprašanje, ali je bil navzoč pri pobijanju, je pritrdil in povedal, da jih je pobil Anton Jakoš. Na vprašanje, s čim jih je pobil, se zopet ni mogel odločiti za točno pojasnilo. Nekaj časa je govoril, da z brzostrelko, nato je trdil, da je imel pištolo v rokah. Pokazal je, kje so stale žrtve in kje morilec in se preplašen oziral na vse strani, kot bi pričakoval, da bo vsak hip priletela krogla in ga podrla.

Zanimalo me je, kakšni so bili ljudje, ki jih je ustrelil Anton Jakoš, Avgust Cankar pa pokopal, kot je povedal. Dejal je, da so bili moški v lepih mestnih oblekah. Presodil je, da so morali biti kakšni profesorji. Na vprašanje, kaj so pred smrtjo govorili, je skomizgnil z rameni in dejal: »Saj veste, kaj govore ljudje pred smrtjo!« Ko sem mu odvrnila, da tega ne vem, je z nejevoljo povedal: »Eh, vpili so, da so nedolžni!«

Mladega zločinca sem vprašala, kolikokrat je prisostvoval pobijanju nedolžnih žrtev. Lagal je, da je bil to edini primer, čeprav sem se čisto slučajno ustavila pri eni izmed številnih udrtin. Skušala sem mu dopovedati, da ni res, kar trdi. Če bi bil primer, ki ga je opisal, edini, tedaj ne bi toliko razmišljal, koliko žrtev je bilo, kdo jih je pobijal in kako. Povedala sem mu, da je prisostvoval tolikim umorom, da zdaj nič več ne ve, koliko žrtev leži v posameznih grobovih, kdo so bile žrtve in kdo vse jih je pobijal.

Avgust Cankar je še povedal, da je žrtve, ki jih je pokopal, lahko slekel in sezul. Tako so delali vsi, ki so jih zakopavali. Vsako besedo in priznanje je bilo treba naravnost vleči iz zločinca. Ogorčena sem dejala, da urhovski morilci pač niso mogli biti normalni.

Po teh besedah se je Avgust Cankar iznenada sam odločil, da bo pokazal še nekaj grobov. Morda si je mislil, da je le premalo povedal. Šli smo na južno stran Sv. Urha, kjer je dal urhovski komandant Lojze Dežman posekati košate smreke v cerkvenem gozdu, da je imel prost razgled proti Pogledu. Ostala je le košata podrast in goste mlade smrečice, zato so tisti del gozda imenovali »v smrekcah«. Tja nas je vodil Avgust Cankar. Po poti je stopil k meni in mi dejal, da je bil Stane Kukovica res tak, kot sem prej dejala o urhovskih morilcih. Ni si zapomnil izraza, da niso bili normalni. Že v šoli se je s težavo učil in količkaj težja snov mu je delala preglavice. O Kukovici je povedal, da je vsak večer, ko se je stemnilo, z odprtim dolgim nožem letal okoli urhovske cerkve in vpil: »Kaj ne bo nocoj nikogar, da ga zakoljem!« Po Cankarjevem mnenju sploh ni mogel več živeti brez klanja.

Nad posekanim gozdom, v katerem je pokazal še troje grobov, za katere ni vedel, kdo so v njem pokopani, je stala mrtvašnica urhovskega pokopališča. Cankar je povedal, da je v njej prenočeval. Vprašala sem ga, če se ni bal duš pomorjenih žrtev, katerih smrtni boj je gledal, jih slačil in pokopaval. Krščanski ljudje vendar pravijo, da duše pomorjenih begajo morilce in jim

Neznana žrtev (iz kovčka Antona Jakoša)

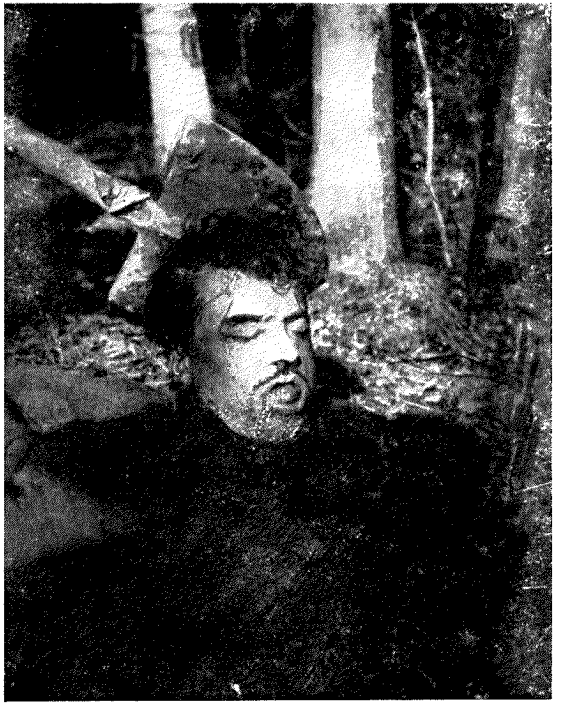

Neznana žrtev (iz kovčka Antona Jakoša)

Pri iskanju in odkopavanju grobov so nekaj dni sodelovali najožji sorodniki morilcev

Predsednik komisije za ugotavljanje zločinov okupatorja in njegovih pomagačev Fedor Košir prisostvuje odkopu žrtev

Dr. Rihard Gregorčič, član zdravniške komisije, raziskuje sledove mučenja in poškodbe žrtev

Na truplih, ki so bila še dobro ohranjena, je zdravnik odkril vidne sledove mučenja

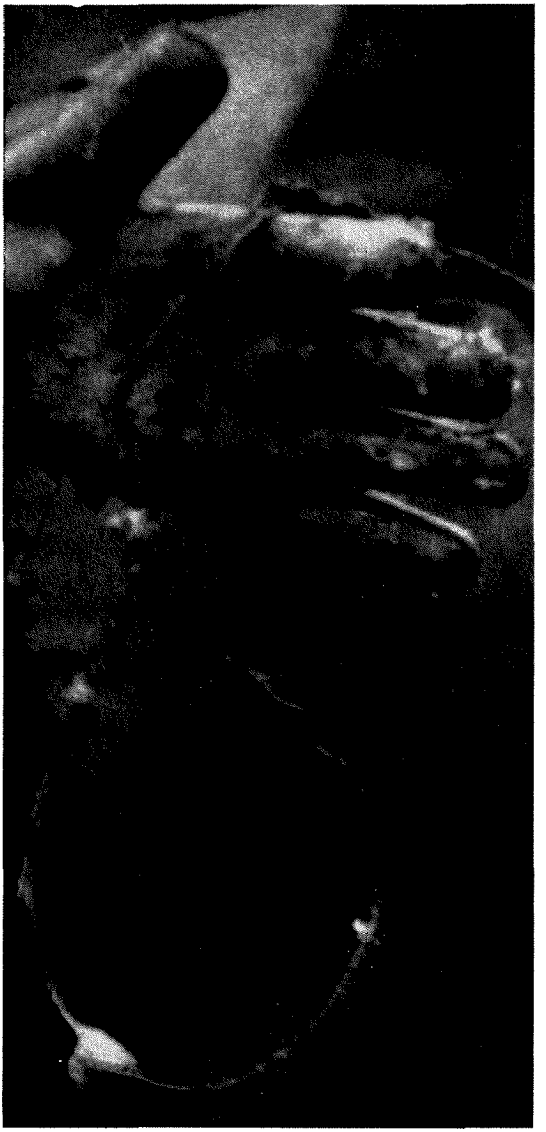

Člani zdravniške komisije so žrtvi odstranili žico, ovito okoli vratu

Do izkopa velikega skupnega groba so žrtve prenesli v urhovsko cerkev

Svojci objokujejo žrtve

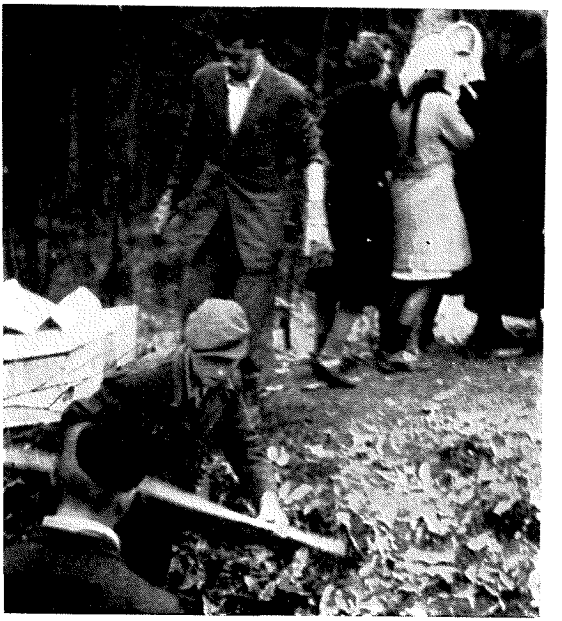

Svojci objokujejo žrtve

Svojci objokujejo žrtve

ne dajo mirno spati. Avgust Cankar se je zasmejal, kot bi mu povedala kaj zelo zabavnega.

Pri odkopu žrtev smo našli v bližini grobov, ki jih je pokazal Avgust Cankar, še več drugih.

Pred pričetkom odkopa urhovskih žrtev sem skušala urediti seznam vseh, za katere smo zvedeli, da so izginili na Sv. Urhu. Sostrški župnik Franc Verce je konec oktobra 1943 povedal v šolski zbornici, da je shranil listek z naslovi in imeni dveh spovedancev, ki so ju poljski domobranci pripeljali k spovedi v šentlenarško župnišče, od tam pa na Sv. Urha, kjer so jih še s tretjim, ki se ni hotel spovedati, pobili. Ker sem hotela njihova imena vnesti v seznam, sem odšla k župniku po listek z njihovimi naslovi, o katerem je pred dvema letoma pripovedoval. Župnik mi je dejal, da je že vse preiskal in premetal, a lističa ne more najti. Pokazal mi je mrliško knjigo. V nji so bila vpisana imena žrtev, ki so jih pobili Italijani, in imena izdajalcev, ki so jim partizani preprečili nadaljnje izdaje. Nikjer pa ni bilo imen ali kakšnih beležk o ljudeh, ki so izginili na Sv. Urhu. Niti imen tistih žrtev ni vpisal, za katere je vedel, da so končali na urhovskem morišču. Dejal je, da bo treba vse, ki leže v grobovih na Sv. Urhu, prekopati in prepeljati na farno pokopališče, da bodo počivali v blagoslovljeni zemlji. Odgovorila sem mu, da je blagoslovljena tista zemlja, ki so jo žrtve oškropile s svojo krvjo in kjer so zadnjikrat mislile na svoje ljudi in na domovino.

Nato sem naprosila komisijo za ugotavljanje zločinov okupatorja in njegovih pomagačev, ki je organizirala odkop žrtev, naj posreduje pri šentlenarškem župniku za imena prvih treh žrtev na urhovskem morišču. Na pismeni poziv komisije je župnik Franc Verce dne 22. oktobra 1945 poslal naslednji odgovor:

Št. 202 K/1475, dne 22. X. 1945

Komisiji za ugotavljanje zločinov

v Ljubljani!

Sporočam, da mi imena treh obsojencev niso znana. Stvar je bila sledeča: V jeseni l. 1943 se je neko nedeljo okrog 1 ure pop. ustavil tovorni avto pred župniščem in izstopivši vojak zahteva gospoda kaplana. Služkinja mu pokaže gospodovo stanovanje. Kmalu pride gospod kaplan k meni in pove, da so pripeljali tri možke, da bi jih spovedali, ker bodo ustreljeni in prosi mene, naj jih jaz spovem, ker sem že parkrat pri Italijanih obsojence

spovedoval. Nato mi pripeljejo dva možka — eden je imel kakih 35—40 let, drugi okrog 20—25 let — v mojo pisarno, kjer opravita sv. spoved. Tretji je spoved odklonil in ga jaz nisem videl, ker je ostal v avtu. Za imena jih nisem spraševal, ker nimam pri spovedancih te navade in pa v razburjenosti se nisem spomnil, da bi za njihove domače bilo prav. Mlajši me je po spovedi prosil, naj ga rešim smrti. Jaz sem komandantu, ki ga pa nisem nič poznal, povedal, naj se dobro prepričajo o krivdi ali nekrivdi teh ljudi in naj zato odlože smrtno kazen. On mi nato odgovori, da ne ve, zakaj so kaznovani, on da ima od višje komande samo nalog kazen izvršiti. Nato so avto odpeljali proti Ljubljani, baje k Sv. Urhu. Vsako poizvedovanje, kdo so bili oni trije in kaj se je z njimi zgodilo je bilo brez uspeha. Zato jih tudi nisem mogel vpisati v mrliško knjigo. Kdo so bili in kaj se je z njimi zgodilo, še danes ne vem nič gotovega. Zato Vam tudi ne morem sporočiti imen.

Župni urad Sostro, dne 18. 10. 1945.

Franc Verce, župnik

Žig:
(Župni urad sv. Lenarta-Sostro)

Ker sem si opisani dogodek zabeležila tako, kot ga je pod vtisom smrtne groze obeh spovedancev pripovedoval sostrški župnik dan po njuni usmrtitvi, sem začudena brala navedeno pismo. Tistega dne je dejal, da si je zapisal naslov obsojencev na listek in ga dobro shranil. Tudi leta starosti obeh spovedancev je povedal, zdaj pa jih je spremenil ali pa pozabil. Za imena obsojencev pač ni bilo treba izpraševati. Sama sta mu jih povedala, ko sta ga prosila, naj obvesti njune svojce. In če sta poznala še tretjega, ki je ostal pred župniščem v avtomobilu, sta gotovo povedala tudi zanj, kdo je in od kod. Imena obsojencev, ki jih je župnik že pri Italijanih spovedoval, si je z vsemi podatki sproti zapisoval v mrliško knjigo. Le kako, da ni mogel vpisati še imen tistih, ki so jih poslali v smrt slovenski domobranci?!

V pismu komisiji za ugotavljanje zločinov izjavlja župnik Verce, da niti domobranski komandant — iz previdnosti navaja, da ga ni poznal — ni vedel, zakaj so obsojeni na smrt, temveč je vedel le to, da jih mora pobiti.

Tedaj se je začela župnikova propaganda od človeka do človeka, ki je imel svojce pobite na Sv. Urhu. Govoril jim je, da jih je treba čimprej krščansko pokopati. Pridružili so se mu tudi du-

hovniki po drugih krajih. Koroščeva mati iz Slemen pri Velikih Laščah, ki so ji domobranci pobili v urhovskih gozdovih moža in sina, je želela, da bi ju pokopala na domačem pokopališču. Ko sem ji povedala, da je Sv. Urh množično morišče, kjer bomo postavili spomenik, ki bo rodovom pričal o trpljenju naših ljudi v boju za svobodo in kjer ne bo zamrl spomin nanje, mi je odgovorila, da ne sili zaradi sebe, ampak zaradi župnika, ki ji stalno govori: »Le kako morete strpeti, da imate svoje ljudi pokopane na Sv. Urhu?!«

Ker se je bližal dan odkopa, je komisija za ugotavljanje zločinov organizirala še eno ljudsko sodbo na Sv. Urhu. Po zaslišanju morilca Alojzija Svetka so ljudje zahtevali, da pripeljejo na Sv. Urha še druge morilce, da bodo od njih zvedeli za usodo svojih ljudi. Pošiljali so članke časopisom in vloge komisiji za ugotavljanje zločinov ter ministrstvu za notranje zadeve. Nekaj časa je kazalo, da bodo privedli na Sv. Urha tudi morilca največjega kova Staneta Kukovico. Žal smo zvedeli, da ga je že doletela zaslužena kazen.

Dne 27. oktobra 1945 je komisija za ugotavljanje zločinov privedla na Sv. Urha vojaškega kurata Petra Križaja, cerkvenega ključarja Jakoba Jesiha in nekatere njune sodelavce. Zaradi močnega in dolgotrajnega naliva je zasliševanje zločincev potekalo pod kozolcem — dvojnikom, kamor se je nagnetlo toliko ljudi, da so člani komisije le s težavo vodili zasliševanje.

Peter Križaj, Jakob Jesih in njihovi sodelavci so prav tako kot Alojzij Svetek tajili vse, kar so jim številne priče dokazale. Šele tedaj, ko so postali dokazi tako neizpodbitni, da niso zmogli niti besede zagovora več, so utihnili.

Vojaški kurat bizoviških in urhovskih morilcev Peter Križaj, ki so mu pene tiščale iz ust in mu preprečevale razločno izgovorjavo, se je navsezadnje, ko ni našel nobenega izgovora več, zatekel k izjavi:

»Delal sem samo to, kar sta mi ukazala prevzvišeni škof Gregorij Rožman in sveti oče papež!«

Tudi Peter Križaj je moral pred razjarjenim ljudstvom za nekaj časa v klet urhovske mežnarije. V mežnarijo in iz nje so ga gnali pod močno stražo pripadnikov KNOJ. A še ti so le s težavo zadrževali množico, ki se je oborožila s krepelci in dolgimi fižolovimi preklami, da bi na mestu obračunala z duhovnikom, ki je sodeloval z morilci pri nečloveškem mučenju in pobijanju

žrtev, maševal s pištolo na oltarju, črnoborzijanil in se zabaval z ničvrednimi ženskami.

Med številno množico je bil tudi Stanko Zupančič, brat zverinsko umorjene Vračeve Francke. Poljski domobranci so jo s tremi streli v prsi in glavo hudo ranili. Ko so ji po več tednih v ljubljanski bolnišnici olajšali neznosne bolečine in je bila že na poti okrevanja, je Peter Križaj obvestil poljske in urhovske morilce o njenem stanju. Ti so ji na Ljubljanskem polju s puškinimi kopiti zdrobili ranjeno glavo. Ob pogledu na morilca v duhovniškem talarju, ki je bil sokriv strašne smrti edine sestre, je tudi v Stanku Zupančiču vstajala strašna jeza.

S Stankom Zupančičem sva se oglasila v Plevnikovem mlinu ob Savi, kjer so zasliševali, mučili in pobijali terenske delavce OF iz vasi poljske občine. Iznakažena trupla so metali v Savo, ki jih je naplavila na bregovih daleč od kraja zločinov. Gospodar Franc Stele, zagrizen domobranec, ki je spočetka podpiral osvobodilno gibanje, je temeljito odstranil sledove za zločini in zbežal v ZDA. Prestrašena žena, ki je vedela za zločine svojega moža in njegovih pajdašev, je priznala le to, da je bil mož strašno surov človek. Večkrat je pograbil polena pred ognjiščem v veži in jo z njimi do nezavesti pretepel. Kaj drugega ni hotela priznati.

Odvratno in predrzno se je vedla Dana Gradišek iz Zaloga. Med vojno je živela z morilcem Ivanom Jerančičem, ki je z vojaškim avtobusom vozil žrtve na Sv. Urha. Pred prihodom osvoboditeljev je z njim pobegnila na Koroško. Kmalu se je sama vrnila domov. S Stankom Zupančičem sva jo zagledala na njivi in jo vprašala, zakaj je bežala. Vzravnala se je in zavpila: »Nisem bežala, le toliko sem se umaknila, da je šla drhal mimo!« Tako je imenovala partizansko vojsko, pred katero je bežala.

Želela sem zvedeti o Jerančiču, kje je ostal, in jo vprašala, če ve, kaj vse je počel med vojno. Z istim glasom kot prej je nadaljevala: »Mene je varoval pred nadlegovalci, drugega ne vem o njem!«

»Pred nadlegovalci?« sem vprašala. »Saj ste imeli moža!«

»Moža?! Ali veste kakšnega? Starega in bolnega! Saj je pred kratkim umrl. Vam ni znano?«

»Znano mi je. Ljudje iz Kašlja in Zaloga so mi povedali, da so vas videli, ko ste sedli na motor zadaj za Jerančičem s črnim pajčolanom na glavi, ki je frfotal za vami, ko ste bežali pred partizani . . .«

Opisala sem ji nekaj zločinov njenega zaščitnika. Kako je ubil Polonco Čuda, kaj je govoril očetu umorjenega Poldeta Mačka, ki ga je sam odpeljal na morišče, povedala sem ji, kako je ocenil samega sebe v beležnici, ki jo je pozabil v gostilni, koliko žrtev je zvozil na Sv. Urha. Prekinila me je in zaklicala: »Zakaj mi tega niste prišli že takrat povedat?!«

»Prvič zato,« sem rekla, kolikor sem mogla mirno, »ker takrat še nismo vsega vedeli, in drugič zato, ker prav gotovo ne bi živa zapustila vaše hiše.«

Vzrojila je in še huje povzdignila glas: »Si upate reči kaj takega o naši hiši?! Za te besede vas bom tožila!«

Stanko Zupančič je v partizanski oficirski uniformi s pištolo za pasom molče poslušal Gradiškovo, ki jo je že dolgo in dobro poznal. Proti svoji volji sem ogledovala njegovo pištolo. Šele na njegovem vrtu, kjer vse leto cveto najčudovitejše rože, ki so njegovo največje veselje, sem se pomirila in ga razumela. Le zakaj bi se vznemirjal zaradi takih ljudi!

Devetindvajsetega oktobra 1945 je komisija za ugotavljanje zločinov začela odkopavati grobove v urhovskih gozdovih.

Na položnem vrhu Sv. Urha je mežnarjeva družina še med vojno obdelovala veliko njivo, ki je zavzemala ves prostor od cerkve do sedanjega spomenika. Na južni in jugozahodni strani je segala zorana zemlja prav do gozda. Ljudje, ki so imeli stike z domobranci, so pravili drug drugemu, da je na tej njivi zakopanih veliko žrtev. Mežnarjevi da so jih kar podorali. Podobno so govorili o močvirju v »Kapsenkih« na jugovzhodnem vznožju Sv. Urha. Za te govorice so zvedeli še drugi ljudje in opozorili nanje komisijo, ko je začela odkopavanje. Vendar se komisija ni mogla lotiti tako velikih kompleksov zgolj zaradi govoric.

S posredovanjem ministrstva za notranje zadeve je dala JLA na razpolago za omejen čas skupino nemških vojnih ujetnikov.

Iskanje grobov je bilo v zaraslem gozdnatem terenu zelo težavno. Komisija je pritegnila k iskanju in odkopavanju grobov še nekatere najožje sorodnike morilcev, ki niso zbežali ali pa so se bridko razočarani vrnili.

V šestnajstih dneh so vzeli iz zemlje in položili v krste sedeminosemdeset iznakaženih trupel. Kopali pa so le na zaznamovanih mestih do lipe, na severnem pobočju Sv. Urha proti Dobrunjam in na južnem pobočju proti Molniku. Dne 15. novembra

1945 je komisija prenehala odkopavati, 22. novembra pa je zasula velik skupni grob, v katerega smo začasno položili krste.

Med izkopavanjem žrtev so se odigravali na Sv. Urhu pretresljivi prizori. Nekateri izmed svojcev so doživeli živčni zlom ob pogledu na razbite ostanke svojega človeka. Drugi so zdivjali nad sorodniki morilcev in je morala poseči vmes milica. Mnogi niso prenesli pogleda na gola trupla v izkopanih grobovih. Čakali so, da so jih položili v krste, nemo stali ob njih in si brisali solzne oči.

Dne 3. novembra sta se pripeljala na Sv. Urha pesnika Oton Župančič in njegov svak Fran Albreht s sorodniki. Slednji se je šele pred kratkim vrnil iz Dachaua. Od gozda pod cerkvijo sta na poti proti lipi videla dolgo vrsto krst, okrašenih z venci in s šopki, ki so jih svojci, prijatelji in množične organizacije pošiljali na Sv. Urha. Pri lipi pa sta bila odprta dva množična groba, iz katerih komisija še ni dvignila trupel. Pogled nanje je bil več kot pretresljiv. Misleč, da so trupla že v krstah, sta se sklonila nad grob. Obema je postalo slabo, da sta morala pri priči zapustiti kraj strahotnih zločinov.

V grobovih pri lipi so bila zakopana med drugimi žrtvami trupla mož in fantov z Loga in iz Dragomera. Čeprav so sorodniki tamkajšnjih domobrancev še pred koncem vojne zatrjevali družinam aretirancev, da so Angleži in Amerikanci bombardirali vlak, s katerim so jih odpeljali v nemška taborišča, jim žena Janeza Filipiča ni verjela. Ko smo začeli odkopavati žrtve na Sv. Urhu, je prihitela na grič in prisostvovala odkopom tako dolgo, da je našla moževo truplo. V Dobrunjah pod Sv. Urhom si je najela prenočišče in vztrajala vse dni. Ko je v grobu pri lipi prepoznala med žrtvami truplo svojega moža, je vzkliknila: »Vedela sem, da ga bom našla, če ne živega, pa mrtvega! Zdaj vsaj vem, kje in kako je končal.« Sklonila se je nad truplo, okrenila napol strohnelo moževo roko in pokazala na majici krpo, ki jo je prišila nanjo, preden so prišli ponj morilci.

Dne 8. novembra smo odkopavali grobove na južnem pobočju Sv. Urha ob robu močvirja. Vanj počasi priteka plitev studenček. Na nekem mestu je bila struga nenaravno razkopana, čeprav jo je tekoča voda že precej izgladila. K meni je pristopila žena tesarja Alojzija Hlebša iz Bizovika in me prosila, če bi Nemci še na tistem mestu poskusili kopati. Nekaj da ji pravi, naj pogleda. Ko so Nemci do kraja izkopali grob v bližini, v katerem je ležalo truplo neznane ženske, so začeli kopati v strugi potočka.

že po nekaj zamahih so naleteli na truplo. Hlebševa je zavpila: »Naš je! Poznam ga po kravati.« Potegnila je kravato, ki je drugi nismo niti opazili, ker je bila sprijeta z zemljo, z moževega trupla, še preden ji je mogel zdravnik preprečiti, jo sprala v studenčku in pokazala okoli stoječim. »Poglejte jo, za božič sem mu jo kupila,« je rekla in bridko zaihtela.

Pred izkopom velikega skupnega groba, kamor smo pred dograditvijo grobnice začasno položili krste z žrtvami, smo jih čez noč prenesli v urhovsko cerkev. Ljudje so nanesli cvetja in prižgali sveče. Ko smo zjutraj cerkev odprli, je čez prag pritekla sluzasta tekočina, ki se je ponoči natekla iz krst. S strašnim duhom te tekočine se je pomešal duh cvetja in dim izgorelih sveč. Marsikdo ni zdržal v bližini.

Zdravniška in sodna komisija, ki sta se pridružili članom komisije za ugotavljanje zločinov okupatorja in njegovih pomagačev, sta pred prenosom trupel v krste pregledali poškodbe, ki so jih žrtvam zadali njihovi mučitelji. Večina trupel je bila strahotno iznakaženih: nekatera brez glave, nog ali rok, s strto lobanjo in čeljustnimi kostmi, z lopaticami, zdrobljenimi od udarcev, in z drugimi hudimi poškodbami. Ležala so na obrazu drugo nad drugim, zvezana s telefonsko pa tudi z bodečo žico, nekatera stisnjena in stlačena v tesno luknjo. Malokatera žrtev je imela na sebi obleko ali obutev. Pustili so jo le tistim, ki so jih vzeli od dela ali na cesti in se niso utegnili preobleči. Vsem so pobrali, kar so imeli vrednega na sebi in s seboj: zapestne ure, prstane, verižice, obeske in ves denar.

Pri kopanju grobov smo najprej naleteli na razne predmete umorjenih: na kos obleke, pokrivalo, posamezen čevelj ali kaj podobnega. Iz tega smo sklepali, da so žrtve, ki so jih pri lipi, v urhovski kleti ali kje drugje pozno v noč zasliševali, mučili in pobili, najprej z žico spete odvlekli do groba, jih vrgli vanj in le delno zasuli. Ko se je zdanilo, so našli predmete, last umorjenih, in jih za njimi zmetali v grob. Večkrat je ležal kak predmet ali kos obleke čisto pri vrhu, kjer ga je pustila lisica, ki je grebla v grob.

Kadar smo že po nekaj udarcih s krampom naleteli na razne predmete, smo mislili, da so žrtve plitvo zakopane, a smo kmalu spoznali, da so večinoma zakopavali zelo globoko, sledeč navodilom vrhovnega inšpektorja slovenskih domobrancev, »prezidenta« Leona Rupnika, ki je izdal posebno okrožnico, da je treba terence iz higienskih razlogov globoko zakopavati.

Veliko žrtev je imelo za vratom zadrgnjeno žico in še posebno večjo zanko, za katero so prijeli, da so truplo zvlekli do jame. Morilci so svoja ogabna dejanja tudi fotografirali in shranili slike za »spomin«. Največ slik je imel lastnik fotografskega aparata Filip Lovše, a njegovega skrivališča nismo mogli odkriti. Več slik je shranil morilec Anton Jakoš v lesen vojaški kovček s skrivnim predalom. Po osvoboditvi je imel v tem kovčku Brane Zrimšek iz Bizovika svoje zidarsko orodje. Ko mu je nekoč padel z zidarskega odra, se je skrivni predal odprl in pokazale so se razne slike in listine. Zvečine so bile uničene, nekaj pa je bilo še kar dobro ohranjenih.

Sorodniki urhovskih morilcev so samo nekaj dni pomagali nemškim ujetnikom pri izkopavanju grobov. Zaradi strahotno izmaličenih trupel in zaradi nestrpnosti, da bi čimprej odkrili grob svojega človeka, so postajali prizori med svojci žrtev in svojci morilcev nevzdržni. Še zlasti so svojce žrtev vznemirjali izmikajoči se odgovori kopačev na sleherno njihovo vprašanje. Nihče ni nič vedel in nič videl, čeprav so bili njihovi sinovi ali bratje med morilci, nosili domov stvari, ki so jih pobrali žrtvam, barantali z njimi in jih zase uporabljali.

Sedemnajstletni Viktor Dežman iz Spodnje Hrušice, brat ponesrečenega Lojzeta Dežmana, je glasno klel pri izkopavanju grobov. »Prej sem jih zakopaval, zdaj naj jih pa odkopavam!« se je pritoževal.

Kadar je bilo med pobijanjem na Sv. Urhu posebno dosti izkopanih grobov, so morilci poslali po otroke Lojzeta Bučarja v Sostro. Oče in njegovi bližnji sorodniki so bili nasprotniki osvobodilnega gibanja. Otroci pa so bili veliki reveži, so pravili ljudje, in so za vsak denar opravili delo grobarjev in zasipali grobove.

Med odkopavanjem je nekoč zmanjkalo kruha nemškim vojnim ujetnikom. Tistega dne smo prejeli zanje moko namesto kruha. Dali smo jo domobranskim družinam v Dobrunje, da so spekle kruh. K meni je pristopil eden izmed ujetnikov in mi dejal, če bi kruh lahko čimprej dobili. Spomnila sem se svojega brata in tisočev drugih, ki so v nemških taboriščih od lakote pomrli, zato sem rekla ujetniku, da jim ne bo treba dolgo čakati. »Vsaj tako dolgo ne, kot so čakali ljudje v vaših taboriščih, ki so od lakote pomrli.« Ujetnik — dejal je, da je gradbeni inženir po

Peter Križaj in soobtoženci v »božičnem« procesu pred okrožnim sodiščem v Ljubljani decembra 1945 — sodišče je zločinca v duhovniški obleki obsodilo na smrt z obešenjem

Prenos žrtev v skupno grobnico na Sv. Urhu

Ameriški pisatelj Louis Adamič in publicist Janko Rogelj ogledujeta na Sv. Urhu obroč v znani lipi, h kateremu so privezovali žrtve, ko so jih mučili

Ameriška rojaka pred napol podrto mežnarijo — kasarno na Sv. Urhu

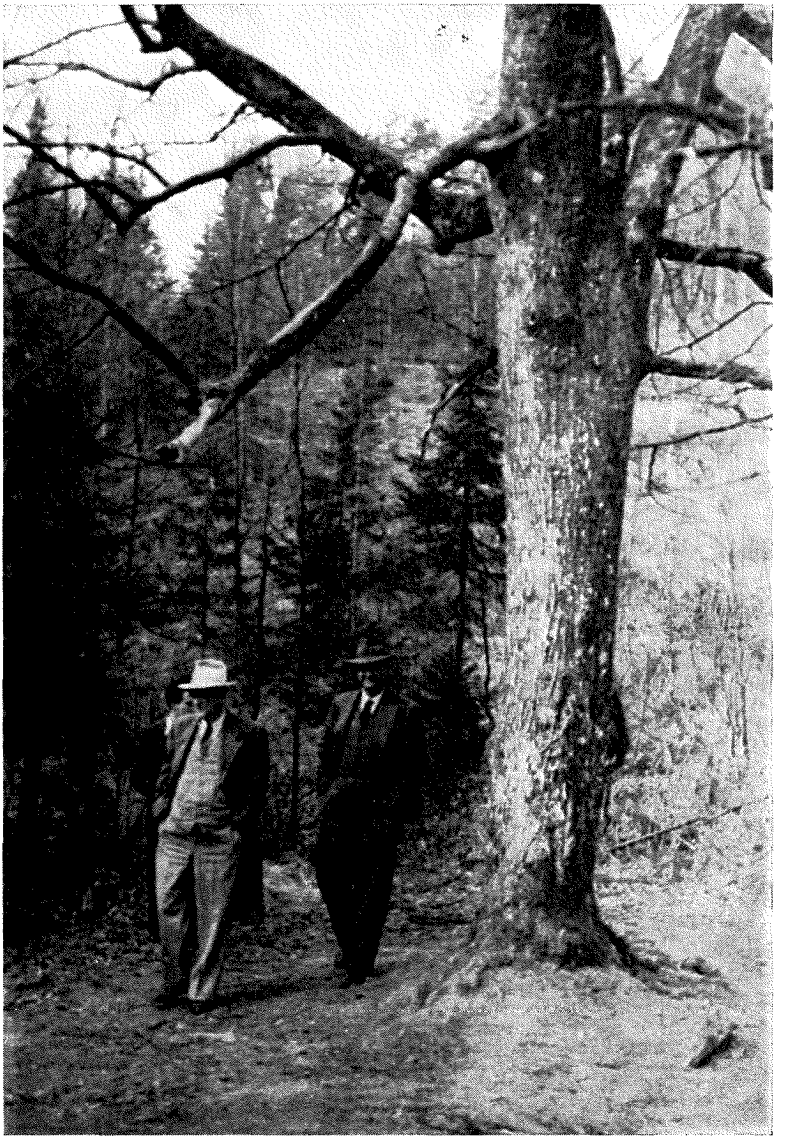

Ameriška rojaka pred znano lipo na Sv. Urhu

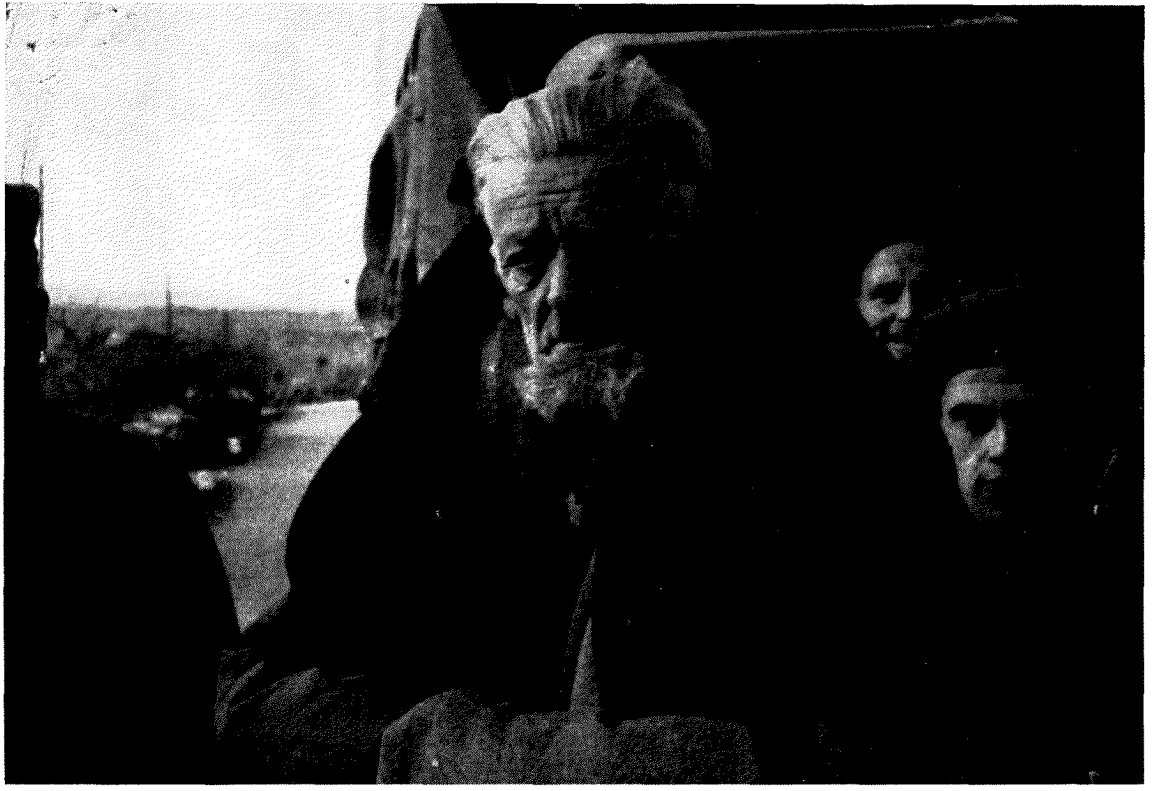

Angleški zavezniki so izročili vojnega zločinca Leona Rupnika državni oblasti nove federativne ljudske republike Jugoslavije

poklicu — se je začel vljudno opravičevati, češ da so bila nacistična taborišča zgrajena najprej za resnično demokratične Nemce in da jih je tudi on okusil še pred pričetkom vojne. Nato je vprašal, kdo je organiziral to nenavadno morišče na Sv. Urhu. Povedala sem mu, da njihovi pomagači, slovenski domobranci z vednostjo gestapa. Odvrnil je, da tega resnično ne more razumeti in da obžaluje v imenu vseh, ki jih je doletela tako neprijetna naloga, da morajo žrtve odkopavati in gledati krute bolečine prizadetih.

»Kot zmagovalci v tej vojni bi najbrž drugače govorili,« sem končala pogovor in pokazala Nemcu žensko, ki jim je že nesla jerbas sveže pečenega kruha.

Ob prekinitvi izkopa nam je bilo jasno, da smo odkrili le majhen del vseh tistih žrtev, ki so končale v urhovskih gozdovih. Med njimi ni bilo niti ljudi, ki so jih svojci videli, da jih domobranci ženejo na Sv. Urha, od koder se niso več vrnili. Oče in mati Justine Trtnik sta stala od jutra do večera ob odprtih grobovih, da bi našla hčerkino truplo. Ko so jo sredi dne aretirali urhovski domobranci, je mati gledala za hčerko, dokler ji ni za prvim ovinkom poti na Sv. Urha izginila izpred oči. Tako silno sta si oba starša želela, da bi našla njeno truplo, da je njuna obupna žalost pretresla vsakogar, ki je videl, kako dolgo vztrajata na tako strašnem kraju. In takih, ki so iskali zaman, se je veliko vračalo s Sv. Urha.

Prišli pa so tudi ljudje, ki so bili prepričani, da je njihov človek v taborišču, in so še upali, da se vrne. Onemeli v žalosti in obupu so obstali, ko so v iznakaženem truplu spoznali sorodnika, za katerega so mislili, da še živi. Mati Francke Kralj iz Sneberij, ki so ji vzeli hčerko, ko je držala v naročju šestmesečnega otroka, je trdno verjela, da je v internaciji. »Nekateri so jo videli,« mi je zatrjevala. Ko je zvedela, da smo jo prepoznali v enem izmed trupel v grobu na Sv. Urhu, je prihitela na grič, pokleknila k truplu in razpletla hčerkine bogate kite. V njih je našla glavnike, ki jih je poznala. Njena žalost je vse prevzela.

Tudi oče Poldeta Mačka je mislil, da je sin v internaciji. Njegovo truplo je ležalo v istem grobu kot truplo Francke Kralj. To je bil tisti grob, v katerega je padel Ivan Anžur, ko so ga streljali urhovski morilci in se je rešil. Poldetov oče je dolgo držal v roki sinovo lobanjo in jo, ne vedoč, kaj dela, pokrival s krpo blaga od obleke, ki jo je imel sin ob aretaciji na sebi. Misleč, da bo-

do žrtve oblečene, smo namreč svojcem svetovali, naj zaradi razpoznavanja trupel prineso s seboj vzorce blaga njihovih oblek.

Ob množičnem grobu, v katerem so bile pokopane žrtve iz Grosupljega, z Dolenjske ceste in Galjevice, sta stala med množico tudi oče in mati Ljubice Šuligoj. Po trpljenju v taborišču na Rabu sta se vrnila le za nekaj mesecev domov. Že po poti sta zvedela za smrt sina — partizana. Ko sta se po osvoboditvi vrnila iz nemških koncentracijskih taborišč, so jima povedali, da tudi hčerke nimata več. Ostala sta sama brez otrok, za katere sta v življenju vse žrtvovala.

Truplo Ljubice Šuligoj je ležalo prvo v grobu. Pod njim jih je bilo še enajst. Po lepih temnih kodrih sta jo oče in mati takoj spoznala. Brez besed sta stala ob svoji edinki. Nista se še ovedela po grozotah v nemških taboriščih, kjer je zadnje dni pred osvoboditvijo ležalo poleg ugaslih krematorijev na kupe golih okostnjakov. Mislila sta, da se pokoli nadaljujejo in da ne bo nikoli konca groze in trpljenja. Šele čez čas ju je prevzel občutek miru, ki se je le počasi vračal v ljudi, strte od čezmernega trpljenja. Šele tedaj sta spoznala, kaj se je zgodilo in kaj vse sta izgubila. Želela sta hčerkino truplo domov, da bi ga pokopala poleg sinovega in ju skupaj obiskovala. Težko sta se sprijaznila z mislijo, da bo ostalo na kraju, kjer je izkrvavelo. Vendar sta uvidela, da je tako bolj prav. Naj še pozni rodovi vedo, kaj se je dogajalo na tem kraju.

Dne 16. novembra 1945 so si angleški parlamentarci ogledali odkop žrtev na Sv. Urhu. Tajnik komisije za ugotavljanje zločinov okupatorja in njegovih pomagačev dr. Žiga Vodušek jim je pojasnjeval dogodke. Hodili so med odprtimi krstami, ki so jih nemški ujetniki prav tedaj pripeljali iz južnih grap na vrh griča. Izjavili so, da razumejo, da v vojnem času padajo žrtve, ne morejo pa razumeti, da tako majhen narod, kot je slovenski, na tak način množi svoje žrtve.

Po obisku angleških gostov je komisija odprla še partizanski grob. Ležal je nekako v sredini med cerkvijo in sedanjim spomenikom. V njem je tedaj počivalo še sedemnajst partizanov, med njimi dve borki. Večino izmed njih so svojci prepoznali. Prenesli smo jih v začasni skupni grob in tudi zdaj počivajo v skupni grobnici.

Da bi izvedeli še za druge grobove, je komisija za ugotavljanje zločinov privedla dne 23. novembra na Sv. Urha Avgusta Can-

karja in ga zaslišala pri lipi, kjer so pajdaši, med katerimi je bil tudi njegov brat Ciril — in najbrž tudi on sam — do smrti izmučili številne žrtve.

Cankar je priznal le zločine, ki niso niti njega niti koga drugega osebno obremenjevali. Članom komisije je povedal, da je več tednov okrog poldne stražil pri lipi in videl, da so urhovski domobranci dan za dnem gnali proti Orljemu okoli dvajset do trideset pripornikov, od katerih se ni nihče vrnil. Kdo jih je gnal in postrelil, se ni mogel spomniti, čeprav je vse zločince na Sv. Urhu dobro poznal. Ljudje iz okoliških vasi so potrdili Cankarjevo izjavo. Gostilničar Miha Jeriha iz Zadvora je povedal, da je slišal streljanje v času, o katerem je pravil Avgust Cankar, a je mislil, da streljajo divjačino.

O vsem drugem je Cankar molčal, zavedajoč se, da bi priznanje zločinov ne pokopalo samo njega, ampak tudi vse tiste sorodnike, ki so z njim sodelovali.

Ko sva s Frenkom Mojškercem, tajnikom okrajnega ljudskega odbora za ljubljansko okolico, zvedela za Cankarjevo izjavo, kam vse so vodili žrtve in jih pobijali, sva preiskala ves teren od lipe na Sv. Urhu do Orljega. Našla sva številne grape, ki so segale od grebenov do vznožja samotnih dolinic, več kot meter na visoko zasute z obleko in obutvijo neznanih žrtev. Kje so jih pobijali in koliko, ni hotel pojasniti niti šef domobranske policije dr. Lovro Hacin. Na razpravi je priznal samo to, da ni dovolil vpisati v noben seznam pripornikov, ki so jih iz srednje tehnične šole in številnih ljubljanskih zaporov noč za nočjo z avtobusom vozili v urhovske gozdove.

S Frenkom in Jožetom Vrbincem, bratom partizanskega komandirja Nebošmeta iz Bizovika, smo zaznamovali v urhovskih gozdovih še veliko krajev na samem in med drevjem, kjer so vsa znamenja kazala, da so v zemeljskih udrtinah pokopane žrtve istih zločincev.

Po vaseh v okolici Sv. Urha so svojci žrtev prirejali »žalne mitinge«, kot smo te prireditve imenovali. Na njih so matere, žene, sestre, hčere in sinovi pomorjenih v žalnih oblekah recitirali in peli partizanske pesmi in žalostinke in v pretresljivih govorih slavili žrtve za svobodo. V nobeni vasi ni bilo tako velikega prostora, da bi mogel sprejeti vse obiskovalce teh nenavadnih prireditev. Množice so stale zunaj na stežaj odprtih vrat in s prizadetostjo, ki ji ne najdem primere, sledile sporedu. Izvajalci, ki so izgubili svojce na Sv. Urhu, so s silo dušili jok, da so lahko do

kraja izvedli program, poslušalci pa se niso mogli zdržati solz, ki so jim nezadržno tekle po licih.

S prispevki, ki so jih obiskovalci prireditev darovali namesto vstopnine, je pripravljalni odbor za postavitev spomenika in zgraditev grobnice na Sv. Urhu oskrbel krste, v katere smo položili gole ostanke pomorjenih žrtev.

Po osvoboditvi je enemu delu urhovskih zločincev sodilo naglo partizansko sodišče na Teharjih, drugi del je ušel čez mejo. Med zločinci, ki so ostali doma in se skrivali, sta bila morilca velikega kova Alojzij Svetek in Filip Lampič, oba iz Bizovika. Prvega so zaprli, drugi se je leto dni skrival. Ko so ga na prijavo vaščanov prijeli organi oblasti, jim je z zvijačo ušel. Pretihotapil se je čez mejo in odšel za Ivanom Koroščem, Petrom Čarmanom in še za drugimi v Argentino.

Decembra 1945 je bil v »božičnem« procesu pred okrožnim sodiščem v Ljubljani obsojen na smrt z obešenjem vojaški kurat Peter Križaj.[1] Pred izvršitvijo smrtne kazni je zakričal: »Ne sprejmem sodbe od komunistov! Živel Kristus kralj!« Njegova dejanja pa niso imela nič skupnega s Kristusovimi nauki.

Na smrt z ustrelitvijo je bil v istem procesu obsojen dr. Branko Jan, nazadnje komandant četniškega odreda na Orljem v bližini Sv. Urha. Pogosto je obiskoval pajdaše na Sv. Urhu in se seznanil z njihovim življenjem in bojem za »vero in narod«. Pred sodiščem je odkrito priznal svoje zločine in prosil slovenski narod, naj mu, ko bo pravici zadoščeno, oprosti, če more. Šel je na aerodrom iskat grob svoje žrtve, Mirka Rometa iz Dobrunj, a ga ni mogel najti. Zaradi odkritega priznanja in kesanja mu je sodišče spremenilo smrtno kazen na dvajsetletno ječo. Še preden je poteklo dvajset let, je prišel na prostost.

Decembra 1945 je komisija za postavitev spomenikov pri MNO (Mestni narodni odbor, op. p.) v Ljubljani določila posebno komisijo za ocenitev natečajnih osnutkov za spomenik in grobišče na Sv. Urhu. Ocenjevalna komisija je sprejela osnutek kiparjev Karla Putriha in Zdenka Kalina ter arhitekta prof. Borisa Kobeta. Pripravljalni odbor za postavitev spomenika in zgraditev grobnice je na rednih štirinajstdnevnih sestankih obveščal ljudi na terenu o načrtih in pripravljalnih delih.

---

[1] Peter Križaj je edini slovenski duhovnik, ki je bil obsojen na smrt z obešenjem.

Medtem ko so potekale priprave za čim veličastnejšo počastitev urhovskih žrtev, je sodišče nadaljevalo razprave in obsodbe proti zločincem ki so prispevali svoj delež k njihovemu trpljenju in smrti. Dne 7. januarja 1946 je bila pred okrožnim sodiščem v Ljubljani prva razprava proti Antonu Prepeluhu, po domače Kraševcu, posestniku iz Dobrunj, stricu sadističnega morilca Matije Prepeluha.

V hišo obtoženega Antona Prepeluha so stalno zahajali vodilni domobranci s Sv. Urha. Skoraj vsak dan je vozil na Sv. Urha pitno vodo iz svojega vodnjaka, ker je bil vodnjak poleg mežnarije na griču pokvarjen. Po cele dneve se je zadrževal v postojanki in imel je priložnost opazovati življenje urhovskih zločincev, med katerimi je bil njegov nečak eden najhujših.

Pred sodiščem pa je Prepeluh zanikal, da bi karkoli vedel o dogodkih na Sv. Urhu, in tajil celo stvari, za katere so vedeli ljudje, ki niso med vojno nikoli stopili v urhovsko postojanko. O tem, da bi sodeloval pri umoru železničarja Franca Kocjančiča, po domače Resjaka iz Sostrega, in mu s krampom prebil lobanjo, »ker ni hotel drugače crkniti«, ni maral nič slišati. Domobranec Ivan Bricelj, po domače Mrkočev iz Bizovika, ki je Kocjančičevi hčerki Fani, poročeni Grad, pod zakletvijo, da bo molčala, zaupal imena morilcev njenega očeta, je izginil in ga ni bilo mogoče pozvati pred sodišče. Dvakrat je bil Anton Prepeluh obsojen na smrt, na tretji razpravi pa je prejel zaradi pomanjkanja dokazov le nekaj let zapora.

Stavbenik Matija Ferkolj iz Spodnje Hrušice mi je po osvoboditvi pravil o dogodku, ki osvetljuje resnico o tem, kaj vse je Anton Prepeluh vedel o življenju domobrancev na Sv. Urhu. Ferkolj je slučajno srečal kmeta — njegovega imena se več ne spominja — ki je jeseni 1945 vozil otavo s senožeti v bližini Sv. Urha, in se z njim podal v pogovor. Kmet je vprašal Ferkolja, če pozna Antona Prepeluha iz Dobrunj. Ferkolj je potrdil, nato mu je kmet povedal, kako nenavadno vprašanje mu je Prepeluh nekega dne kar na lepem zastavil: če ve, koliko časa živi človek, ki mu odrežeš glavo? Kmet bi rad vedel, zakaj neki mu je Prepeluh zastavil tako vprašanje. Ferkolj je bil prav tako začuden in ni vedel pojasnila. S kmetom sta se razšla, ne da bi rešila čudno Prepeluhovo vprašanje. Če pa vemo, da je njegov nečak, razvpiti morilec Matija Prepeluh govoril, kako »špasno« je gledati človeka, ki mu z lopato »odštihaš« glavo, nogi in roki pa še nekaj časa gibljejo, tedaj si lahko mislimo, da je Anton Prepeluh vsaj vi-

del taka in podobna dejanja svojega nečaka in drugih morilcev na Sv. Urhu, najmanj pa vsaj slišal in o njih razmišljal. Kot priča na razpravi sem lahko povedala samo to, da je nemogoče, da bi človek, ki je imel vsakodnevne stike z urhovskimi morilci, ne vedel niti najmanjše podrobnosti o njihovem življenju.

Dne 16. januarja 1946 je okrožno sodišče v Ljubljani obsodilo pobeglo Marijo Jakoš iz Bizovika v odsotnosti na smrtno kazen. Pri prebiranju obtožnice je navzoče pretresel njen nečloveški odnos do že pobitih in izropanih žrtev. Ko je Ljubica Šuligoj iz Grosupljega umorjena in izropana že ležala v grobu na Sv. Urhu, je šla Jakoševa k njenim prijateljem in v njenem imenu prosila denar zanjo, češ da sta skupaj v zaporu. Dejansko pa je tedaj prekupčevala z njeno lastnino.

Od 11. do 16. marca 1946 je bila pred okrožnim sodiščem v Ljubljani razprava proti skupini domobranskih zločincev, ki se jim ni posrečilo pobegniti v tujino ali pa so računali s tem, da jih ne bo nihče klical na odgovor. Na tej razpravi se je vnovič pokazalo, kako zagrizeni zločinci so se zbrali s sodelavci na območju okrog Sv. Urha. Okoli dvesto prič je z dokazi potrdilo obtožnico javnega tožilca in dodalo še nove obdolžitve, obtoženci pa so vse tajili ali molčali.

V klopeh razpravne dvorane so sedeli črno oblečene žene, matere, sestre, hčerke, možje, očetje in bratje ter drugi sorodniki žrtev. Obtožence so poznali že od mladih nog in vedeli za njihove zločine, a ti so jim brez sramu lagali v obraz in tajili še tako jasno dokazan zločin. Bridko prizadeti so se svojci žrtev odvračali od njih, ne vedoč, kaj naj še povedo takim izvržkom.

Avgust Cankar je na razpravi trdil, da po osvoboditvi ni bil nikoli z menoj na Sv. Urhu, da ni pokazal grobov in da ni nič povedal, čeprav sem imela priče in beležke o vsem, kar je povedal in pokazal. Po prihodu s Teharjev, kjer so mu partizani prizanesli, je bil pripravljen vse priznati, nato pa je prišel pod vpliv tistih sovražnikov nove družbene ureditve v Jugoslaviji, ki so mu govorili, da bo vsak čas prišla »Matjaževa vojska« z onstran meje, pregnala partizane in s pomočjo »zaveznikov« postavila oblast četnikov, ustašev, domobrancev in drugih okupatorjevih sodelavcev.

Tudi Alojzij Svetek, ki ga je na Sv. Urhu zaslišala komisija za ugotavljanje zločinov okupatorja in njegovih pomagačev, je pred sodiščem še naprej tajil zločine, da bi si rešil življenje, ki

ga je drugim tako hladnokrvno jemal. Obsojen je bil na smrt z obešenjem.

Pet obtožencev, med njimi cerkveni ključar Jakob Jesih in Avgust Cankar, je bilo obsojenih na smrt z ustrelitvijo. Kasneje so vseh pet pomilostili na večletni zapor.

Med obtoženimi je bil tudi najstarejši mežnarjev sin s Sv. Urha, Jože Selan. Obsojen je bil na odvzem prostosti za dobo treh let in odvzem vseh političnih in državljanskih pravic, ker se je med NOV kot aktiven belogardist in domobranec udeleževal hudodelstev (iz obsodbe Ko 177/46 — 31. z dne 23. marca 1946).

V hišo Jožeta Selana se je že leta 1942 preselila druga postojanka belogardistične vaške straže v Dobrunjah. Na Sv. Urhu pa so v mežnariji — kasarni, ki so jo pozidali in utrdili s pomočjo kapitala vevške papirnice, živeli v prvem nadstropju starši, bratje in sestre Jožeta Selana. Jože je dnevno prihajal na Sv. Urha in bil sproti o vsem obveščen.

In vendar je ta Jože Selan dne 25. avgusta 1956 pisal maršalu Titu pismo, da bi dobil nazaj zaplenjeno stavbo. Navajal je vrsto laži, izmed katerih navajam le nekatere: »Starši so stanovali v neposredni bližini zloglasne postojanke na Sv. Urhu.« Vsi pa vedo in mežnarjevi sami priznavajo, da so stanovali v postojanki, saj na Sv.-Urhu razen mežnarije ni bilo nobene stanovanjske zgradbe. V mežnariji — kasarni so bili tudi med največjimi morijami na Sv. Urhu. Jože Selan navaja v pismu, da mu je bila hiša odvzeta zaradi »pomanjkljivega postopka in zaradi neresničnih navedb nekaterih sosedov«. Stanovanje, ki ga je dobil, ko je moral iz hiše, v kateri je bila sovražna postojanka, bi rad zamenjal za svoje, »pa iz neznanega vzroka še do danes nisem prejel pojasnila, zakaj to ne dovolijo,« piše v pismu maršalu Titu. Nikjer pa niti z besedico ne omenja, da je bila v hiši postojanka in kaj je delal med NOV. Piše še to, da je poglavitni vzrok, zakaj bi rad hišo nazaj, »ker me boli srce, ko vidim, kako hiša propada in je nihče ne popravlja in ne vzdržuje ... ter mi pred očmi propada ...« Dejansko je imel stavbo (glej fotografijo v tekstu) še v surovem stanju. Po osvoboditvi jo je državno podjetje ometalo in uredilo zunaj in znotraj, o čemer se lahko vsak prepriča.

Svojo prošnjo je Jože Selan naslovil na maršala Tita zato, »ker sem čul od mnogih ljudi, da radi pomagate in prošnje svojih podrejenih ugodno rešite ... Za usluge se Vam že vnaprej najlepše zahvaljujem«. Takole so se kar hitro znašli nasprotniki

osvobodilne borbe, in če ni šlo drugače, so si pomagali z lažmi tudi na najvišji naslov.

Selanova mati, bratje in sestre niso hoteli dati najmanjšega pojasnila o dogodkih na Sv. Urhu, celo grozili so, da bodo tožili tiste, ki trdijo, da kaj vedo o njihovem sodelovanju pri zločinih na Sv. Urhu.

V dneh od 21. do 30. avgusta 1946 je vojaško sodišče IV. armade pod vodstvom dr. Helija Modica sodilo vojnim zločincem Leonu Rupniku, šefu pokrajinske uprave Ljubljanske pokrajine in generalnemu inšpektorju »vsega domobranstva«, Erwinu Rösenerju, višjemu SS in policijskemu vodji tako imenovanega »Obrambnega področja XVIII«, ustanovitelju kvizlinške formacije slovenskih domobrancev, ki je odrejal streljanje talcev in množični odgon v koncentracijska taborišča, dr. Lovru Hacinu, šefu policije v Ljubljanski pokrajini, organizatorju PP — politične policije — in specialnega voda, Milku Vizjaku, načelniku organizacijskega štaba slovenskega domobranstva — ti štirje so bili na razpravah navzoči — in odsotnima dr. Gregoriju Rožmanu, ljubljanskemu škofu, ter Mihi Kreku, ministru v begunski vladi.

Razprava je pokazala, kako so ti najvišji predstavniki ogroženega slovenskega naroda sodelovali z okupatorji, organizirali oborožene formacije proti NOV in jih podrejali okupatorjevi vojski, ustanavljali posebne policijske vode za uničevanje rojakov, ki so sodelovali v osvobodilnem boju, plačevali ovaduhe in sestavljali prisege za Hitlerjev rojstni dan 20. aprila 1944 in za obletnico Hitlerjevega prevzema oblasti 30. januarja 1945, s katerimi so slovenski domobranci prisegli zvestobo Hitlerju in nacizmu.

Iz razprave je nadalje razvidno, da je bilo samo med nemško okupacijo Ljubljanske pokrajine zaprtih nad šest tisoč Slovencev. Na policiji so aretirance po nalogu Hacina razdelili v tajne in netajne pripornike. Tajnih pripornikov niso smeli voditi v nobenem seznamu. Vsako poizvedovanje za njimi je bilo brezuspešno, ker so navadno brez sledu izginili. Področja domobranskih zločinov in zločinov »politične policije« so bili zlasti bregovi Ljubljanice in Save in Sv. Urh. V razpravnem gradivu je dobesedno navedeno:

»Na stotine zavednih Slovencev pa so domobranci in agenti ‚politične policije' pomorili pri cerkvici Sv. Urha nad Dobrunjami, kjer so svoje žrtve najprej zverinsko mučili, nato pa jih zagrebli v bližnje gozdove. Semkaj so svoje žrtve zlasti vodili

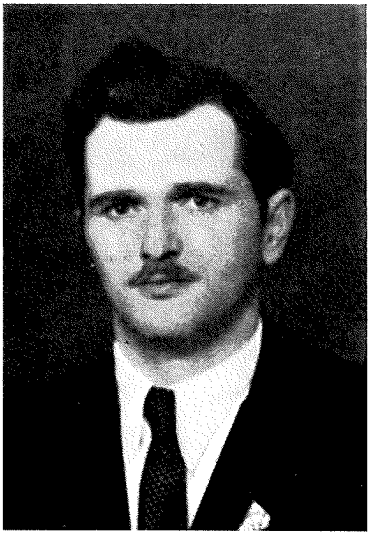

Franc Mojškerc-Frenk, prvi tajnik okraja Ljubljana-okolica in poslanec LRS, umorjen na svojem domu v Bizoviku od zločincev, ki so vsa leta NOV skušali uničiti narodov boj za svobodo in boljše življenje delovnih ljudi

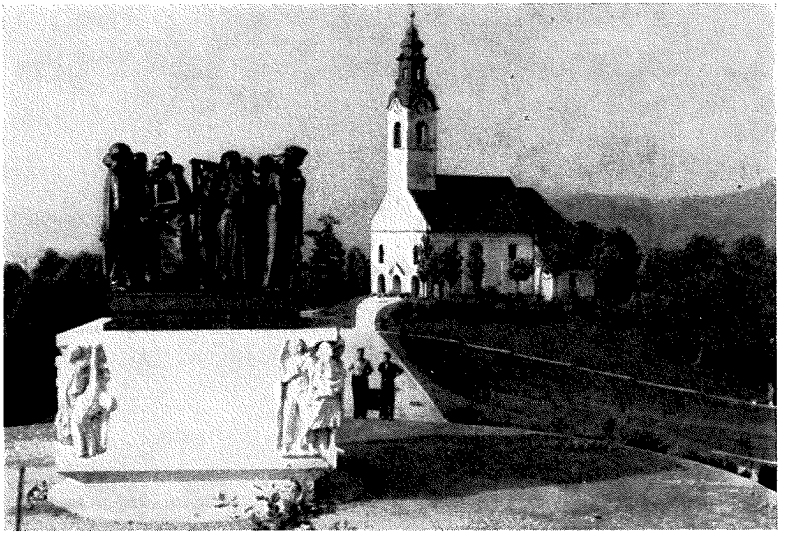

Cerkev na Sv. Urhu je spremenjena v muzej, nji nasproti se dviga spomenik, postavljen nad grobnico žrtev urhovskih morilcev

Spomenik nad grobnico žrtev — simbol trpljenja in vstajenja zatiranega naroda

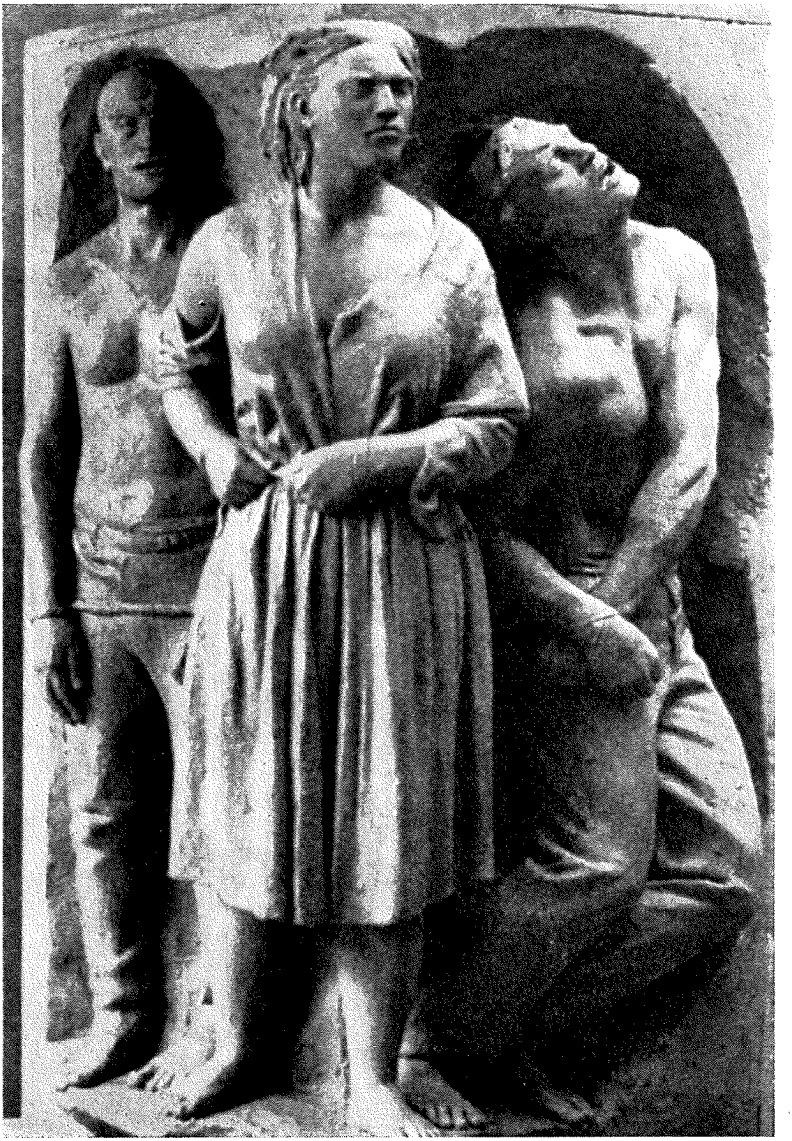

Detajl spomenika — talci

Detajl spomenika — partizanska bolničarka nudi pomoč ranjenemu borcu

domobranci iz postojank Tehnične srednje šole in z Rudnika pod vodstvom Bogdana Berlota, Habičevi domobranci z Orel, nadalje iz postojank D. M. v Polju in Dobrunj . . .«

O »črni roki« je razprava dognala, da so pod to krinko odrejene skupine domobrancev izvrševale najostudnejše umore in najbolj zverinsko. Področje takih zločinov je bilo predvsem morišče na Sv. Urhu. Navedena je izjava dr. Branka Jana o Katoliški akciji in »črni roki«:

»Bil sem v ‚Katoliški akciji' kaka dva meseca in refren vsakega sestanka je bil v smislu tistega poboja Judov v puščavi . . . Da nosi duhovščina vso moralno odgovornost za delo tako imenovane ‚črne roke', o tem ne more biti nikakega dvoma. Vsaj jaz o tem nisem nikdar dvomil in vem pozitivno, da za forum vesti to ni bil greh in ga pri spovedi sploh ni bilo treba povedati. Spominjam se, da sem nekoč vprašal Višnarja Milana, kaj vendar misli tako mlad fant, pa že pobija. Rekel mi je, da to ni greh, ker mu je tako tudi rekel poljski župnik (Janez Kete).«

Na tej razpravi so številne priče navajale Sv. Urha. Marija Jezeršek je povedala, da so ji agenti na policiji govorili, »da imajo za take zakrknjence Sv. Urha. Grozili so mi, da bom odpeljana k Sv. Urhu, kjer vsak prizna, kar oni hočejo . . .«[1]

Dne 9. novembra 1947 smo prenesli zemske ostanke pomorjenih žrtev iz začasnega groba v dograjeno grobnico. Z okoliških pokopališč in iz začasnih grobov smo pripeljali na Sv. Urha še druge žrtve, ki so padle za isto stvar, in jih slovesno pokopali. Med žrtvami je bilo tudi nekaj koščic trupla Jožeta Moškriča. Zločinci s Police in njihov župnik Janko Dolenc niso hoteli nič vedeti o tem, kje je preostali del trupla. Sirene v vevški papirnici so slovesno počastile prenos žrtev v skupno grobnico.

Dne 28. aprila 1948 je bil v večernih urah v Bizoviku množični sestanek v hiši morilca Antona Jakoša. Večina vaščanov se ga je udeležila. Med sestankom je prišel domov v Bizovik, nedaleč od kraja sestanka, Frenk Mojškerc, tajnik okrajnega ljudskega odbora za ljubljansko okolico in poslanec ljudske skupščine LRS. Utrujen od celodnevnega dela je z družino sedel k večerji. Komaj so sedli, je stopil skozi kuhinjska vrata neznan moški z brzostrelko v rokah. »Roke kvišku!« je ukazal Frenku.

[1] Iz publikacije Proces proti vojnim zločincem in izdajalcem Rupniku, Rösenerju, Rožmanu, Kreku, Vizjaku in Hacinu, 1946, str. 136.

Frenk se je nasmehnil, misleč, da so člani notranje uprave, ki so še vedno iskali zločince po vaseh. »Niste prišli na pravi naslov,« je dejal. Neznanec je odgovoril, da je že pravi naslov in Frenka vpričo žene, ki je v kratkem pričakovala otroka, in v navzočnosti 3-letnega sinčka s strojnico prerešetal. Eden izmed strelov je zadel tudi ženo in ji prestrelil prsni koš. Opotekla se je za morilcem in v veži nezavestna omahnila.

Drugi zločinec je odšel medtem v spalnico, pobral Frenkove dokumente s posteljne omarice in pištolo izpod zglavja. Nekaj dni poprej mi je Frenk zaskrbljen dejal, da je v Bizoviku še zmeraj tako stanje, da ne gre nikoli spat brez orožja pod zglavjem.

Ko smo marca in aprila 1948 s prostovoljnim delom na Sv. Urhu izravnavali teren, je Frenk z navdušenjem sodeloval. S petjem partizanskih pesmi nas je spodbujal, ko smo že komaj zmagovali delo. Tedaj gotovo ni slutil, da pomaga pri dograditvi grobnice, v kateri bo tudi sam v kratkem počival po toliko prestanih nevarnostih in trpljenju v partizanih.

Morilca Jagodic in Pičman sta po izvršenem zločinu pobegnila. Nekaj dni pred umorom sta se skrivala v Židanovem bunkerju in čakala na pripraven trenutek, ko bo najmanj ljudi po hišah. Bunker je bil še tisti, v katerem sta se maja 1942 skrivala četniška oficirja Dobrivoj Vasiljević in Drago Tomažič. Obveščala ju je domača hči Angela Jakoš. Z njo so sodelovali še drugi nasprotniki ljudske oblasti, ki jih v Bizoviku ni manjkalo.

Dne 3. julija 1948 je okrožno sodišče v Ljubljani obsodilo Angelo Jakoš in še štiri sodelavce Frenkovih morilcev, ki so po Sloveniji zagrešili še več drugih zločinov, na smrt z ustrelitvijo, več Bizovičanov pa na dolgoletni zapor. Mati Angele Jakoš je prišla k Frenkovi ženi, ki je okrevala, in jo prosila, naj bi podpisala prošnjo za pomilostitev njene hčerke. Naj padajo drugi, a zase so hoteli ti ljudje pomilostitev!

Pozimi 1949 je prišel na Sv. Urha naš rojak, ameriški pisatelj Louis Adamič. Pokazala sem mu kraje, kjer smo izkopavali žrtve, lipo, kjer so jih mučili, in mu pojasnila dogodke, ki sem jih do tedaj raziskala. Prosil me je, naj mu vsaj nekaj tega napišem, ker bi beležke o tem rad vzel s seboj v Ameriko. Tam je kmalu tragično končal, zadet od krogel podobnih zločincev, kot so bili tisti v domovini.

Leta 1954 so prebivalci vasi v bivši poljski občini izvedeli, da je nekje na Koroškem umrl bivši župnik Janez Kete, ki je ob

osvoboditvi pobegnil pred partizani. Eni so govorili, da je umrl v svoji fari, drugi, da je izdihnil v izseljenskem taborišču. Ketejevi privrženci so z obžalovanjem sprejeli vest o njegovi smrti, večine občanov pa ni prizadela: predobro so poznali njegovo sovraštvo do vseh, ki so sodelovali v narodnoosvobodilnem gibanju. V linah poljske cerkve se je zazibal zvon in začel oznanjati Ketejevo smrt. Nekateri bi radi še in še zvonili, a večina se je zoperstavila in zvonovi so morali utihniti.

Med tistimi, ki jih je Ketejeva smrt najhuje prizadela, je bila njegova nekdanja obveščevalka Mihaela Kos iz vasi Sneberje v poljski občini. Postala je versko blazna in si želela Keteja, da jo odveže grehov. Ljudje so govorili, da jo peče vest zaradi gorja, ki ga je tolikim prizadejala. Pripovedovali so, da je ovadila celo svojo sestrično Francko Kralj, ki je končala na Sv. Urhu. Ker se ji je verski fanatizem sprevrgel v blaznost, so jo morali svojci prepeljati v bolnišnico za duševno bolne na Studencu. Ko je zvedela za Ketejevo smrt, se ji je stanje močno poslabšalo. Kmalu za tem se ji je posrečilo, da se je odtegnila nadzorstvu bolniškega osebja in se obesila.

Otvoritvi muzeja in odkritju spomenika 22. julija 1955 je prisostvovalo ogromno ljudi. Prišli so tudi svojci padlih borcev četrtega bataljona Cankarjeve brigade, ki so izkrvaveli na Javorovici pod Gorjanci. Naključje je naneslo, da počivajo borci tega bataljona, ki je po kapitulaciji Italije skušal uničiti sovražno postojanko na Sv. Urhu in daroval v ta namen dragocena življenja, v isti grobnici z žrtvami urhovskih morilcev.

Dne 22. julija 1957 sem se zglasila pri bivšem sostrškem kaplanu Mirku Gandetu v vasi Kamno pri Tolminu. To majhno faro je dobil potem, ko se je preko Italije vrnil s Koroškega in je v goriškem škofijskem ordinariatu zaprosil za namestitev. Obžaloval je pridigo, ki jo je imel na Sv. Urhu na dobrunjsko nedeljo maja 1945, in se jezil na lažno propagando, ki ga je tako daleč zavedla. Kot spovednik urhovskih morilcev in njihovih žrtev ni smel nič povedati: spovedna molčečnost mu je to prepovedovala! Hudo vznemirjen je govoril, koliko ljudi je rešil pred nasiljem italijanskega pa tudi pred nasiljem nemškega okupatorja. »Pred onimi na Sv. Urhu pa nisem mogel rešiti nikogar!« je izjavil.

Gandetov prednik v šentlenarški fari Filip Žakelj je po osvoboditvi pobegnil v Argentino, kjer na teološki fakulteti vzgaja

semeniščnike. Nekaj let po osvoboditvi so bili med njimi emigranti — semeniščniki iz naših krajev. Iz nekaterih razprav pred našimi sodišči, ki so še več let po osvoboditvi obravnavala sovražno dejavnost posameznikov iz nekdanjega klerikalnega tabora, spoznamo, da se je Filip Žakelj povezoval in se najbrž še povezuje z njimi. Kakšni bodo sadovi te njegove vzgoje v argentinskem semenišču, si lahko predstavljamo spričo dejanj »apostolov« KA, ki jih je bil v vaseh okoli Sv. Urha vzgojil v najhujše zločince.

Sv. Urh je spremenjen v naravni park in zaščiten kot zgodovinski spomenik. V cerkvi je krajevni muzej, ki hrani nekaj dokumentov in številne fotografije zločincev in njihovih žrtev na tem kraju.[1]

Nad grobnico se dviga spomenik, eden največjih in najlepših v Sloveniji, ki priča o trpljenju in zmagi slovenskega naroda v narodnoosvobodilni vojni. Spomeniški prostor in notranjščino krajevnega muzeja je zasnoval univerzitetni prof. inž. arh. Boris Kobe, spomenik pa je delo akademskih kiparjev Karla Putriha in Zdenka Kalina.

[1] Cerkev na Sv. Urhu je edina v Sloveniji, v kateri se ne sme več opravljati bogoslužje, ker je bila ona sama in njena neposredna okolica oskrunjena z najhujšimi zločini.

IMENSKO KAZALO

Aber Ivan, 473
Abramovič Janez, 511
Adamič Louis, 24, 610
Adamič z Orljega, 380
Ahčin Janez, 512—514
Albreht Franc, 598
Alič Angela, 352
Alič Antonija, 553, 554
Alič Andrej, 189
Alič Avgust, 137
Alič Edo, 553, 554
Alič Franc, 189
Alič Ivan-Janez, 189, 352, 553
Alič Ivanka, 553, 554
Alič Ljubo, 553
Alič Štefan, 87, 309, 311, 313, 314
Alič Vinko, 557
Anžič Ciril, 167
Anžič Franc, 277
Anžič Franc z Litijske ceste, 465, 466, 589
Anžič Janez, 172
Anžič Jera, 161, 166, 172, 200, 201
Anžič Johan, 159
Anžič Jože, 473
Anžlovar Jože, 474
Anžur Ivan, 137—139, 411—414, 586, 588, 601
Anžur Jože, 55
Apih Milan, 57
Avsec Jože, 277, 475
Avšič Tone, 48

Babnik Albin, 222
Babnik Ana, 222
Babnik Franc, 222
Babnik Marjan, 222
Babnik Nande, 104, 129, 130, 132, 196, 197
Babnik Rudolf, 185, 186, 188, 253
Babnik Stane, 222
Bajcar Milan, 543
Bajželj Jože, 192
Bano Drago, 575
Barbić Hrvoje, 301
Barle Ivan, 474
Baronovi, 314
Bartol, 152
Baš Terezija, 440
Baš Tomaž, 440
Batagel Slavko, 409
Bebler Aleš, 182
Bedenčič Anica, 515, 516
Bedenčič Marjan, 522
Benčina Leopold, 346, 481
Benko Janez, 332
Benko Marija, 515
Benko, 485
Berčič Jože, 43, 63, 137, 339, 340, 344, 345
Berčičev stari oče, 35
Berlot Bogdan, 332, 336, 381, 382, 393, 488, 609
Berlot Leon, 381, 393
Berlot Viktor, 270, 280, 380—383, 385, 393, 488, 489
Bernik, 453, 456—458
Bertoncelj Franc, 170, 473
Bertoncelj Ivan, 473
Bevkarjev, 361

Bezlaj Anton, 487
Bezlaj Dore, 343, 482, 545
Bezlaj Jerica, 440
Birk Anton, 72, 73, 174
Bitenc Andrej, 305—307
Bitenc Ivko, 258, 260, 305
Bitenc Ivan, 305
Bitenc Ivanka, 305, 306
Bitenc Mirko, 251
Bitenc Stane, 250—253, 276, 325, 333, 429
Bitenc Vili, 306
Bitežnik Milko, 532
Bizjak Stane — Kosta Dobravec, 141
Bizovičar, 556
Blekarjevi, 377
Bobnar Stane, 47, 53
Bogataj, 408
Boh Ivan, 332
Bohinc Leopold, 10, 14, 18, 230, 232, 233
Bojanšek Milan, 380
Bolta Franc, 310, 387
Bolta Martin, 219, 220, 277
Bone Miro, 420, 510
Borse-Mihevc Ljudmila, 461
Bračko Zvonimir, 522
Brajer Ivan, 100, 413, 473, 548, 558, 560
Bratun Jože, 310
Breskvar Albin, 100, 101, 193, 390
Breskvar, 100, 466
Breznik Lovro, 509
Breznik Valentin, 509—511
Brezovar Ivan, 390
Bricelj Andrej, 214, 217, 219
Bricelj Anton, 219, 220
Bricelj Ceferin, 462—464
Bricelj Ciril, 473
Bricelj Franc, 68, 122, 123, 179, 252
Bricelj Francka, 188
Bricelj Ivan iz Dobrunj, 65, 122
Bricelj Ivan iz Bizovika, 170, 413, 427, 428, 473, 605
Bricelj Ivana, 214, 216—223, 282, 354, 589
Bricelj Ivanka, 214
Bricelj Janez, 164, 178, 214, 354, 355
Bricelj Jože, 250, 252, 253, 277, 589
Bricelj Miha, 217
Bricelj Rozka, 214
Bricelj Marija, 346, 462—464
Bricelj Martin, 473
Bricelj Nežka, 164, 165, 589
Brglez-Suhadolnik Frančiška, 453
Brodar Marija, 496, 497, 500
Broz Josip-Tito, 45, 54, 375, 526, 607
Bučar Alojzij, 474, 600
Bučar Franc, 426, 474
Bučar Franci, 339
Burgar Adolf, 503—506
Burgar Ida, 506
Burgar Miha, 504
Burinc Jaka, 35

Cafuta Alojzij, 180, 194, 199, 234, 408
Cankar Avgust, 28, 254, 299, 300, 473, 548, 590—593, 602, 603, 606, 607
Cankar Ciril, 207, 254, 473, 590, 603
Cankar Ivan — pisatelj, 38, 191, 261, 266, 320
Cankar Ivan, 11, 101, 176, 178, 180, 182, 187, 193, 207, 208, 214, 215, 218, 222, 234, 319, 339, 430, 590
Cankar Marija, 430
Cankar Milko, 91, 97—99
Capuder Danilo, 116, 126, 160, 176, 215, 216, 242, 243, 277, 278, 288, 292, 369, 370, 371, 379
Capuder Gabrijel, 13, 72, 73, 74, 101, 104, 112, 116—126, 151, 152, 159, 160—167, 169, 170, 172—176, 178—182, 185—188, 193—195, 199, 201, 207, 208, 211, 215—218, 221, 234, 236, 240, 242, 252, 276, 302, 303, 317—319, 369, 390, 432, 441
Capuder dr. Karel, 72, 116, 177, 199, 223, 303
Cefin Jože, 555
Ceglar Ivan, 476, 478
Celarc Janez, 517—519
Celinšek Elizabeta, 362—365
Cerar Ivan, 192
Cerar Tomaž, 509
Cerar, 425
Cerkovnik Franc, 528
Cerkvenik Albin, 279, 280
Cimerman Anton, 53
Ciody Jernej, 72, 73

Cof Emil, 324, 325, 331, 333, 410
Cotman inž. Karel, 116, 117, 119, 303
Cvetko Frančiška, 345
Cvetković Dragiša, 54
Cvetković Pepe, 497

Čarman Peter, 163, 296, 320, 374, 437, 438, 473, 493, 494, 531, 532, 577, 604
Čebular Franc, 474
Čermelj Peter, 41
Černak Avgust, 81, 162, 166—169
Černe Franc, 45, 65, 68, 70, 311, 441
Černe Ivan, 414, 561
Černe Jakob, 41
Černe Maks, 432
Černe Nada, 63
Černe Olga-Štepic, 529
Černe Terezija, 339, 392
Černetova, 432, 433
Černilec Janez, 156, 167, 176, 181, 187, 193, 194, 326
Čop Marija, 234
Čop Miha, 234, 235
Črnač Karel, 10
Čuda Polonca, 345—347, 517, 597
Čuden, 529
Churchill Winston, 526

De Gleria Mitja, 302
De Pavlis Erik, 160, 236

Debeljak Janko, 264
Delak Edo, 432, 442, 494
Demšar Ivan, 300
Derganc inž. Mitja, 119
Dežman Albinca, 207, 214—216, 226
Dežman Alojzij, 11, 13—19, 23, 24, 100, 101, 112, 127, 192, 193, 203 do 205, 207, 208, 210, 226, 229, 230—233, 239, 254, 257—259, 275, 276, 283, 284, 286, 287, 294, 296 do 299, 320—322, 324, 326, 330—335, 339, 342, 369, 391, 431, 432, 463, 499, 539, 558, 565, 592, 600
Dežman Anton, 56, 202, 207, 257
Dežman Antonija, 321, 322
Dežman Ciril, 320—322, 558
Dežman Janez, 346, 390, 463, 474, 567, 568, 570, 571
Dežman Janezek, 207, 218
Dežman Josip, 278
Dežman Jožefa, 180, 432, 433
Dežman Lucija, 205, 207, 208, 210, 211, 213, 215—217, 223, 226, 235, 256, 589
Dežman Marija, 463
Dežman Pepca, 207, 249
Dežman Slavka, 558, 559
Dežman Viktor, 600
Dimnik Lojze, 441—443, 589
Dimnik Anica, 441
Dimnik Ivan, 473
Dimnik Miha, 136
Dobravec Ignac, 474
Dobrota Anton, 41
Dolčič Franc, 306, 310, 348, 546
Dolenc Janko, 14, 242—244, 609
Dolinar, 408
Dorbež Ivan, 41
Drakulić Velimir, 374, 375, 377
Drešar Franc, 578—581
Durjava Avgust, 295, 300
Duscha H., 581
Dušina, 482
Dušinovi sestri, 483

Elkasović Salko, 244—252, 296, 380, 548, 563, 575
Elkasović Slava, 244
Erčul Janez, 495, 496
Ehrlich dr. Lambert, 91, 334
Emmer inž. Franc, 93, 94
Erjavec Franc, 8
Erjavec Jože, 337
Erjavec Matic, 337
Erzar Franc, 315, 316
Eržen Štefan, 119

Fajdiga Franc, oče, 400—405
Fajdiga Franc, sin, 399, 401, 402
Fajdiga Ivan, sin, 399, 400—407
Fajdiga Ivan, 400, 401
Fajfar Tone, 62
Fatur Jože, 509
Ferfila Nace, 63, 137
Ferfolja Alojz, 474
Ferjančič Fanči, 375, 377
Ferkolj Albina, 180
Ferkolj Alojzij, 14, 162, 241, 473
Ferkolj Matija, 179, 180, 605
Ferkolovi, 341

Ferlež Ivan, 66, 71
Filipič Janez, 452, 454, 456, 459, 598
Filipič Lojzek, 452
Filipič-Kastelic Rozi, 539, 540, 541
Fink Alojzij, 337
Fink Jože, 337
Fležarjev, 100
Florjanc Drago, 301
Fortuna Vinko, 529, 530
Frakelj Franc, 226, 234, 235, 379, 380, 396
Frank Anton, 457, 460
Frank Ivanka, 457
Frank, 523
Fritz Poldka, 13, 193

Gabrič Riko, 19, 351, 474
Gabrič Srečko, 308, 411, 474, 549
Gajski Martin, 129
Gale Ivan, 102
Gale Anica, 466—472
Galič Ciril, 82
Galič Franc, oče, 82
Galič Franc, sin, 61, 82, 85
Galič Ivo-Jovo, 109
Galeti Maks, 86, 100
Gande Mirko, 11, 18, 20, 23, 96, 144, 214, 218, 230, 257, 270, 325, 326, 329—331, 353, 354, 391, 418, 428, 429, 438, 549, 559, 560, 582, 585, 589, 611
Gantar Anton, 529, 530
Ganzitti Rudolf, 134
Gartnar Justina, 150
Gašparič Jože, 475
Gašperšič Gabrijel, 41, 56, 61
Gašperšič Jernej, 64, 65, 66
Gašperšič Jože, 55
Gavez Vinko, 388
Gerdovič Leopold-Jur, 292, 293
Gerlovič dr. Franc, 518, 519
Glavač Franc, 72, 94, 104, 112, 116, 118, 120, 121, 125, 194—196, 571
Glavan Marjan, 495
Glavič Matija, 513, 515, 532, 552
Gliha Alojzij, 474
Gliha Rudolf, 474
Göbels, 403
Godnič dr., 235
Golob Stanislav, 332
Gorjup Tončka, 472
Gornik Jože, 323, 475
Goršič Viktor, 474
Gostič Florjan, 565
Gostinčar Martin, 53
Gostiša Jakob, 528—530
Govše Anton, 405—407
Govže Avgust, 306, 481
Govže Franc, 482
Govže Pavla, 406
Grad Adolf, 341, 345, 347, 361, 582
Grad Fani, 426—428, 605
Gradov oče, 359
Gradova mati, 359
Gradišek Dana, 596
Gradnik Ivan, 272
Grajzer Albin, 97
Grazioli Emilio, 89, 149, 198, 264
Grčar Lojze-Mitja, 292, 293
Grčar — »Laudon«, 508
Grčar, 523
Grčman Janez, 475
Grebenc, 371
Gregorič Franc, 522
Gregorič Janez, 14, 259, 275, 276, 283, 315, 431
Gregorčič dr. Rihard, 27, 68, 136, 152, 331, 367, 388, 414
Gregorčič Simon, 272
Gregorin, 117
Grgič Danica, 525
Grm Alojzij, 475
Grmovšek Boža, 574, 575
Grmovšek Katarina, 574
Grmovšek Marija, 574, 575
Gros Slavko, 508
Groznik Alojzij, 475
Groznik Franc, 474
Grum Anton, 517
Grum Franc, 99—101, 112, 310
Grum Franc — Zaloška c., 478
Grum Francka, 517
Grum Ivan, 473
Grum Janez, 48, 55, 95, 129, 130, 132, 153, 191, 192, 204, 263, 264, 280, 289, 296, 312, 332, 336, 526, 527, 564
Grum Jelka, 539, 541
Grum Jernej, 473, 564
Grum Jože, 474
Grum Karel, 263
Grum-Dovč Marija, 263
Grum Tončka, 543
Grum Tone, 516

Gspan Alfonz, 236
Gubec Matija, 191, 266
Guzina Aleksander, 409

Habič Amalija, 84
Habič Angelca-Malinska, 80, 205, 206, 243, 244, 248, 255, 292, 296, 336, 354, 359, 360, 371—373, 376, 392, 397, 398
Habič Ančka, 206
Habič Anton, 205
Habič Franc, 14, 206, 242—244, 277, 369
Habič Jože, 254, 255
Habič Lojze, 254, 255
Habič Alojzij z Javora, 474
Habič Anton iz Zadvora, 474
Habič Ivan, 13, 160, 167, 168, 174, 177, 180, 181, 185, 199, 203, 204, 212, 214, 221, 229, 234, 254, 255, 256, 276, 281, 308, 432
Habič Jožefa, 167
Habič Karel, 192
Habič Mila, 86
Habič Viktor, 155, 158, 185, 199, 200, 201, 252, 288, 318
Habič Vinko, 336, 474
Habič Vincenc, 185, 274, 276, 283, 332, 336
Habjan Filip, 475
Habjan Tilen, 475
Hace Karel, 517—519
Hacin dr. Lovro, 28, 119, 340, 385, 389, 400, 499, 538, 556, 571, 572, 603, 608, 609
Hajne Viki, 147, 150
Hajne Vili, 147—150
Hajnšek p. Odilo, 302
Herman Kati, 363, 364
Hirschegger Ernest, 19, 48, 60, 192
Hirschegger Jože, 72
Hirschegger Rudolf, 192, 574
Hitler Adolf, 8, 54, 61, 272, 403, 608
Hlebš Lojze, 422—424, 438, 439, 443, 598
Hlebš Frančiška, 422—424, 598
Hlebš Emil, 156, 157, 158
Hlebš Ivana, 438, 439
Hlebš Jože, 438—440, 442, 443
Hlebš Milan, 192
Hlebš Zvonko, 301
Hočevar Ančka, 147, 149, 150
Hočevar Alojz, 495, 496
Hočevar Ciril, 495
Hočevar Francka, 495
Hočevar Jože, 323, 332
Hočevar Jože iz Trebnjega, 475
Hočevar Peter, 147
Hočevar Tone, 63—65, 68, 137
Holozan Drago, 192, 256, 257, 306
Holozan Milan, 192, 306, 344, 347 do 349, 361, 366, 387
Horvat Nace-Imbre, 281, 282
Horvat Matija, 473
Hostnik Jovo, 266, 267
Hren Franc, 440—442, 589
Hren iz Malega Slatnika, 128
Hrenc Ludvik, 102
Hribar Franc, 517
Hribar Franc iz Bizovika, 100
Hribar Franci, 249
Hribar Ivan, 317
Hribar Ivan iz Bizovika, 187
Hribar Janez, 64, 68
Hribar Janez-Pogačnik, 247
Hribar Julijana, 317
Hribar Rajko, 477
Hrovat Jože, 474
Hudales Danica, 111
Hudales Draga, 111
Hudales Lojze, 111
Hudales Nada, 111
Hvala Franc, 485, 488, 489
Hvala Magda, 488, 489

Ilovar Berto, 409, 535, 550
Ivanc Ivan, 332, 475
Ivančič Stanko, 192

Jager Franc, 174, 252, 277, 432, 433
Jager Jakob, 174
Jager Janez, 245—249, 251, 252, 473, 475
Jager Johan, 251
Jagodič Justina, 370
Jagodic, 610
Jakhel Adolf, 44, 51
Jaklič Franc, 432, 433, 589
Jakličevi, 20, 341
Jakob Vinko, 192
Jakopin Albert, 122, 288, 333
Jakopin Miha, 492
Jakoš Angela, 610

Jakoš Anton, st., 93, 94, 157, 169, 473
Jakoš Helena, 93, 94
Jakoš Anton, ml., 15, 108, 127, 160, 163, 172, 180, 193, 207, 219, 250, 252, 262, 323, 352, 353, 367, 371, 412, 422, 424, 438, 440, 441, 473, 492, 501, 539, 540, 564, 577, 581, 582, 590—592, 600, 609
Jakoš Avgust, 12, 27, 266, 473
Jakoš Franc iz Bizovika, 97, 100
Jakoš Marija iz Bizovika, 500, 501, 539, 540, 577, 606
Jakoš Franc, st. iz Dobrunj, 90, 91, 97, 99, 100, 122, 256
Jakoš Franc, ml. iz Dobrunj, 97, 99
Jakoš Joško, 11, 27, 32, 90—94, 96, 98—102, 104—108, 110—113, 126 do 129, 239, 266, 268, 269, 274, 342, 369
Jakšetovi, 20, 341
Jamnik Angela, 249, 250
Jamšek Janez, 574
Jamšek, 57
Jan dr. Branko, 270, 280, 332, 523 do 525, 528, 604, 609
Jančar Ivan, 474
Jančar Janez, 145, 146, 474
Jančar Miha, 68, 350—356, 375
Jančar Pavel, 474
Jančar Štefan, 474
Jančigaj, 381, 384
Janeš Anton, 430, 474
Janeš Alojzij, 474
Janežič Alojzij, 156, 158
Janežič Anton, 353, 430
Janežič Ivan s Police, 421
Janežič Ivan, 393
Janežič Marija, 393
Janežič Mara, 422
Janežič Vinko, 474
Janežičeva, 149, 150
Janša Anton, 454
Janša Ivan, 455, 456
Janša Jakob, 452, 454, 456, 459
Janša Julka, 454
Jarc Anton, 246, 247
Jarc Jakob, 380, 381
Jarc Lado, 380, 381
Javornik Franc, 379, 380
Javornik Jožefa, 381
Javornik Mirko, 196
Jeglič Leopoldina, 502
Jelenc Anton, 482, 483
Jelenc Magda, 370
Jenko dr. Andrej, 27, 68, 203, 230, 343
Jenko Avgust, 103
Jenko Janez, 103, 104
Jenko Miha, 477
Jerančič Ivan, 192, 341, 345—350, 361, 387, 582, 596
Jereb Anton, 492
Jereb Ivanka, 492, 493
Jeriha Johan, 345
Jeriha Marija, 351
Jeriha Matilda, 351
Jeriha Miha, 603
Jeriha Viktor, 53
Jerin Anica, 476
Jerman Janez, 302
Jesih Jakob, 81, 122, 124, 125, 160 do 162, 164—165, 168, 170—172, 185, 201, 202, 211, 264, 265, 288, 299, 340, 433, 595, 607
Jesih Jože, 19, 81, 90, 91, 99, 100, 108, 160, 162, 170, 174, 207, 208, 211, 241, 473
Jevc Danica, 381
Jevc Franc, 381—384, 385, 386
Jevnikar Ivan, 284
Jezeršek Marija, 609
Jones William, 272
Jurca Anton, 543, 544
Jurca Franc, 543, 544
Jurca Ivan, 542—544
Jurca Ivan, 434
Jurca Ivanka, 542
Jurca Mimi, 542
Jurca Pepca, 542—544
Juretič Marjan, 300
Jurjevič Anton, 420
Jurjevič Tilka, 420
Jurkovi, 314, 315
Jurkovič Rudolf, 172, 202, 204, 229, 239
Juvan Franc, 15, 262

Kačar Jože, 55
Kadunc Franc, 102
Kadunc Milan, 380, 562, 563
Kalin Zdenko, 604, 612
Kalmus, 383
Kamnar Jože, 380, 515, 551

Kamnar Nace, 111
Kančev, 348
Kanoni dr. Janez, 68
Kaplan Alojz, 495
Kaplan Marjeta, 494, 495
Kardelj Edvard, 45, 51, 53, 56, 182, 183, 189, 190, 204, 521
Kardelj Pepca, 47, 48, 55, 443
Kastelic Alojzij, 106, 107
Kastelic Lojze, 244, 249, 250—254, 589
Kastelic Anton, 542
Kastelic Franc, 249
Kastelic Jože, 251
Kastelic Kozma, 529
Kastelic Ludvik, 474
Kastelic Milan, 474
Kastelic Pepe, 540, 541
Kastelic, 466, 469, 470
Kastrevc Izidor, 474
Kastrin Pavla, 85
Kašper Antonija, 134—136
Kašper Jože, 134—136
Kavčič Nande, 134
Kavčnik Franc, 453, 454, 458
Kavčnik Jernej, 453—456, 458, 459
Keber Anton, 482, 483
Keber Ivan, 48, 477
Keber Stane, 57, 65
Keber Valentin, 439
Keber 556
Kefer Alojz, oče, 147, 149, 150, 434
Kefer Alojz, sin, 147—149, 434
Kefer Lado, 147—149
Kefer Marjan, 147—149
Kefer Marija, 147—150
Kelbel Frančiška, 366
Kelbel Slavko, 366
Kelbel Vinko, 366
Kernc Anton, 215
Kernc Julka, 207, 208, 210, 213 do 216, 218, 226
Kermavner Dušan, 40, 41, 43
Kermavner Lojzka, 415
Kete Janez, 11, 18, 20, 31, 32, 43 do 45, 51—53, 60, 96, 97, 115, 125, 134, 141, 142, 153, 184, 280, 305, 315, 326, 328, 347, 517, 609—611
Kien Vladimir, 317, 318
Kidrič Boris, 62, 182, 404, 507
Klavdij p., 533
Klavora Slava, 57
Klavs Vladimir, 348
Klemenc Franc, 213
Klemenc Franci, 213, 214, 217, 218, 223, 226, 307—309
Klemenc Marjan, 301
Klemenc Marjeta, 218, 219, 308, 309
Klemenc Mimi, 308
Klemenc Stanko, 406—408
Klemenčič Albina, 481, 482
Klemenčič Franc, st., 173—177, 180, 297, 369
Klemenčič Franc, ml., 297
Klemenčič Pavla, 173
Kmetovčev Andrejc, 546
Knez Jožefa, 537
Knez Valentin, 537
Kobal Albert, 527, 528
Kobal Jože, 192
Kobe Boris, inž. arh., 604, 612
Kobijeva brata, 505
Kobilica Dušan, 300
Kociper Stanko, 438, 576
Kocjančič Anton iz Dobrunj, 122
Kocjančič Anton iz Sadinje vasi, 26, 425, 426, 428
Kocjančič Franc iz Sostrega, 26, 425—429, 605
Kocjančič Franc iz Zadvora, 43, 44, 53, 55, 61
Kocjančič Franc iz Dobrunj, 378
Kocjančič Alojzija, 378
Kocjančič Ivanka, 425, 426, 428, 429
Kocjančič Janez, 473
Kocjančič Jože, 589
Kocjančič Marija, 426, 428
Kocman Jože, 545
Kolman Lojze-Marok, 83
Kokalj Anton, 47, 56, 63, 547
Komar Zvonko, 302
Komidar Franc, 388
Komidar Jaka, 388
Komidar Jože, 388
Komljanec Janko, 461
Končar, 387
Kopičev, 552
Koprivica Danilo, 267, 273
Korbar, 180
Koritnik Anton, 310, 311
Koresova, 505
Korošec dr. Anton, 40, 50, 119

Korošec Franc, 495
Korošec Jože, oče, 448—450
Korošec Jože, sin, 448—451
Koroščeva mati, 595
Korošec Ivan, 11, 16, 100, 101, 127, 160, 193, 214, 276, 282, 283, 335, 339, 340, 342, 473, 493, 530—532, 557, 558, 604
Korošec Niko, 100, 108, 112, 127, 160, 193, 214, 276, 323, 342, 473, 493, 590
Korn Herman, 392, 393
Kos Janez, 332
Kos Mihaela, 347, 611
Kosin Marko, 532, 550
Kosin Mirko, 532, 550
Kosin Zora, 532, 550, 551
Kosmač Ciril, 319
Koščak Alojzij, 475
Košir Fedor, 588
Košir Marjeta, 515, 516
Koširjevi, 512
Košmerlj Alojzij, 154, 326, 400 do 404, 438
Košmerlj Janez, 401, 404
Kotlušek inž. Ivan, 556
Kovač Otmar, 301
Kovačev, 464
Kovačeva, 471
Kovačič Franc, 412
Kovačič Ivan, 408—410
Kovič Milka, 134, 135, 151
Koželj Franc, 474
Koželj Jože, 419—421
Koželj Martin, 419—421, 509, 510
Krajcer Anton, 540, 541
Kraigher Boris, 55, 182
Kraigher Dušan, 57
Kraigher Uroš, 120
Kralj Francka, 347—350, 353, 355, 601, 611
Kralj Janez, 474
Kralj Mara, 287
Kraljič Franc, 456
Kraljič Francka, 456
Kraljič Ivan, 456
Kraljič Marija, 456
Kramar Anton, 422
Kramar Franc, 475
Kraner p. Fidelis, 440
Kranner Martin, 48, 59, 60, 99, 100, 113, 153, 192, 361
Kranjc Milan, 93—99, 101, 102, 104, 105, 112, 121, 156, 224, 239, 266, 273, 274, 318, 369
Krapež Albina, 301
Kraševec Franc, 399
Kraškovic Franc, 472
Krašna Zvonko, 382, 383, 386
Kraut Igor, mag. farm., 68
Kregar Francka, 579
Kregar Vinko, 579
Kregar, 501
Krek dr. Janez Ev., 37
Krek dr. Miha, 499, 572, 608, 609
Kremžar Franc, 332
Krener Franc, 527, 564, 565
Krese Franc-Čoban, 224
Krevs Alojzij, 475
Kristanc, 402
Krištof Franc, 332
Krivec Alojzij, 475
Križaj Ivan, 194, 214—217, 220, 589
Križaj Peter, 152, 194, 204, 212, 215—218, 220—223, 225, 226, 234, 251, 262, 263, 276, 282, 283, 317, 326, 338, 360, 364, 418, 438, 501, 524, 532, 541, 589, 595, 596
Križ, 574
Križman Andrej, 270
Križman 370
Krmec Ciril, 467, 471
Kruplež Silvo, 332
Krušič, 409
Kržič Franc, 212
Kržič Ludvik, 399
Kukovica Ivan, 192
Kukovica Jakob, 72
Kukovica Ludvik, 47
Kukovica Marjan, 475
Kukovica Stane, 29, 59, 307, 308, 329, 338, 342, 345, 351, 354, 355, 359, 360, 361, 366, 367, 371—373, 390, 397—399, 411—413, 417, 427, 428, 430, 431, 434—438, 464, 466, 475—479, 492, 503—505, 517, 518, 522, 540—543, 546, 552, 553, 557, 564, 572, 573, 577, 579—582, 586 592, 595
Kukovica Tončka, 57
Kumše Franc, 55—57
Kunaver Bernarda, 352—357, 359, 375—378

Kunej Anton, 485, 488—490
Kunej Fani, 490
Kunej Karla, 489
Kupljenik Franc, 512—514
Kupljenik Jože, 551, 552
Kurent Martin, 16, 173, 297—299, 307
Kveder Dušan-Tomaž, 71, 83, 206, 334

Lacko Jože, 53
Lah inž. Boris, 94
Lah Lovro, 475
Lambergar Anton, 178
Lambergar Dominik, oče, 164—166
Lambergar Dominik, sin, 164
Lambergar Pavle, 164
Lambergar Slavko, 164, 165
Lamovšek Matija, 49, 326
Lampe, 100
Lampelj Terezija, 548, 549
Lampič Avgust, 323, 473
Lampič Filip, 219, 473, 491—493, 564, 604
Lampič Ivan, 187
Lampret Zinka, 180, 181, 438
Langof, 183
Lavrič dr. Ivan, 401
Lavrič Marjan, 13, 95, 101, 112, 116, 120—126, 160, 170, 172, 179 do 181, 193, 195, 199, 236
Lavrič Pavel, 120
Lavrih Ivan, 102
Lazar Julija, 504, 505
Leben Franc, 123
Lederhas dr., 119
Lenarčič Andrej, 192
Lenček dr. Ignac, 525
Lesar Ivan, 332, 475
Lesjak Juš, 181, 185, 194, 199, 234
Lesjak Stanko, 474
Leskošek Franc-Luka, 53, 54, 56, 135, 182, 183, 206
Leskošek Heda-Ivanuš, 182, 183, 226
Leskošek Marija, 182, 183, 189, 226
Levičnik Jakob, 294
Levstek Franc, 399
Levstik Fran, pisatelj, 309, 320
Loboda Anton, 530, 531
Loboda Rudolf, 156, 158
Loch dr. Maks, 535
Lovše Andrej iz Zg. Kašlja, 87, 189
Lovše Andrej iz Bizovika, 122, 124
Lovše Filip, 122, 124—126, 240, 367, 473, 600
Lovše Franc, 422, 423, 473
Lovše Ivan, 240, 254, 277
Lovše Karel, 306
Lovšin Ivan, 475
Lovšin Štefanija, 406, 407
Lovšin Tilka, 407
Lovšin Viktor, 468, 469, 472
Ložar Franc, 124, 154—156, 185, 186, 426, 427
Ložar Ivan, 56
Ložar Mici, 314
Lubej, 52
Lucini Bruno, 236
Lučovnik Vera, 496, 497, 500
Lukanc Pavla, 173, 175—177, 180, 369
Lukec Stane, 394, 395
Lukek Rafael, 130
Lukovec, 35
Lulik Avgust, 396, 397
Lumpret Jože, 458

Maček Anton, 348—350, 386, 387, 601
387, 601
Maček Polde, 348—350, 353, 355, 386, 387, 443, 597, 601
Maček Franc, 56, 151
Maček Francka, 226, 443—447
Maček Ivan-Matija, 44, 91, 443
Maček Martin, 529
Maček Polde, st., 44, 48, 53, 56, 57, 64, 91, 443
Maček Polde, ml., 45, 64
Maček Roza, 48
Maček Tilka, 134, 135, 226, 443
Maček Tone, 91
Magister Albin, 567, 568, 570, 571
Mahkovec Franc, 537
Mahle Ana, 502
Majcen Lado, 245—249, 251, 252
Majcen Zora, 245—249, 251, 252
Majcen Nace, 267—269
Majdetov, 453, 456, 459
Majdič — župnik v Sodražici, 401
Majdič — mitničar, 409
Majer, 138
Makek Cene, 192
Makše Franc, 474
Makše Jože, 474

Malovrh Franc-Breznik, 270, 280
Mandelj Jože, 474
Marentič inž. Janez, 374
Marentič inž. Vera, 375
Marentič Jože, 53
Marinčič Franc, 483—485
Marinčič Rozka, 484
Marinko Mica, 141
Marinko Miha, 56
Marinko Valentin, 55
Markič Ivanka, 548
Marko — intedant, 205
Marn Janez — Mrak Črtomir, 103, 110, 268, 501
Marn Jože, 48, 55
Marolt Franc, 145, 147
Marolt - Mojškerc Marija, 14, 19, 162, 166, 168—173, 175, 176, 211, 241, 260, 261, 278, 350, 610
Martinc Alojz, 332
Martinc Franc, 248, 532
Martinc Ivan, 245, 246, 248, 532
Matičeva brata, 337
Matevžev Lojze, 306
Matjač Pavla, 180
Mavec Jakob, 128
Mazovec Franc-Risto, 11, 66, 97
Mazovec Jože, 43, 44, 48, 49, 55, 56
Mazovec Polde, 84, 85
Medved Jože, 474
Megler Miha, 117
Mehle Andrej, 108, 160, 193, 215, 251, 408
Mehle Avgust, 160
Mejač Franc, 332
Melihar Stane, 11
Menart Franč ška, 169
Menart Maks-Karo, 121, 177—179, 233, 241
Menart Tilka, 177, 178
Menartova stara mati, 179
Mencinger Valentin, 587
Metlikovič Riko, 244—252, 296, 332, 336, 380, 383, 396, 511, 512, 514, 516, 532, 536, 548, 552, 563, 574 do 576
Mežnarjev Ivan, 363
Mihailović Draža, 92, 93, 98, 193, 195, 319
Mihelič Mica, 181, 215
Mihelič Pepa, 181, 215
Mihelnov Ivan, 339
Mihelova mati, 223
Miholjevič Ivan, 192
Mikalučič Franc, 474
Mikel Ana, 435
Mikel Anton, 436, 437
Miklič Pavle, 110
Mikuž Metod, 108
Mizerit Ignac, 536
Mlakar Franc, 474
Mlakar Janez iz Daljne vasi, 512 do 514
Mlakar Janez z Orljega, 516
Mlakar Janez z Notranjske, 22, 23, 561, 562, 576
Mlakar Vinko, 562
Mlekuž Vekoslav, 10
Močilnikar Franc, 343, 344
Močilnikar Marija, 394
Močilnikar Viktor, 258
Modic dr. Helij, 608
Mojškerc Ana, 156—158
Mojškerc Franc-Frenk, 14, 28, 65, 123, 125, 156, 158, 162, 171, 175, 186, 206, 241, 268, 354, 371, 441, 577, 603, 609, 610
Mojškerc Franc-Pavščev, 222
Mojškerc Ivan, 473
Mojškerc Jakob, st., 156—158
Mojškerc Jakob, ml., 156, 158, 186, 268, 334, 371, 577
Mojškerc Lado, 156, 158, 159, 173, 174, 188
Mojškerc Marija, st., 156, 157, 577
Mojškerc Marija, ml., 156, 268, 577
Mojškerc Vinko, 65
More Žan, 111
Moškrič Jože-Ciril, 14, 43, 44, 55, 62, 64, 90, 182, 183, 242—244, 254, 277, 369, 609
Moškrič Marjan, 45
Moškrič Pepca, 14, 90, 244, 309
Mramor Mici, 150
Mravljak inž. Ivan, 410
Mravlje Jože, 219
Mrharjeva vdova, 403
Mrharjeva hčerka, 403
Mrharjevi, 461
Mrvar Janez, 474
Mržek Karel, 64
Murn Rudolf, 511
Mussolini Benito, 54, 272

Mustarjeva, 370
Muzga Rudolf, 14, 256, 257

Nanut Andrej, 159
Nardulli Mario, 192
Narobe Franc, 474
Natlačen dr. Marko, 38, 47, 59, 60, 89, 94, 119, 179
Nebec Terezija, 466
Nograšek Ignac, oče, 490—492
Nograšek Ignac, sin, 491
Nograšek Jož'ca, 491
Nograšek Marija, st., 491, 493
Nograšek Marija, ml., 491
Nograšek Viktor, 491, 492
Norbert p. Klement, 223, 225
Novak Albin, 452, 453
Novak Alojz-Miha, 115
Novak Ivan, 381, 382
Novak Ivanka, 203, 541
Novak Janez iz Dobrniča, 474
Novak Janez iz Ribnice, 475
Novak Jože, 105
Novak Karel, 92—95, 97, 181, 194, 195, 264—267, 269, 270, 273, 279, 319
Novak Leopold, 474
Novak Marija, 106
Novak Marija s Križavke, 541
Novak Marjan, 74
Novak Mirko, 74
Novak Matija, 415
Novak M'ha, 434
Novak Slavko, 63, 64
Novak Štefan, 203, 541
Novak Zdravko, 309, 310
Novak inž., 402

Ocepek Angela, 47, 48, 55
Ocvirk Hinko, 258
Ogrinovi, 244
Okoliš Janez, 475
Omahen Franc, 474
Omahen Ivana, 547
Omahen Janez, 16, 173, 297—299, 307, 589
Omahen Jože, 64, 68, 424, 425
Omahen Lovro, 54
Omahen Pavel, 545, 546
Oman, 306
Orel Nada, 485, 486, 489
Orel Stane, 244, 249, 250—254, 589
Ortis Quintino, 236
Osterman Lojze, 245, 246, 248, 380, 562, 563
Osterman Marija, 563
Osterman Viktor, 563
Ostronič Alojzij, 522
Oven Alojzij, 474

Palčič Stane, 581
Pakar, 127
Pangeršič Janez, 64
Papeževa brata, 514
Parkelj Ana, 461, 462
Parkelj Ludvik, 461, 462
Parkelj Majda, 461, 462
Pate Franc, 110, 111
Paternost Ivan, 288
Paternoster Andrej, 523
Pavli Milan, 419—421, 509, 510
Pavli Slavko, 421
Pavlica Ludovika, 533
Pavlič Drago, 408
Pavlič Franc, 475, 522
Pavlič Majda, 408
Pavčič Franca, 223
Pavčič Ivan, 91, 97, 100, 156, 185, 255
Pavčič Jože, 167, 219, 253
Pavčič Marija, 156, 157, 223
Pavčič Pavel, 177
Pavčič Slavko, 123, 125, 158, 177, 194, 199, 218, 219, 222, 223, 226, 250, 252, 255, 256, 276, 278, 279
Pavčič Urša, 223
Pavle — partizan, 267
Pavšič Štefan, 62—64, 68, 70, 137, 138, 330
Pavšič Marija, 330
Pečan Franc, oče, 247, 383
Pečan Franc, sin, 246, 247, 383
Peček Marija, 406
Pekolj Alojzij iz Dobrniča, 474
Pekolj Alojzij iz Šentvida pri Stični, 474
Pengal Jože, 74
Penko Marija, 12, 143
Perčič Jože, 43, 44, 63, 64, 137
Perdan Franc, 41
Perme Frančiška, 467—471
Perme Jožefa, 539
Perme Pepca, 538
Perovšek Rudolf, 538, 539
Peršič Bogomir, 64

Peršič Jože, 137
Peršin Franc, 305, 306
Petač Valentin, 182
Peter — rejenček, 542, 543
Peterca Alojzij, 412
Peterca Angela, 476
Peterca Anton, 424
Peterca Jože, 473
Peterca Marija, 430
Peterlin, 535
Petrič, 494
Pezdir Franc, 240
Pezdir Jože, 454
Picelj Ivan-Jon, 270, 292—294
Pičman Lovro, 83
Pičman, 610
Pikel, 580
Pikelj Janez, 475
Pikolj Janez, 332
Pintarič Antonija, 483
Pintarič Ivan, 484, 485
Pipan Tone, 226, 235
Pirih Milko, 280, 332
Pirih Vlado, 332
Pirkovič Ivo, 24, 110, 128, 273
Pivk Marija, 513
Pivkovi, 530
Plečko Antonija, 294, 301
Pleško Andrej, 163, 253
Pleškovi, 219
Pleterski Majda, 528
Plohelj Milan, 473
Podboršek Pavel, 145, 147
Podhorsky, 484
Podkoritnik dr. Franc, 421
Podkoritnik Vera, 421
Pogačar Anton, 174, 180, 181, 188, 219, 220
Pogačar Franc, 100, 181, 566
Pogačar Ivan, 162, 473
Pogačar Minka, 341, 342, 480, 506
Pogačnik Feliks, 10, 48, 95, 96
Poglajen Janez, 474
Poglej Marija, 399
Polak Ivan, 441, 442, 589
Poljanec Mirko, 477
Polk Karel, 240
Polž Drago, 450
Polž Pavla, 449—451
Pokovec Frančiška, 442
Pokovec Ivana, 422, 423
Ponikvar Janez, 68
Porenta Anton, 65
Porenta Anton iz Sostrega, 73
Porenta Ivan, 561
Porenta Karlina, 133
Porenta Osvald, 73
Potokar Alojz, 337
Potokar Ivan, 298, 352, 378, 474
Potokar Jože, 337
Potokar Karel, 474
Poženelovi, 408
Praznik Danica, 245
Praznik Jerica, 245
Praznik Marija, 245
Pregarc Vida, 149
Prepeluh Alojz, 187
Prepeluh Anton, 428, 605
Prepeluh Franc, 187
Prepeluh Frančiška, 187
Prepeluh Matija, 174, 351, 417, 422, 424, 427, 428, 464, 474, 542, 543, 553, 554, 590, 605
Presetnik Nace, 135
Presetnik Štefan, 135
Prešeren France — pesnik, 34, 77, 272
Prijatelj Alojz, 406—408
Primar iz Zadvora, 35
Primarjevi iz Sostrega, 87
Primarjevi iz Bizovika, 577
Primožič Mimi, 133, 134
Pristopec Leopold, 474, 553
Prošek Alojz, st., 552, 553
Prošek Alojz, ml.-Gortan, 441, 553
Prošek Franc, 440, 442, 552, 553, 589
Prošek Leopold-Bajdukov, 292 do 294, 441
Prošek dr., 75
Prusnik Anton-Gašper, 206
Prusnik Anton, 212, 427
Prusnik Ivan, 205—207, 210, 212, 213
Pucelj Viktor, 103
Pucihar Anton, 475
Pučko Andrej, 419, 420, 509, 510
Puhan Karel, 332
Puhar Lidija, 344
Puhar Marija, 344
Puhar Rudi, 344
Purkart Anton, 485—489
Pust Anica, 236
Puš Jože, 550—552

Puš Minka, 512—514, 551, 552
Putrih Karel, 604, 612

Rak Mirko, 472
Rak Vinko, 258, 332, 466, 467, 472
Ramovš, 371
Rant Anton, 178, 374
Rant Johan, 48, 306, 344, 376, 387, 426
Ravnik Ljubo, 500
Ravnik Mihael, 497
Ravnik Nada, 498
Ravnik Rudolf, 554, 555
Ravnikovi, 497, 498, 500
Razberger, 505, 528
Rebernik Franc, 86
Rebula Pepca, 476
Rejc Matija, 433—436, 589
Remec Ana, 175
Remec Anton, 173, 175
Remec dr. Bogomil, 525
Remec iz Zadvora, 35
Remih Ludvik, 258, 343, 387, 395
Resjakova mati, 147, 312
Ressman Mate, 344, 367, 522, 543
Rešek Edvard, 63, 64, 137—139
Rešek Janko, 343
Ribič Ivana, 187, 253
Ribič Karel, 187, 219, 220, 253
Ribič Mari, 187
Rihar, 37
Robek Vinko, 267, 268
Robida Ivan, 91
Robotti Mario, 85
Rode Frančiška, 369
Rode Jakob, 35
Rode Slavko, 281
Rogelj Janko, 610
Rojina, 155
Rojšek Ivan-Žan, 115
Rojšek Ivana, 542
Rojšek Janez, 68
Rojšek Jožica, 542
Rome Ciril, 53, 523
Rome Franc, 164, 166, 169, 522
Rome Justina, 523, 589
Rome Mirko, 522—524, 604
Ropret Anton, 505, 506
Rorman Jože, 527, 528, 572
Rösener Erwin, 304, 499, 501, 608, 609
Rotar Frančiška, 510
Rozman Franc-Stane, 71, 83, 206, 334
Rozman Jože, 527, 528
Rožman dr. Gregorij, 29, 90, 194, 196, 198, 247, 264, 304, 319, 329, 400, 415, 418, 438, 499, 519, 525, 571, 572, 595, 608, 609
Rožnik Albina, 430, 590
Rueh inž., 556
Ruggero, 196
Rupnik Leon, 28, 304, 377, 471, 489, 499, 501, 571, 572, 599, 608, 609
Rupnik Vuk, 22, 522, 558, 564
Rus Filip, 163, 165, 166, 169
Rus Franc, 178
Rus Jože, 169
Rus dr. Jože, 507
Rus Nikolaj, 393
Ružič Mira, 57

Sapeta Ivan, 323, 475
Savinšek dr. Baldomir, 459
Sedej Cilka, 444
Selan Ana, 430
Selan Anton-Pajsarjev, 171, 204, 205, 331, 417, 438, 589
Selan Anton, oče, 177
Selan Anton, sin, 176
Selan Dominik, 27, 377, 397, 428, 588, 589, 590, 591
Selan Franca, 430
Selan Franc-Devčar, 79, 163, 165, 166, 210
Selan Franci, 170, 209, 211
Selan Janez, 177
Selan Jože, st., 79, 276, 293
Selan Jože, ml., 202, 254, 335, 607
Selan Jože iz Šentvida pri Stični, 474
Selan Pavel, 473
Selan Polde, 11, 14, 19, 80, 81, 91, 98—101, 106, 112, 121, 127, 239, 276, 283, 332, 333, 335, 342, 350, 353, 358, 367, 372, 377, 390—393, 418, 426—428, 445—447, 473, 557, 558, 560, 589, 590
Selanova mati, 358, 589
Seller Maks, 43
Semič Stane-Daki, 206
Senta Karel, 448—451
Seško Vida, 133, 134
Sever Egidij, 258

Sever Stefan, 48
Sigulin Anton, 60
Sigulin Ferdo, 60
Sigulin Marjan, 60
Sigulin Rudi, 60
Simčič Marija, 388
Simič Alojz, 550—552
Simon, 500
Simonetti Riko, 192
Sitar Lovro, 485
Sketelj Karlo, 533, 536
Skoberne Slavko, 237
Skube Jože, 474
Skubic Franc, 474
Skubic Leopold, 366, 367
Skubic Milan, 475
Skuk Jakob, 41
Skvarča Ivan-Modras, 56
Skvarča Janez, 332
Slabe Anton, 451—454, 456, 457, 459
Slabe Marija, 453
Slak Franc, 474
Slak Jože, 53
Smirnov Aleksander, 41
Smrekar Bernard, 179
Smrekar Frančiška, 335, 355, 359, 372, 373
Smrekar Gregor, 474
Smrekar Jože, 75
Smrekar Pavel, 336
Smrekar Srečko, 41, 205
Smrekar Stane, 336
Smolič Jože, 474
Snoj Blaž, 97
Snoj Ivan, 74, 75
Snoj Jernej, 544, 545
Snoj Jože, 133
Snoj Vinko, 74, 75
Sorž, 480
Sotler Franc-Pavijan, 309
Sotler Franc, 139
Sotler Henrik, 63, 64
Spreitzer Ludvik, 408
Srebot Franc, 147, 435, 437, 438, 589
Srebot Jožefa, 147—150, 180, 181, 435—438, 442
Stante Peter-Skala, 206
Stanovnik Jože, 268
Stare Miloš, 91, 98
Starš-Tiger, 514
Stele Franc, 48, 312, 313, 425, 542, 546, 555, 596
Sterniša Marjan, 95, 319
Stojadinović Milan, 47, 54
Stopar Anton, 474
Stopar Franc, 234
Strah Franc, 245, 248
Strah Jože, 424
Strgar Ana, 208, 430, 431
Strgar, 254
Strmecki Maks, 53
Strojinc Ema, 411
Strojinc Janez, 474
Strojinc Pavle, 65
Suhadolnik Albin, 455
Suhadolnik Franc, 455, 456
Suhadolnik Johana, 455
Supan Herman, 477
Supan Mira, 477, 478
Supan Viljem, 477, 478
Sušnik Jože, 48, 52, 65, 72
Svetek Alojzij, 188, 250—253, 281, 282, 323, 342, 351, 352, 431, 433, 434, 438, 443, 464, 465, 473, 558, 587—590, 595, 604, 606
Svetek Angela, 207, 208
Svetek Franc, 548
Svetek Ivana, 549
Svetek Janez, 276, 296
Svetek Jože, 548—550
Svetek Marija, 549
Svetkovi iz Dobrunj, 264
Svetina Mira, 55

Šavli Ivan, 535
Šega Lučko, 494
Šemraj Jernej, 473
Šercer Ljubo, 66, 191, 266, 273
Šerjak Andrej, 409
Šimenc Rudolf, 55
Šimic, 381
Šinkar Anton, 108, 111, 112, 128, 130, 131, 239, 266, 302, 318, 319
Šink, 468, 471
Širaj Alojzij, 268
Širaj Jakob, 130, 418
Šircelj Anton, 411, 412, 426
Škerbec Matija, 271
Škerjanc Alojzij, 474
Škerjanc Angela, 423
Škerjanc Ciril, 473
Škerjanc Franc, 48, 53, 54, 276—278, 473
Škerjanc Ivan, 473

Škerjanc Metod, 278, 434, 440, 473
Škerlj Alojz, 243
Škoda Anton, 337
Škoda Franc, 339, 424, 474, 558
Škraba Danica, 485, 486, 489
Škraba Franc, 382—384, 386
Škraba Ivan, 485, 486, 488—490
Škrabec Stanko, 389
Škufca Ivan, 475
Šlander Slavko, 272
Šmajd dr. Albin, 235, 525
Šolar, 402
Šorn Jože, 39
Špelič Ludvik, 474
Špelič Maks, 474
Špetič, 505
Špenglerjev Jakob, 207
Schreuer Wiliy, 409
Štalec Ivan, 119
Štefančič Alojz, 174
Štefančič Anton, 174, 221
Štefančič Marija, 173, 174, 188, 220, 589
Štefančič Miha, 531
Štefančič Mihaela, 174, 589
Štefančič Stane, 174
Štefe Vera, 180
Štritof Stanko, 388, 389
Štrubelj Ciril, 474
Štupar Cene, 182
Šturm Franc, 409
Šturm dr. France, 533—536
Šturm Fedja, 533, 535
Šturm Stana, 533
Šturm Vida, 533, 535
Šubelj Antonija, 430
Šubelj Francka, 431
Šubelj Ivan, 446, 474
Šubelj Marica, 444
Šubelj Marija, 330, 331
Šubelj Polonca, 430
Šubljeva iz Zadvora, 378
Šubic, 212
Šuligoj Ljubica, 497—502, 602, 606 606
Šuligoj Peter, 497
Šuligoj Rozalija, 497
Šuligoj Stojan, 497, 502
Schuhmacher, 500
Šuštar, 188
Šuštarjev Janez, 222
Šušteršič Ana, 566—570
Šušteršič Antonija, 23, 565—570
Šušteršič Francka, 22, 565—570
Šušteršič Jernej, 566—569, 571, 572
Šušteršič Marija, 569
Šušteršič Mirko, 332
Šušteršič Valentin, 440
Šušteršič Viljem, 474
Šval Karel, 508
Šval Marija, 508
Šval Stanko, 508
Šval Vili, 507—509
Švigelj Franc, 380
Švigelj Jože, 300, 380
Švigelj Viktor, 277

Tabernik Anica-Smrekar, 257, 334 do 336, 373, 399
Tabernik Franc, 257
Tabernik Jerica, 378, 466
Tanko Alojz, 405—407
Tanko Neža, 405, 406
Tavčar Alojz, oče, 47, 547
Tavčar Alojz, sin, 547
Tavčar Andrej, 474
Tavčar Franc, 348
Tavčar Ivan, 306
Teffele Jochann, 67
Tekavec Janez, 473
Teličar Zora, 180
Terčelj Filip, 519
Terpinc Fidelis, 33
Terškan Aleksander, 478—481, 503
Terškan Majda, 478
Terškan Miro, 478
Terškan Sandi, 478
Terškan Suzana, 478, 480
Tomic Leopold, 332
Tominc, 410
Tomažič Božo, 87, 88
Tomažič Drago-Cigo, 94, 95, 98, 101, 102, 107, 112, 158, 169, 224, 318, 369, 610
Tomšič Tone, 51, 53, 55, 56, 66, 182, 191, 266, 494
Tomšič Vida, 53
Tomšič Valentin, 474
Tomazin Anton, 522
Tomaževec, 449, 495
Tonih Filip, 178
Totajev, 422

Tornari Gino, 154
Trkov Ivan, 154, 354
Trkov Miha, 19, 20, 27, 350, 423, 433, 443, 464, 473, 558
Trkovnik Rudolf, 130
Trpin Anton, 473
Trtnik Anton, 41, 45, 61, 356
Trtnik Antonija, 418, 429, 430, 576, 577, 589
Trtnik Avgust, 61, 137, 138, 140
Trtnik Justina, 63, 137, 328, 356 do 359, 372, 601
Trtnik Lojze iz Sostrega, 73—75
Trtnik Lojze iz Zadvora, 64, 68
Trtnik Marija, 589
Trtnik Meri-Helena, 115
Trtnik Terezija, 418, 429, 430, 576, 577, 589
Tuma dr. Velebita, 68
Turnher Edo, 507

Udovič-Zajc Pepca, 507
Uhan Roza, 107, 110
Uharnik Anton, 475
Ukmar iz Matene, 381
Ulčakar Emil, 581
Ulčar Ivan, 474
Urbanč Mica, 134, 136
Uršič Matija, 475
Usenik Alojzij, 475

Vasiljević Dobrivoj-Istok, 92—95, 101, 102, 108, 128, 130, 158, 169, 194, 223, 224, 274, 369, 610
Vavpetič Blaž, 155, 158
Vehar, 486
Vehovec Stane, 370
Venturini, 381
Verbič Janez, 474
Verbičevi, 20, 341
Verce Franc, 8, 9, 17, 20, 26, 76, 87, 144, 171, 201, 202, 243, 257, 258, 309, 325—330, 353, 371, 418, 427, 506, 583, 586, 593, 594
Verlek Frida, 543
Verlek Marija, 543
Vesel Rudolf, 475
Vider Franc, 337
Vidergar Avgust, 138, 139
Vidergar Franc, 65
Vidergar Jože, 65
Vidergar Jože iz Želodnika, 419, 420
Vidergar Marija, 589
Vidic Anton, 475
Vidic Hinko, 430, 473
Vidic Janez, 20, 478
Vidic Jože, 84, 85
Vidic Jože pod Ježo, 549
Vidic Marija, 19, 20, 162, 166, 169, 170, 211, 350, 423, 424
Vidičev sin, 211
Vidic Hinko, 475
Vidmar Anton, 246
Vidmar Francka, 463
Vidmar Herman, 464
Vidmar Ivan, 382
Vidmar Jože, 462—465, 589
Vidmar Štefka, 463, 464
Vimec Alojz, 507
Virant Gabrijel, 338, 339
Virant Jernej, 485, 487—489
Višnar Milan, 609
Vizjak Milko, 499, 572, 573, 608
Vlajisević Dušan, 475
Vodnik Viktor, 43, 63—65, 68, 70, 137, 179
Vodušek dr. Žiga, 602
Volk Fani, 540
Vončina Janez, 442
Vovk Janez, 332
Vrbec Franc, 245, 512, 514—516
Vrbec Francka, 245, 511—514
Vrbec Jože, 245, 251
Vrbec Marija, 251
Vrbec Milenca, 245, 511—513, 516
Vrbec Rozka, 251
Vrbič Ančka, 489
Vrbinc Anton-Nebošme, 121, 125 155, 184—186, 603
Vrbinc Angela, 185, 186
Vrbinc Franc, 100, 185
Vrbinc Ivan, 184—186
Vrbinc Ivana, 185—187
Vrbinc Jože, 28, 155, 185, 287, 603
Vrbinc Ivan - Nebošmetov bratranec, 187
Vrečar Franc, 121, 162, 166, 168, 169, 201, 210
Vrečar Franci, 122, 145, 162
Vrečar Ivana, 466, 467, 471
Vrečar Jože, 516

Vrečar Mimi, 122, 162
Vrečar iz Sadinje vasi, 471
Vrhovec Ivan, zgodovinar, 201, 202
Vrhovec Ivan, 573, 581, 582
Vrhovec Marija, 167
Vrščaj Jože, 411, 474
Vučina Jakob, 23, 440, 567, 568
Vukšinič Anton, 326

Wolbang Karel, 104

Zabukovec Lado, 348
Zagorc Rudolf, 522
Zajc Alojzij, 306, 307
Zajc Anton, 307
Zajc Ivan, 245—248
Zajec Jože, 48, 192
Zajc Karel, 246, 296, 512, 513, 515, 563
Zajc Stane, 474
Zajc — mehanik, 310
Zakovšek Jože, 361, 362
Zakrajšek Alojzij, 475
Zakrajšek Jože, 322
Zaletel Anton, 474
Zamida Jože, 128
Zavodnik Alojzij, 284
Zavodnik Slavica-Trontelj, 284—287
Zavodnik iz Sapa pri Šmarju, 551
Završnik, 345
Zgonec Dušan, 302
Ziherl Boris, 51, 507
Ziherlj Franc, 475
Zlatnar Mirko, 57, 135, 136, 151
Zorec Anton, 389—392
Zorova mati, 354
Zrimšek Brane, 600
Zrimšek Erna, 222, 226, 282
Zrimšek Ivan, 155, 475
Zrimšek Janez-Primčev, 308
Zrimšek, 410
Zrnec Jožica, 180, 181
Zrnec Milče, 181
Zrnec Minka, 180, 181, 193
Zupančič Anton, 315, 365
Zupančič Antonija, 355—357, 359, 373, 392, 397, 398
Zupančič Franc-Rajželc, 297, 335, 356, 360, 372, 373, 376
Zupančič Franc iz Šmarja, 475
Zupančič Franc iz Dobrniča, 474
Zupančič Francka, 309—317, 360 do 364, 371, 394, 596
Zupančič Ivan, 312
Zupančič Janez, 474
Zupančič Mara, 461, 462
Zupančič Marija, 316
Zupančič Nataša, 485, 489, 490
Zupančič Olga, 462
Zupančič Slavko, 462
Zupančič Stanko, 312, 365, 596, 597

Žabjek Anica, 164
Žabjek Cilka, 164, 180
Žabjek Franc, 562, 563
Žagar Ferdo, 356
Žagar Florjan, 87, 88
Žakelj Filip, 7, 8, 9, 11, 18, 51, 54, 76, 81, 90, 326, 334, 429, 611, 612
Žgajnar Anton-Totajev, 474, 541, 558
Žgajnar Ivan, 474
Židan Anton iz Bizovika, 379
Židan Anton iz Sp. Kašlja, 41
Židan Franc, 184, 185, 253, 357, 434, 473
Židan Valentin, 41
Židanek Slavko, 66
Žigon Malvina, 151
Žitnik Franc, 123, 124, 155
Žitnik Frančiška, 333
Žitnik Ivana, 123
Žitnik, 382
Žitnik iz Smrjan, 470
Žnidaršič Janez, 388, 389
Žnidaršič Lado, 356
Žokalj Alojz-Džidži, 292—294
Žunc Milan, 494
Župančič Oton, 598
Žurman Alojz, 374

VSEBINA

Uvod 7

I. poglavje

Razvoj delavskega gibanja v poljski in dobrunjski občini . . 31

II. poglavje

Okupacija in začetek upora v vaseh poljske in dobrunjske občine 59

III. poglavje

Prvi slovenski četniki na Sv. Urhu — Morilska šola v lažnem Štajerskem bataljonu 89

IV. poglavje

Belogardisti in mihailovićevci poskušajo z okupatorjevo pomočjo uničiti OF in partizane 113

V. poglavje

Ustanovitev belogardističnih vaških straž v Polju, Bizoviku in Dobrunjah — Prvi umori na Sv. Urhu 153

VI. poglavje

Belogardistična postojanka na Sv. Urhu 191

VII. poglavje

Vaške straže so do kapitulacije Italije služile fašističnemu okupatorju 239

VIII. poglavje

Partizani skušajo uničiti postojanko na Sv. Urhu — Belogardisti se udinjajo nacističnemu okupatorju 291

IX. poglavje

Organizacijski štab slovenskega domobranstva je določil Sv. Urha za množično morišče 323

X. poglavje

Morilci na Sv. Urhu so postali strah in trepet vse okolice . . 369

XI. poglavje

Domobranski božič 1943 in prvi dnevi januarja 1944 na Sv. Urhu 417

XII. poglavje

Povečanje posadke na Sv. Urhu in stopnjevanje umorov . . 473

XIII. poglavje

Ljudstvo je imenovalo urhovske domobrance — črnorokce . . 521

XIV. poglavje

Odkritje zločinov in obračun 585

Imensko kazalo 613

Zbirka »Dokazi«

Ureja Mile Smolinsky

Štefanija Ravnikar-Podbevšek

SV. URH

Opremil ing. arh. Boris Kobe

Izdal in založil
Kulturni, prosvetni in zgodovinski zavod »Borec«

Zanj direktor Josip Logar-Božo

Tiskala tiskarna ČP »Delo« v Ljubljani
1966

O knjigi, ki so jo brali še v rokopisu, sodijo nekateri recenzenti:

»Poseben pomen teksta, ki ga je napisala Podbevškova, je v tem, da je zbrala v njem dragoceno gradivo iz spominov prič, rešila torej material, ki bi bil sicer za vselej zgubljen. Poklicni zgodovinarji tega dela ne bi mogli pozneje nikoli opraviti. Podbevškova je pisala s čutom za dramatiko in literarne kvalitete gradiva.

Domači in tuji sovražniki so skrbno pazili, da niso zapuščali v svojih arhivih nobene dokumentacije o črni roki. Zato bodo tudi poklicni zgodovinarji glede črne roke vedno pred trdim orehom. Navezani bodo po večini na drobce, ki so se nabrali na raznih procesih po vojni. Zato bo zanje bogato gradivo Podbevškove še posebej zelo dobrodošlo.«

Ivo Pirkovič

»Sv. Urh je zelo obsežno delo in avtorica je morala vložiti vanj ogromno truda. Napisano je preprosto in konkretno in se bere kot napet realistični roman. Čeprav je sestavljeno iz nešteto sličic — večinoma zadnjih dni življenja žrtev, pobitih na Sv. Urhu — daje zaokroženo celoto in pravo sliko belogardizma, domobranstva in črne roke. Delo je prav zato, ker je opis konkretnih dogodkov, zelo presunljivo«.

Ivan Križnar

»Poglavje o razvoju delavskega gibanja v nekdanji poljski in dobrunjski občini je ključ za razumevanje vsega, kar se je v letih narodnoosvobodilne vojne dogajalo na Sv. Urhu in v njegovi neposredni okolici. Kajti le tako močno in tako organizirano delavsko gibanje je lahko rodilo tako množičen odhod v partizane in podporo skoraj vsega prebivalstva, prav tako pa tudi tem hujši bes, predvsem klerofašistične reakcije, ki ji tudi najokrutnejše ter množično ubijanje rojakov ni bilo prestrahotno, da se obdrži na oblasti.

Delo Podbevškove je tem bolj tehtno, ker je napisano z obilico človeške topline, večinoma v obliki pripovedovanja avtorice same in številnih prič ter le v manjši meri tudi po že znanih in še neznanih dokumentih, kar pa niti najmanj ne zmanjšuje njegove dokumentarne vrednosti.«

Mile Smolinsky

DELO JE BILO NAGRAJENO
S KAJUHOVO NAGRADO ZA LETO 1965

Zbirka
DOKAZI

★
ZB